RAUTATALO KESKUSKATU 3

RAKENNUSHISTORIASELVITYS

Arkkitehtitoimisto Sarc, 2018-2020

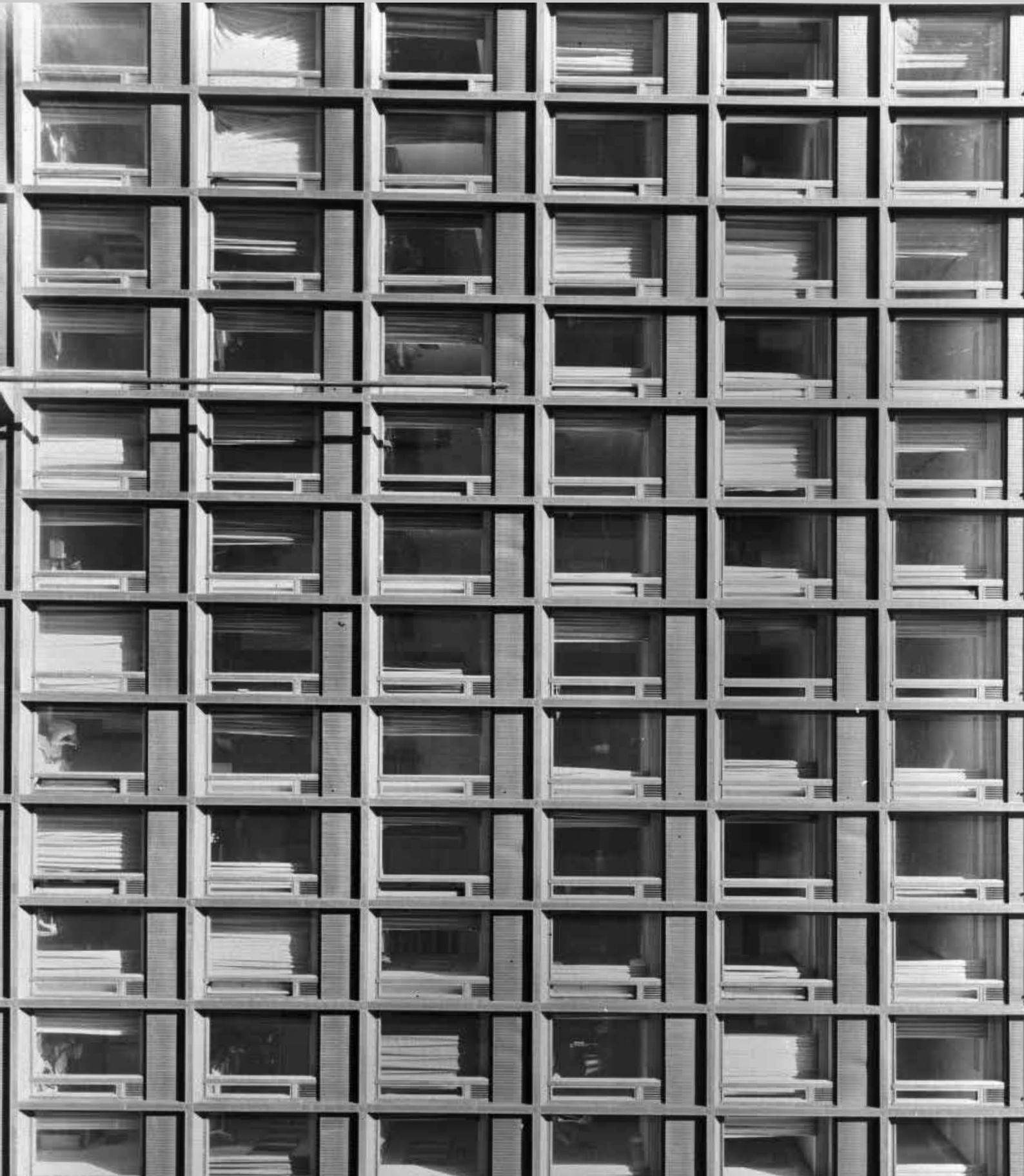

Kannen kuva:
Julkisivu Keskuskadulle vuonna 1955 (AAS).

RAUTATALO KESKUSKATU 3
RAKENNUSHISTORIASELVITYS

ARKKITEHTITOIMISTO SARC Risto Marila, Hanna Linnamäki, Viola Schulman

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO 6
1.1 PERUSTIEDOT 7

2. RAKENNUSPAIKKA JA RAKENNUTTAJA 10
2.1 KESKUSKADUN JA SEN VARSIEN RAKENTUMINEN 1920-LUVULLA 10
2.2 HAKASALMEN OY JA TONTIN OSTO 11

3. SUUNNITTELU 12
3.1 ARKKITEHTIKILPAILU 12
3.1.1 Aallon ehdotus ”Casa” 13
3.2 JATKOSUUNNITTELU, LUONNOKSET 16
3.3 PÄÄPIIRUSTUKSET JA RAKENNUSAIKAISET MUUTOSPIIRUSTUKSET 18
3.4 PIHASIIVEN KOROTUS 1957 19

4. RAKENTAMISVAIHEET 20
4.1 VUODET 1953 – 1955 20
4.2 VUOSI 1957 20

5. SUUNNITTELIJAT 21

6. RAKENNUS VALMISTUTTUAAN 1954–55 JA 1957 22
6.1 PERUSTUKSET JA RUNKORAKENTEET 22
6.2 JULKISIVUT JA ULKOARKKITEHTUURI 23
6.2.1 Keskuskadun julkisivu 23
6.2.2 Pihasivut 25
6.2.3 Tiilijulkisivut ja –päädyt 26
6.2.4 Vesikatot ja yläpohjat 27
6.3 SISÄRAKENTEET JA INTERIÖÖRIT 28
6.3.1 Kellarikerrokset 28
6.3.2 Marmorihalli, pääporras C ja alahalli 29
6.3.3 Liiketilat 37
6.4 TOIMISTOTILAT 44
6.5 PORTAAT 47
6.6 TÄYDENTÄVÄT RAKENNUSOSAT JA PINTAKÄSITTELY 49
6.6.1 Maalauskäsittelyt 49
6.7 OPASTEET JA MAINOKSET 51
6.8 TEKNISET JÄRJESTELMÄT 54

7. RAUTATALO, YHTEYDET JA VERTAILUA 57

8. MYÖHEMMÄT AALLON TOIMISTON AIKAISET MUUTOKSET 60

9. MUIDEN ARKKITEHTIEN TEKEMÄT MUUTOSSUUNNITELMAT 62
9.1 TILANNE ENNEN VUOTTA 2000 64
9.2 PERUSKORJAUS 2000 – 2002 (-2005), ARKKITEHTITOIMISTO SARC OY 64
9.2.1 Laajennukset 65
9.2.2 Muutokset kerroksittain 66
9.2.3 Talotekniset muutokset 74
9.2.4 Julkisivu 75
9.3 MUUTOKEST VV 2007 – 2014, ARKKITEHTITOIMISTO LAATIO OY 76
9.4 MUITA MUUTOKSIA, MAANALAISET RAKENTEET 77
9.5 MUUTOKSET 2017, ARKKITEHTITOIMISTO SARC OY 78

10. RAUTATALO 2017-2018 82
10.1 SÄILYNEISYYS 82
10.1.1Toiminnot 82
10.1.2 Julkisivut ja katto 82
10.1.3 Säilyneisyys sisätiloissa 84
10.1.4 Ilmanvaihto ja sen muutokset 92

11. RAUTATALON TULEVAISUUS 93
11.1 LÄHTÖKOHDAT JA ARVOT 93
11.1.1 Kaupunkirakenne 93
11.1.2 Kaupunkikuva 93
11.1.3 Julkiset sisätilat Keskuskadun varrella 94
11.1.4 Keskuskadun ja Rautatalon sosiaalinen kehitys 94
11.1.5 Rautatalon arkkitehtuuri 95

11.2 RAUTATALON SUOJELU 96
11.3 SUUNNITTELUN, KORJAUSTEN JA YLLÄPIDON HAASTEET 97
11.3.1 Arkkitehtuuri ja rakenteet 97
11.3.2 Talotekniikka 98
11.3.3 Käyttö, omistus 98

12. LOPUKSI 100

13. LÄHDELUETTELO 101

LIITTEET

LIITE 1: Alkuperäiset pääpiirustukset 1955 107

LIITE 2: Säilyneisyyskaaviot 119

LIITE 3: Rautatalon tonttia koskevat ja lähialueiden asemakaavat 2000-2009 135

LIITE 4: Rakennusluvat rakvv:n Arska-palvelusta 1952-2014 141

LIITE 5: Muutokset rakennusosittain kootusti 145

LIITE 6: Rautatalon käyttäjiä / vuokralaisia vuonna 1955 ja 1957 149

LIITE 7: Alkuperäisiä työpiirustuksia 151

LIITE 8: Alkuperäinen työselitys ja huoneselitys, Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto, 29.4.1953 167

LIITE 9: Ote alkuperäisestä maalaustyöselityksestä, Mittaus Oy 15.3.1954 175

1. JOHDANTO

Tämä Rautatalon rakennushistoriaselvitys on tehty Kiinteistö Oy Rautatalon toimeksiannosta. Selvitystyö alkoi toukokuussa 2016.

Selvityksen tarkoitus on antaa perusteita rakennuksessa tehtäville muutostöille, sekä ajankohtaisille että tuleville. Tavoite on myös muodostaa taustatietoa talon ylläpidolle ja hoidolle.

Näitä päämääriä silmällä pitäen on välttämätöntä tuntea rakennuksen syntyhistoria, suunnittelu ja rakentaminen. On tärkeää tietää mitkä ovat olleet omistajan ja suunnittelijoiden päämäärät, ja mikä kenties on syntynyt olosuhteiden pakosta. Arkkitehdin määrätietoisesta kehittelystä on esimerkkinä katujulkisivun monivaiheinen kehitys lopulliseen muotoonsa, ja miten suunnittelija, prof. Alvar Aalto perusteli siihen vaikuttavia muutosehdotuksia rakennustoimikunnalle. Sattuman vaikutusta taas on esimerkiksi travertiinitoimituksessa sattunut epäonni ja sen vaikutus lopputulokseen.

Omistajan tarkoitus oli alusta pitäen tehdä paitsi toimiva rakennus, myös panostaa laatuun. Pula-ajan jälkimainingeissakaan ei haluttu tinkiä esim. laadukkaista materiaaleista tai arvokkaista yksityiskohdista.

Selvitys sisältää selostuksen suunnittelu- ja rakennusvaiheesta ml. 1957 laajennus ja kustakin merkittävästä muutosvaiheesta, sekä erillisen säilyneisyysosion. Lisäksi liitteenä on suppeampi muutosluettelo rakennusosittain nopeampaa tarkastelua varten.

Selvityksen tekijöillä on ollut käytössään Alvar Aalto-säätiön skannattu Aallon toimiston piirustuskokonaisuus luonnoksista detaljityöpiirustuksiin ja toimiston viimeisiin muutossuunnitelmiin kymmenen vuotta Aallon poismenon jälkeen. Säätiöltä on saatu myös alkuvaiheen työselitykset, myös v -57 korotuksesta ja keskushallin muutostyöstä v.1974. Käytössä on ollut myös alkuvaiheen ilmanvaihdon, maalaustöiden, Piazzan istutusten ja eräiden erikoistöiden työselostukset, sekä rakennustoimikunnan kokouspöytäkirjoja ja neuvottelupöytäkirjoja myös naapureiden kanssa ja muita dokumentteja mm. hankintoihin liittyen. Alkuperäiset työ- ja huoneselitykset sekä ote maalaustyöselityksestä ovat liiteosassa pienennyksinä helpottamassa tulevien korjausvaiheiden mahdollisia ennallistavien työtapojen valintaa. Tärkeä lähde ovat olleet kaikki 115 työmaakokouspöytäkirjaa, korotustyö mukaan lukien. Säätiön valokuvamateriaali on ollut arvokas tietolähde.

Muiden suunnittelijoiden suunnitelmista on ollut käytettävissä rakennusvalvontavirastossa olevat suunnitelmat ja muutosten selostukset. Vuosien 2000-2002 peruskorjauksesta on ollut käytössä laajempi suunnittelumateriaali. Aallon toimiston jälkeisien muutostöiden tärkeimpiä suunnittelijoita on haastateltu (arkkitehdit Jorma Toivonen, Jan Söderlund ja Aimo Nissi/arkk.tsto Sarc sekä Mats Klockars/arkk.tsto Laatio).

Liitteenä on luettelo kaikista Rautataloa koskevista rakennusluvista lupakoodeineen ja lyhyine selostuksineen helpottamaan mahdollisia tulevien muutostöiden tekijöitä tausta-aineiston löytämisessä.

RHS-työtä on ohjannut arkkit. Pekka Lehtinen Museovirastosta. Arkkit. Jonas Malmberg Alvar Aalto-säätiöstä on antanut tärkeää asiantuntija-apua.

Tärkeää faktatietoa on antanut Terho Kylli / Juhola Asset Management Oy.

Kaikille edellä mainittuihin asioihin myötävaikuttaneille esitämme kiitoksemme.

Työhön ovat toimistossa osallistuneet arkk. Risto Marila vastuullisena sekä arkk. Hanna Linnamäki ja arkk.yo Viola Schulman, erityisesti taiton ja kuvatoimituksen osalla. Arkkit. Erkki Ölanderilta on saatu arvokasta tietoa nykyisen suunnittelun selvitysvaiheen tuloksien perusteella. Arkkit. Ari Ahonen on selvitellyt yksityiskohtaisesti katusivun alempien kerrosten säilyneisyyttä ja kuntoa sekä laatinut näistä tarkat kaaviot.

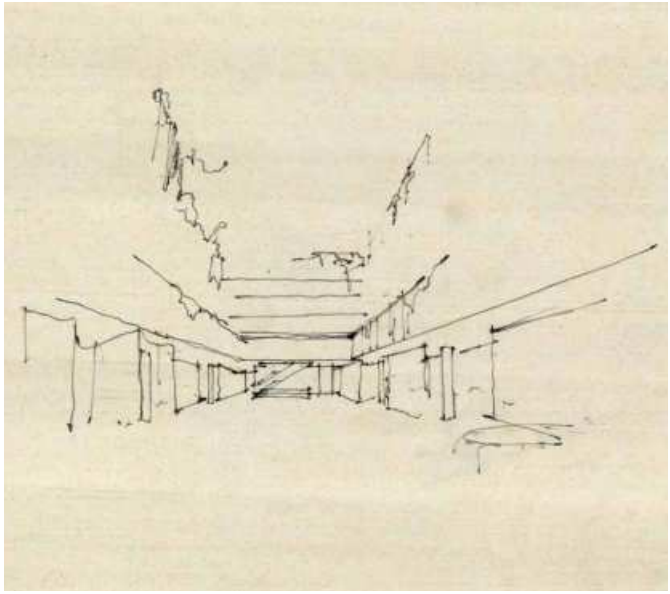

Marmorihallin luonnos, Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto (AAS).

1.1 PERUSTIEDOT

NIMI

Rautatalo (Kiinteistö Oy Helsingin Rautatalo). Rakennusaikana Hakasalmen Oy:n kiinteistö, josta käytettiin nimeä Rautatalo. Rakennustoimikunnan puheenjohtaja Viljo Peltonen

SIJAINTI

Kaupunginosa: 2, Kluuvi
Kortteli: 2008 (rakennusaikana 95b)
Tontti: 4
Katuosoite: Keskuskatu 3a, 00100 Helsinki

VALMISTUMISVUOSI

osalla 1954 loppu, osalla 1955 alku

SUUNNITTELIJAT

Arkkitehti
Alvar Aalto
Pääavustaja arkkitehti Keijo Ström, käytännön suunnittelun ja työmaan hoito, muita arkkitehtejä Mauno Kitunen, Lina-Christina Aaltonen, John Meiling, Tauno Keiramo, alkuvaiheessa Annikki Hyötyniemi, lisäksi avustajia.

Rakennesuunnittelija
DI Magnus Malmberg (myös rakennevalvoja), avustaja DI Olavi Pätiälä

IV-suunnittelija
Insinööritoimisto H.O.Lindfors

Pohjatutkimus
Insinööri P. Avellan / Insinööritoimisto Avellan

Sähkösuunnittelija
Insinööritoimisto Risto Mäenpää

Maalaustyöselitys ja valvonta
T:mi Mittaus, Ville Kaarnala

Vihersuunnittelu (Marmorihalli)
Paul Olsson

URAKOITSIJAT

Pääurakoitsija

Rakennustoimisto Arvonen Oy, varsinainen rakennusurakka

Muut urakoitsijat ja toimittajat

Purku-, maankaivu- ja louhintaurakka: Rakennus Oy Elmeri Niemelä; Lvv-työt: Oy Vesijohtoliike-Huber Ab; vesieristystyöt Asfaltti Oy Lemminkäinen; Ilmastointityöt: Suomen Puhallintehdas Oy; sähkötyöt: Oy Strömberg Ab; marmorityöt: Oy Marmorihiomo Ab; kivityöt: Oy J. W. Tuokkola Ltd; betonihiekka: Oy Rudus Ab ja Rakennushiekka Oy; tiivisteet: T:mi J. Pyykkönen; pelti- ja rautatyöt: Kokko & Kontio Oy (julkisivun kuparityöt, nykyään nimeltään Kematel Oy), Rauttu Oy, Oy Halava Ab; puusepäntyöt: Oy Parketti ja Puunjalostus Ab, Ovila Oy, Oy G. Söderström Ab; maalaustyöt: maalausliike Kalle Toivonen; tiilet: Tiilikeskus Oy; kipsoniitti: Myllykosken Paperitehdas Oy; ovet ja ikkunat: Oy Wilh. Schauman Ab, Kolho Oy; heloitukset: Kellokosken Oy; pronssiovet ja –ikkunat: Oy Masalin ja Kumpp.; kupari: Outokumpu Oy; palo-ovet: Oy Masalin ja Kumpp.; puutavara: Puukonttori Oi, Metsäpuu Oy, Puutavaraliike Seppälä, Vaasa; mosaikit (mosaiikkibetoniportaat): Hämeen Sementtivalimo Oy; keskuslämmityskattilat ja radiaattorit: Högforsin tehdas; lämmöneristeet: Toja Oy; ikkunalasit: Lahden Lasitehdas Oy; levyt ja laatat: Kupittaan Savi Oy, Paraisten Kalkkivuori Oy, Wärtsilä-yhtymä (Arabian tehtaat); ruosteensuoja: Teknos-Tehtaat Oy; keittiökalusteet: Sokos; valaisimet: Metallitehdas Orno; hissit: Kone Oy; rakennustarvikkeita: Oy Renlund Ab; sprinkler-laitteet: Oy Landman & Söner Ab; värejä, lakkoja: Suomen Väri- ja Vernissatehdas Oy, Tikkurilan väritehtaat, Suomen Väriteollisuus Oy; modulivedin: Metalli- ja taideteosten valimo; jäähdytyslaitteet: Oy Morus Ab, Oy Frigator Ab.

NYKYKÄYTTÖ

Alakellarissa on liiketilaa ja varastoja vuokrattuina Stockmannille sen Keskuskadun alaiseen myymälätilaan liittyen. Lisäksi alakellarissa on sosiaalitiloja, varastoja, iv-konehuoneita sekä sähkö-, puhelin- ja teleteknisiä tiloja.

Yläkellarissa on ollut myymälätilaa vuokrattuna Stockmannille liittyen Akateemisen kirjakaupan ylempään kellariin. Tämä tila on tullut myöhemmin Postin käyttöön. Huoltopihan puolella on ravintolatilaa liittyen 1. kerroksen ravintolaan. Lisäksi yläkellarin itäpäässä on varastotilaa.

Ensimmäisen kerroksen eteläpuoliskossa toimi muutaman vuoden 2010-luvulla kansainvälisen kahvialan yrityksen myymälä Nespresso Boutique, myöhemmin tila tullut Postin käyttöön. Tilasta on avoporras yläkellarin Postin tilaan.

Kerroksen pohjoispuoli on vuokrattu HOK-Elannolle ravintolatilaksi siihen liittyvän yläkellarin tilan kanssa. Tiloissa toimii La Famiglia-brändin ravintola.

Lisäksi kerroksen itäpäädyssä on avoimesti huoltopihaan liittyvää jätehuoltotilaa.

2. kerros oli vuodesta 2002 noin 15 vuotta ylempien kerrosten toimistotilojen silloisen vuokralaisen Nordean kokous- ja neuvottelukeskuksena sekä henkilökuntaruokala- ja asiakaskahvilana marmorihallin yhteydessä.

Nyt tilat ovat on norjalainen ohjelmistoyritys Visman vuokraamat lukuun ottamatta Marmorihallia, jossa toimii Toothpicks and Honey Oy:n lounasravintola Dylan Marmoripiha.

3. – 8. kerrokset ovat toimistotilaa. Vuokralaisena oli vuodet 2002-2016 Nordea Private Banking. Sen jälkeen tilat on vuokrattu Visman tytäryhtiöille.

KIINTEISTÖN OMISTUS

1945 - 1976:
Hakasalmen Oy, jonka omistivat Rautakonttori Oy, Rautakauppojen Oy ja Turkiskauppiaitten Oy

1976 -1980-luvun loppu:
Rautakonttori Oy (johon Rautakauppojen Oy oli fuusioitunut) ja Turkiskauppiaitten Oy myöhemmin Tuko (johon Rautakonttori oli fuusioitunut)

1980-luvun loppu – 1990-luvun loppu:
Vakuutusyhtiö Pohjola

1990-luvun loppu – 2006:
Eläkevakuutusyhtiö Ilmarinen

2006 - :
Alfred Kordelinin yleinen edistys- ja sivistysrahasto

Suomen Kulttuurirahasto

Jenny ja Antti Wihurin rahasto

(Alkon eläkesäätiö oli 2006-2010 yhtenä omistajana, mutta myi omistusosuutensa muille omistajille Alkon siirrettyä eläketurvansa hoitamisen Ilmariselle ja OP-Henkiva-kuutukselle v. 2010)

KOHTEEN KOKO

tontin pinta-ala: 1653 m²

kerrosala ennen 2001 peruskorjausta: n. 9 720 m²

kerrosala 2001 peruskorjauksen jälkeen: n. 10 110 m²

tilavuus ennen 2001 peruskorjausta: n. 39 600 m³

tilavuus 2001 peruskorjauksen jälkeen: n. 40 460 m³

asemakaavan 10840 mukainen kerrosala: 9130 + ma1360 m². Ensimmäinen luku ilmoittaa kerroksissa sallitun kerrosalan ja jälkimmäinen ylimmän kellarikerroksen sallitun kerrosalan.

Kerroslukumäärä

Rakennuksessa on kaksi kellarikerrosta, 8 maanpäällistä kerrosta, osalla tonttia 4 maanpäällistä kerrosta, sekä katolla konehuoneita.

ASEMAKAAVA

Asemakaava 10840 vuodelta 2000.

Asemakaavassa on käyttötarkoitus K: Liike- ja toimistorakennusten korttelialue. Katutasoon tulee sijoittaa myymälä-, ravintola- tai muita asiakaspalvelutiloja. Kaavassa on näytetty eri rakennusosien korkeudet, mm räystäskorkeus Keskuskatua vastaan +31.00. Kerroksissa sallittu kerrosala on 9130 m2 ja ylimmässä kellarissa 1360 m2. Nykyisen pihan kohdalla on merkintä ma, joka osoittaa paikan kiinteistön huoltoliikenteen sijainnin tasolla n. -1.0. Tältä alalta tulee järjestää myös yhteydet korttelikohtaiseen tai maanalaiseen huoltoliikennetilaan. Kaavassa on merkintä srs, rakennussuojelulain nojalla suojeltu rakennus.

Tontin autopaikkavelvoite on 30 ap, jotka on sijoitettava yleiseen pysäköintilaitokseen, tontille ei autopaikkoja saa sijoittaa. (Yhtiö on vuokrannut 30 ap Kluuvin parkkihallista). Tontti rajautuu Keskuskadun maah-alueeseen, jota koskevat määräykset ovat vanhentuneet.

Asemakaava 11300 vuodelta 2005, keskustan maanalaisten tilojen asemakaava

Tontti 4 kuuluu kaavan Aleksanterinkadun alaiseen ma-lht/k-alueen piiriin, jossa säädellään yleistä huoltoliikenteen tunnelia ja sen suojavyöhykettä. Korttelia 2008, jossa tontti 4 sijaitsee, koskee merkintä ma-hl. Siinä säädellään maanalaisia korttelikohtaisia huolto- ja lastaustiloja, sekä niiden porras- ja hissiyhteyksiä korttelialueelle. Tilaan ei saa järjestää paikoitusta. Tontti ja kortteli sijaitsevat myös maanalaisen yhteiskäyttötunnelin alueella.

Asemakaava 11365

Kaavassa säädellään mm. Stockmannin tontin, Kirjapalatsin tontin (Stockmann) 5/2008 ja Keskuskadun maanalaisen tilan rakentamista. Sinne on rakennettu Stockmann-herkku joka ulottuu myös Rautatalon kellariin.

SUOJELUTILANNE

Kuuluu vakuutusyhtiö Pohjan talon, Lasipalatsin ja Rautatalon RKY-alueeseen (rakennetut kulttuuriympäristöt) vuodelta 2009. Rakennus on suojeltu asemakaavassa merkinnällä srs (Rakennuslain nojalla suojeltu rakennus).

Valtioneuvosto on suojellut Rautatalon rakennussuojelulain (60/1985) nojalla päätöksellään nro 1218, 1219/561/88/14.11.1991. Päätöksessä on lueteltu suojeltuina katujulkisivu, sisääntuloaula, sen portaikko, valopiha ja sen kattovalo ulkopuolisinen valaisimineen kahvilatila kiinteine sisustuksineen. Lisäksi rakennuksen käytön tulee vastata sen kulttuurihistoriallista arvoa, samoin kuin kahvilan kalustuksen. Rakennusta velvoitetaan hoidettavan siten että sen kulttuurihistoriallinen arvo säilyy. Museovirastolle on annettu oikeus antaa tarkempia määräyksiä ja myöntää vähäisiä poikkeuksia.

RAKENNUSRASITTEET JA SOPIMUKSET

Kiinteistöä koskee 12 kpl erilaisia rakennusrasitetta sekä 9 kpl rakennusrasitteiden poistoa tai muutosta koskevaa päätöstä ja rakennusrasitepäätöstä, joilla on poistettu vanhoja tarpeettomaksi käyneitä rasitteita tai muutettu niitä vastaamaan nykyistä tonttijakoa ja –numerointia.

Vuonna 2010 solmittiin Keskuskadun huoltokadun yhteiskäyttösopimus, jonka rakennusvalvontavirasto on kirjannut rasitetyypiksi ”Kiinteistöjen yhteisjärjestely”

tunnuksella 2-0005-11 RAS. Se koskee Keskuskadun eteläosan tontteja ja Keskuskatua, jonka maanalainen osa on Stockmannin hallinnassa kiinteistötunnuksella 91-2-9901-100. Asiakirja käsittää useita kymmeniä eri sopimuskohtia ja siinä yli 30 liitepiirustusta. Sopimus koskee mm. Keskuskadun huoltotunnelia tasolla -29.0 ja eri tonttien oikeuksia ja velvoitteita sen suhteen, mm. huoltohissejä ja varapoistumisportaista ylös.

Lisäksi siihen on kirjattu eri tonttien välisiä sopimuksia kellareiden ja kerrosten tasolla. Rautatalon osalta voi mainita yhteydet ja aukotukset naapuritonteille ja liittymisen Stockmannin Keskuskadun alaiseen liiketilaan. Stockmann vastaa toteuttamisesta, korjauksista ja kunnossapidosta. Kustannukset tonttien kesken jaetaan rakennusoikeuksien suhteessa.

2. RAKENNUSPAIKKA JA RAKENNUTTAJA

2.1 KESKUSKADUN JA SEN VARSIEN RAKENTUMINEN 1920-LUVULLA

Rautatalon tontti sijaitsee Gaselli-korttelissa, joka kaavoitettiin ja esitettiin ensi kerran v. 1838 Gyldenin kartassa. Kortteli esiintyi siinä lähes samassa muodossa, jossa se oli Keskuskadun avaamiseen asti. Se ulottui Mikonkadulta nykyiselle Mannerheimintielle Pohjoisesplanadin ja Aleksanterinkadun välissä. Korttelin läpi suunniteltiin vuonna 1916 rakennettavaksi rautatieaseman itäpuolelta lähtevän Hakasalmenkadun (nykyinen Keskuskatu) jatke Aleksanterinkadun ja Pohjoisesplanadin välille, ei kuitenkaan suorana jatkeena vaan Hakasalmenkadusta parikymmentä metriä itään. Ajateltu linjaus johtui tonttijaosta ja -omistuksesta. Eliel Saarinen tuli mukana hankkeeseen. Hänen ja Allan Hjeltin yhdessä omistama Ab Centralgatan Oy oli juuri ostanut ne kiinteistöt, joiden läpi uusi katu oli tarkoitus avata. Hanketta varten tehty asemakaavan muutos vahvistettiin loppuvuodesta 1916. Vuoden 1917 poliittiset ja taloudelliset vaikeudet hidastivat hanketta. Vuonna 1919 kaupunki ja Keskuskatuyhtiö alkoivat neuvotella kadun linjauksen siirtämisestä suoraan Hakasalmenkadun jatkeeksi. Vastaava asemakaava hyväksyttiin 1920. Stockmann osti Keskuskatuyhtiön osakekannan 1920 ja vastasi myös kadun rakentamisesta. Stockmann sai oikeuden rakentaa kadun alle varastotiloja.

Stockmann sai nyt koko vanha korttelin länsipuolen tavarataloaan varten. Se oli jo 1910-luvulla ostanut korttelin kolme vanhaa tonttia Itäisen Heikinkadun puolelta ja sai nyt kapeat kaistat Keskuskatuyhtiön tonteista, jotka jäivät uuden kadun länsipuolelle. Kortteli 95a muodostettiin yhdeksi tavaratalon tontiksi entisen viiden tontin sijaan. Kadun nimi muutettiin 1928 Keskuskaduksi.

Uusi Hakasalmenkatu kaavoitettiin ja rakennettiin itäreunastaan leveämmäksi kuin kadun vanha pohjoisosa. Liittopankkihankkeen yhteydessä myös kadun pohjoisosakin levennettiin. Kadun rakentamisen ja sen aiheuttamien tonttimuutosten seurauksena Litoniuksen tonttiin liitettiin kapea reunavyöhyke länsireunaan uuden kadun varteen. Siihen rakennettiin matala basaarimainen myymäläosa 20-luvun lopussa. Itse Domus Litoniin ja sen piharakennuksen länsisivut olivat ennen kadun rakentamista olleet umpitiilisiä palomuureja nyt purettuja naapuritaloja vastaan. Nekin rakennettiin 20-luvun loppuun mennessä talon muuhun arkkitehtuuriin sopiviksi ikkunallisiksi julkisivuiksi (Forma Urbis, Keskuskatu, 2003).

Keskuskatu 1b:hen rakennettiin Eliel Saarisen suunnittelema komea Käsityöläis-Osake-Pankin talo (Yhdyspankki, AB Kino-Palats OY) 1921. Sigurd Frosteruksen suunnittelemaa Stockmannin tavarataloa oli suunniteltu v. 1916 kilpailusta lähtien ja se valmistui 1930. Nämä kaksi rakennusta edustivat uutta aikaa, 1900-lukua, ja loivat suuntaviivat koko Keskuskadun tulevalle rakentamisen mittakaavalle ja kaupunkikuvalle. Ensimmäisenä tätä linjaa jatkoi Pauli E. Blomstedtin Liittopankki, joka ehti valmistua ennen Stockmannia 1929.

Rautatalon suunnittelun arkkitehtoniset raamit oli siis pitkälti luotu jo 30 vuotta ennen arkkitehtuurikilpailun julistamista.

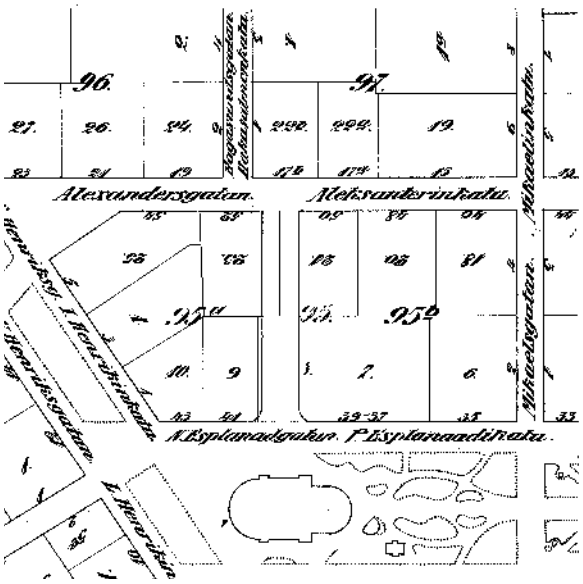

Asemakaava vuodelta 1917 (HKM).

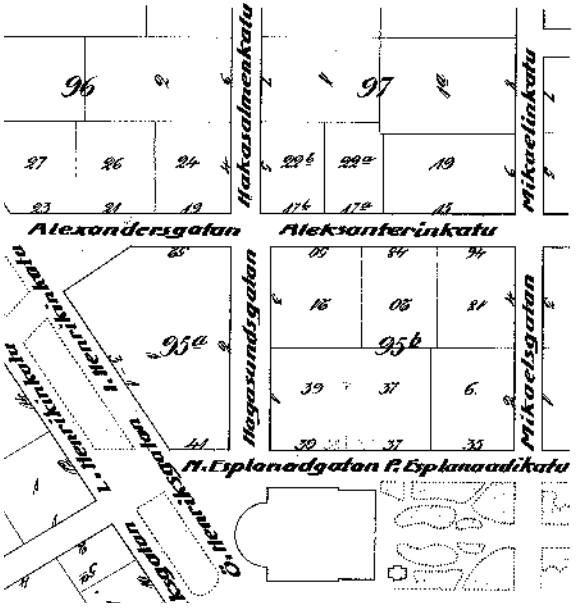

Asemakaava vuodelta 1921 (HKM).

Näkymä Keskuskadulta Rautatieaseman suntaan, 1917-1919 (HKM).

Keskuskadun työmaa vuonna 1920 (HKM).

Keskuskatu 3 vuonna 1929 (HKM).

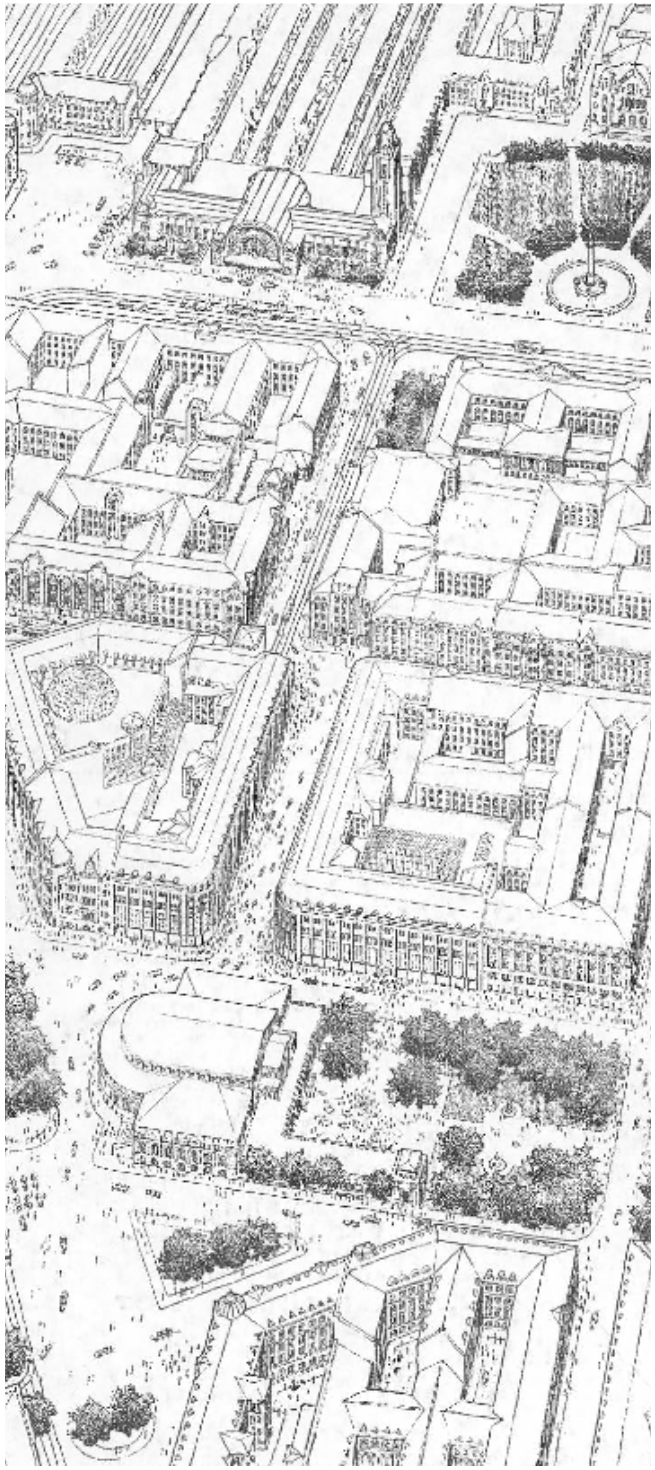

Keskuskadun havainnepiirros, Eliel Saarinen 1916 (ARK 1-2/1967).

2.2 HAKASALMEN OY JA TONTIN OSTO

Rautakauppa-alalle oli perustettu yhteishankinta- ja keskusliikeyritykset Rautakonttori Oy ja Rautakauppojen Oy. Yritykset olivat jo pariin otteeseen, 1940 ja 1943, harkinneet yhteisyrityksen perustamista, aluksi sijoituskohteena, mutta myös yhteisen toimitalon hankkimiseksi. Hanke eteni kun sodan aikana kiinteistöverot olivat muodostuneet niin raskaiksi, että Litoniuksen talon omistajien piirissä voimistui halu myydä kiinteistö. Tammikuussa 1944 arkkitehtitoimisto Jung & Jung laati suunnitelman Litoniuksen tontin jakamiseksi kahdeksi tontiksi. Heti tämän jälkeen helmikuun suurpommituksissa Litoniuksen talo kärsi suuria vaurioita. Korjausvarojen saamiseksi eteläosa päätettiin myydä. Asemakaavamuutos oli valmis loppuvuodesta ja sai ministeriön vahvistuksen maaliskuussa 1945. Perikunta myi huhtikuussa 1650 m² suuruisen tontin 21b korttelissa 95b Hakasalmen Oy:lle. Yhtiö oli perustettu samana vuonna, ja sen kolmanneksi omistajaksi tuli Turkiskauppiaitten Oy. Korttelin numero on nykyään 2008 ja tontin numero 4, osoite Keskuskatu 3a.

3. SUUNNITTELU

3.1 ARKKITEHTIKILPAILU

Seuraava askel talohankkeessa otettiin viiden vuoden kuluttua. Joulukuussa 1950 Hakasalmen Oy kutsui seuraavat neljä arkkitehtiä kilpailemaan liikerakennuksen suunnittelusta Keskuskatu 3a:han: professori Alvar Aalto, arkkitehdit Viljo Rewell, Aarne Ervi ja Markus Tavio. Kilpailuaika päättyi 30.4.1951. Kilpailuohjelman mukaan ensimmäiseen kerrokseen oli sijoitettava 5-7 myymälää, joiden tuli olla kaksikerroksia. Rakennuksessa tuli olla kaksi kellarikerrosta sekä asunnot talonmiehelle ja isännöitsijälle. Muu osa tuli olla vuokrattavaa konttoritilaa. Lisäksi vaadittiin että julkisivupiirustuksessa oli osoitettava liittyminen viereisen Saarisen talon julkisivuun.

Palkintolautakuntaan kuuluivat Safan puolesta arkkitehti Yrjö Lindegren sekä Hakasalmen Oy:n puolesta pääjohtaja, arkkitehti Erkki Huttunen, Helsingin kaupungin rakennustarkastaja, arkkitehti Paavo Hanste ja yhtiön rakennustoimikunta. Lautakunnan puheenjohtaja oli Rautakonttorin toimitusjohtaja Viljo Peltonen, työvaliokunnan pj. oli kauppaneuvos Oski Nurmi ja jäsenet Lindegren, Huttunen, Hanste ja sihteerinä toimi Hakasalmen isännöitsijä Wiksten.

Vertailtuaan ehdotusten ”arkkitehtoonisia ja taloudellisia ominaisuuksia” palkintolautakunta päätti yksimielisesti asettaa ehdotukset seuraavaan paremmuusjärjestykseen:

”Casa”, professori Alvar Aalto, avustajina arkkitehdit K. Ström, U. Tuomisto Ja A. Hyötyniemi

”Keskuskatiska”, arkkitehti Aarne Ervi

”Punainen Viiva”, arkkitehti Markus Tavio

”Eipäs Tingitä”, arkkitehti Viljo Revell

Sallittu suurin räystäskorkeus oli + 31 m.

Aalto ja Ervi olivat sijoittaneet tähän korkeuteen 8 kerrosta, Revell ja Tavio 9 kerrosta, mikä olisi johtanut hyvin matalaan kerroskorkeuteen, myös myymälöissä. Tästä palkintolautakunta huomautti.

Ervin ja vielä laajemmin Revellin ehdotuksessa oli korkeat rakennusmassat sijoitettu katusiiven lisäksi myös itäpuolisen Juseliuksen tontin 20 vastaiselle rajalle. Tämä olisi vaatinut sopimusta naapurin kanssa, mihin tämä ei tiedusteltaessa ollut halukas. Ervin ehdotukseen sisältyi mielenkiintoinen ajatus läpi tontin itään päin rakennettavasta kauppakujasta aina Mikonkadulle asti, poikki Wreden kauppakujan. Ilman tätä – vieläkin toteutumatonta – korttelin kokonaisratkaisua olisi Ervin myymäläratkaisun ”myyntiarvo ollut kyseenalainen”. Tavion ehdotus sisälsi myös Litoniuksen talon paikalle uudisrakennuksen, mikä ei tuolloin ollut mahdollista toteuttaa. Tämän suuntaisen ajatuksen Tavio oli esittänyt jo ennen kilpailua (ARK 11-12/52) .

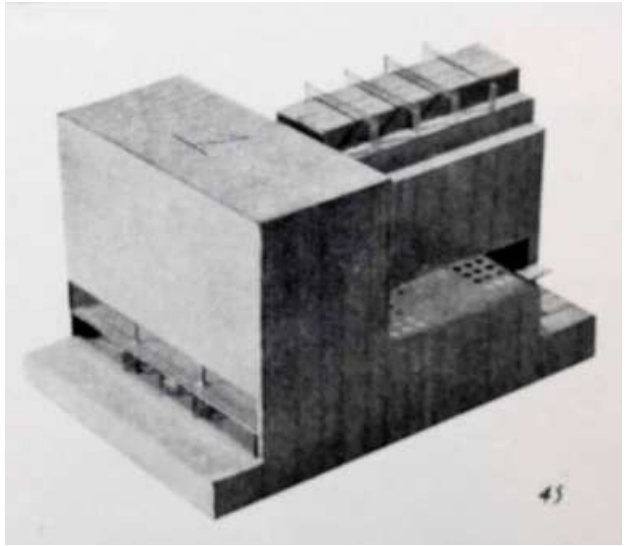

”Keskuskatiska”, Aarne Ervi (ARK 11-12/1952).

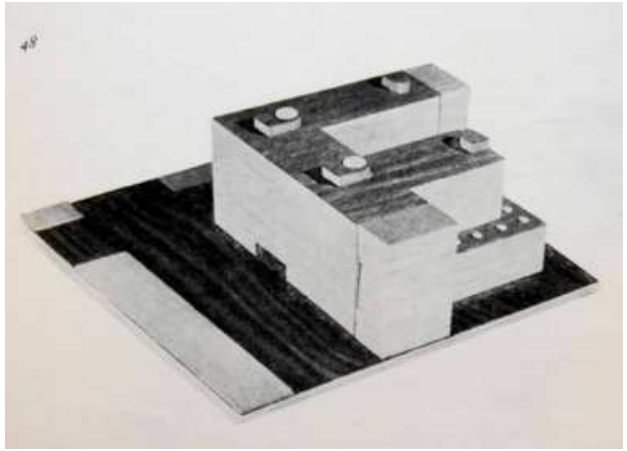

”Punainen viiva”, Markus Tavio (ARK 11-12/1952).

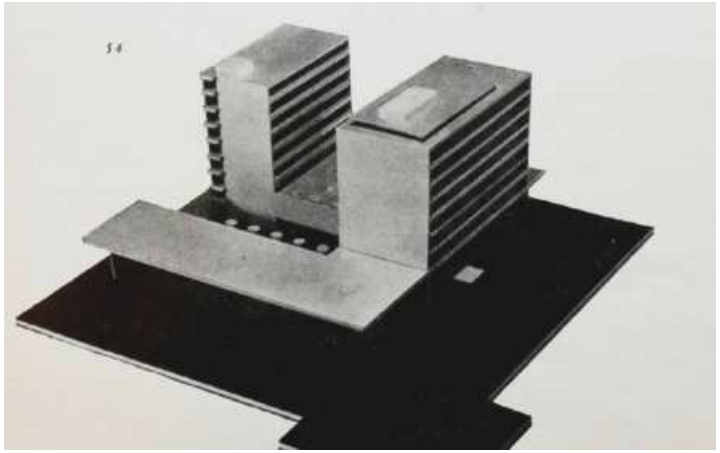

”Eipäs tingitä”, Viljo Revell (ARK 11-12/1952).

3.1.1 Aallon ehdotus ”Casa”

”Casan” päähahmo oli 8-kerroksinen katusiipi ja vain 5-kerroskinen pihasiipi. Se oli siten korkeuksiltaan muita ehdotuksia realistisempi naapurien ja rakennusjärjestyksen suhteen. Tosin Juseliuksen tontin suhteen pihasiiven korkeus ei ollut ongelmaton. Eteläisen Kino-Palatsin suuntaan korkeus noudatti sallittua korkoa +16.90.

Aallon kuvailun mukaan rakennus kasvaa sisältä ulospäin. Ydin on toisen kerroksen tasolle nostettu valopiha, joka oli kilpailuehdotuksessa neljä kerrosta korkea. Valopihan tila kovertui katurakennuksessa vielä tämänkin yläpuolelle, aina 8. kerrokseen asti. Tila oli täten osittain 7 kerrosta korkea. Neljässä ylimmässä kerroksessa korkea sisätila söi katusiiven toimistotilaa epärationaalisesti. Valopiha oli eräänlainen versio Italialaisesta piazzasta. Siihen oli ajateltu liittyvän liiketiloja lasiseinien välityksellä, ja siihen liittyi avoimesti kahvila.

Katurakennuksen pihasivun kahden ylimmän kerroksen porrastusta sisäänpäin palkintolautakunta piti tarpeettomana. Oikaisemalla julkisivu ”voitettaisiin hyvin valaistua konttoritilaa”.

Keskuskadun julkisivu oli yksinkertainen rasteriruudukko, jonka linjoja ei ollut sopeutettu viereisen Saarisen talon tiilifasadin vertikaaliin jäsentelyyn samaa räystäskorkoa lukuun ottamatta. Kahden alimman myymäläkerroksen julkisivujäsentely oli ylempiä avoimempaa ja lasisempaa ilmeeltään.

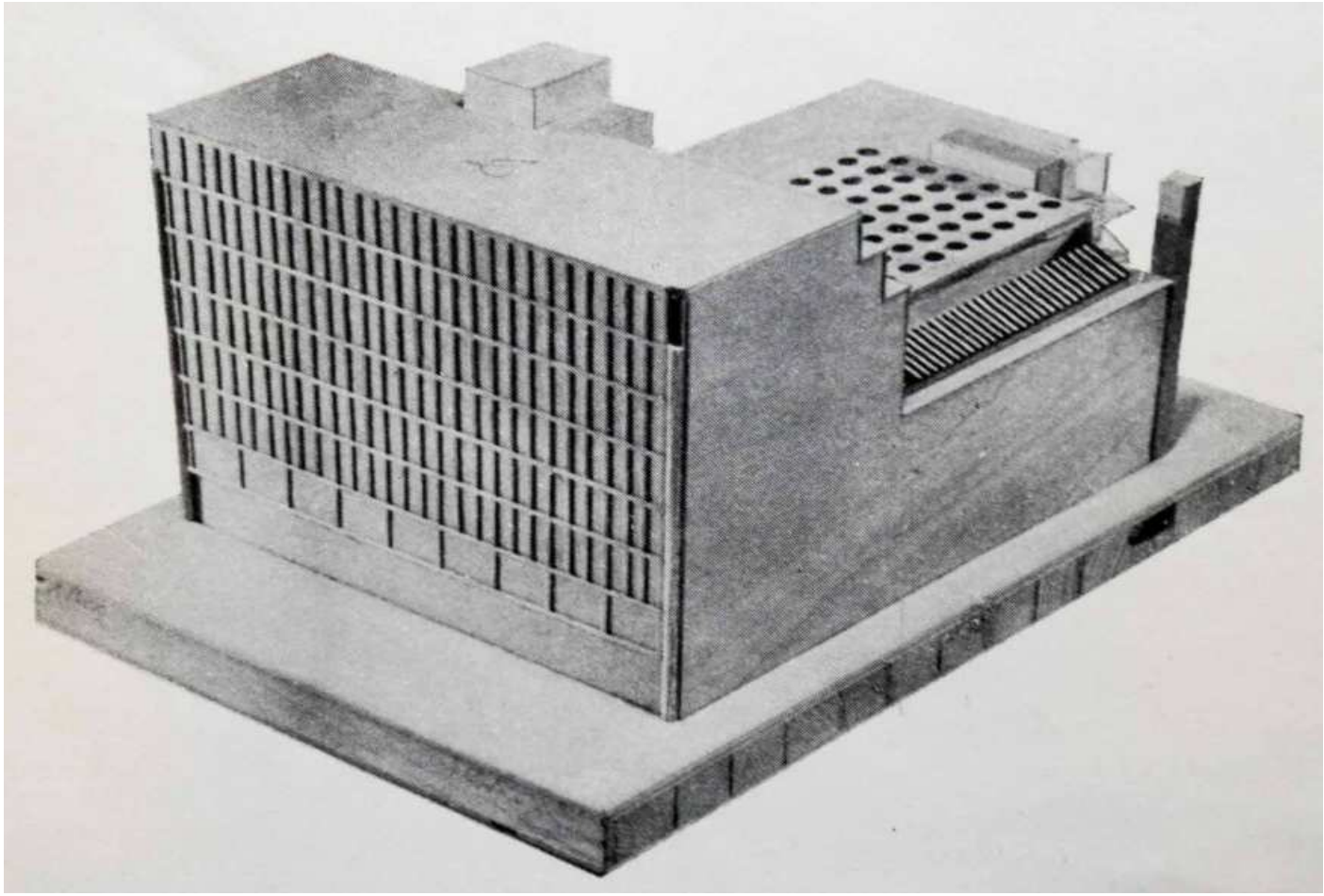

”Casa”, Alvar Aalto (K. Ström, U. Tuomisto ja A. Hyötyniemi) (ARK 11-12/1952).

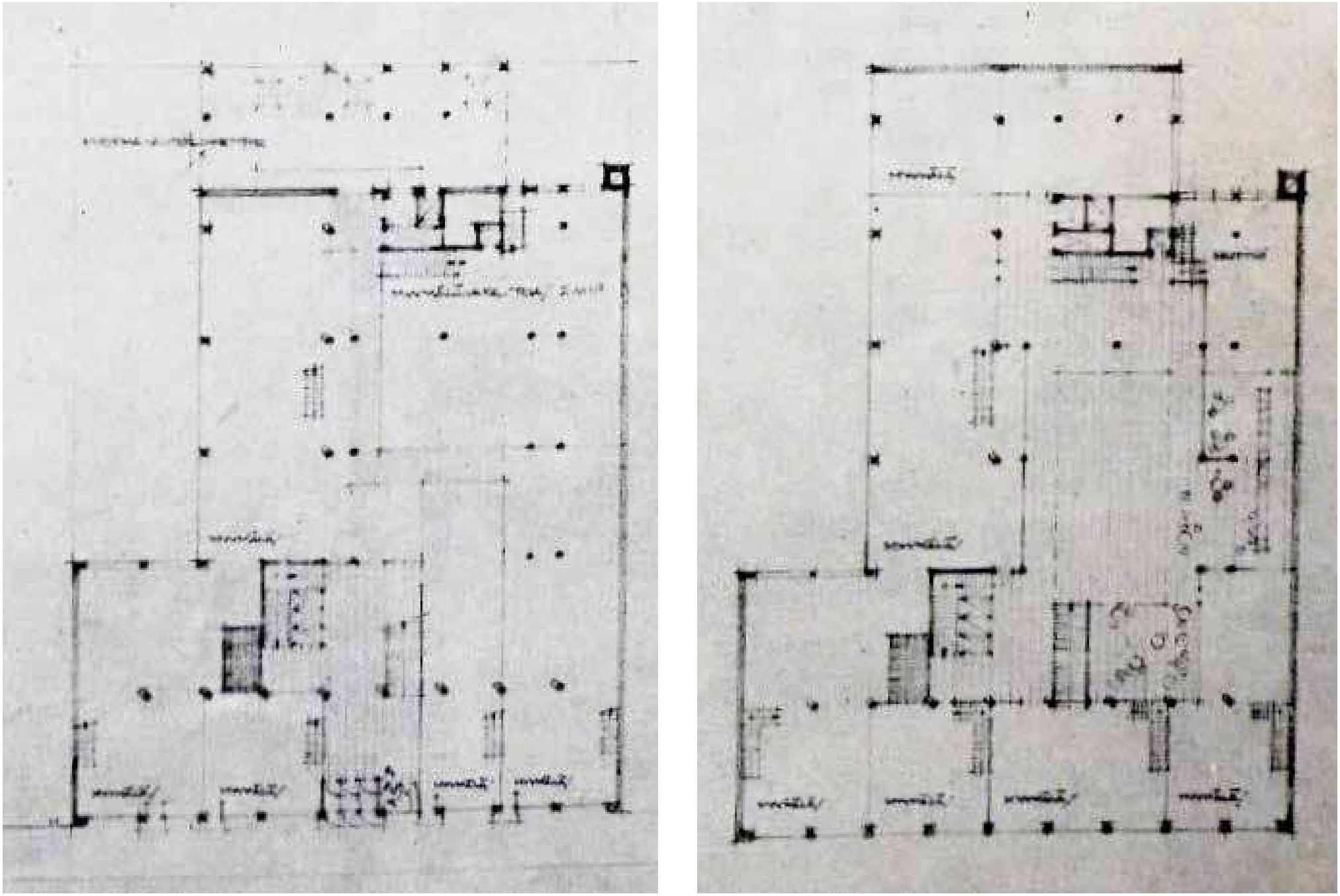

1. kerroksen (vasen) ja 2. kerroksen (oikea) esittelypohjat (ARK 11-12/1952).

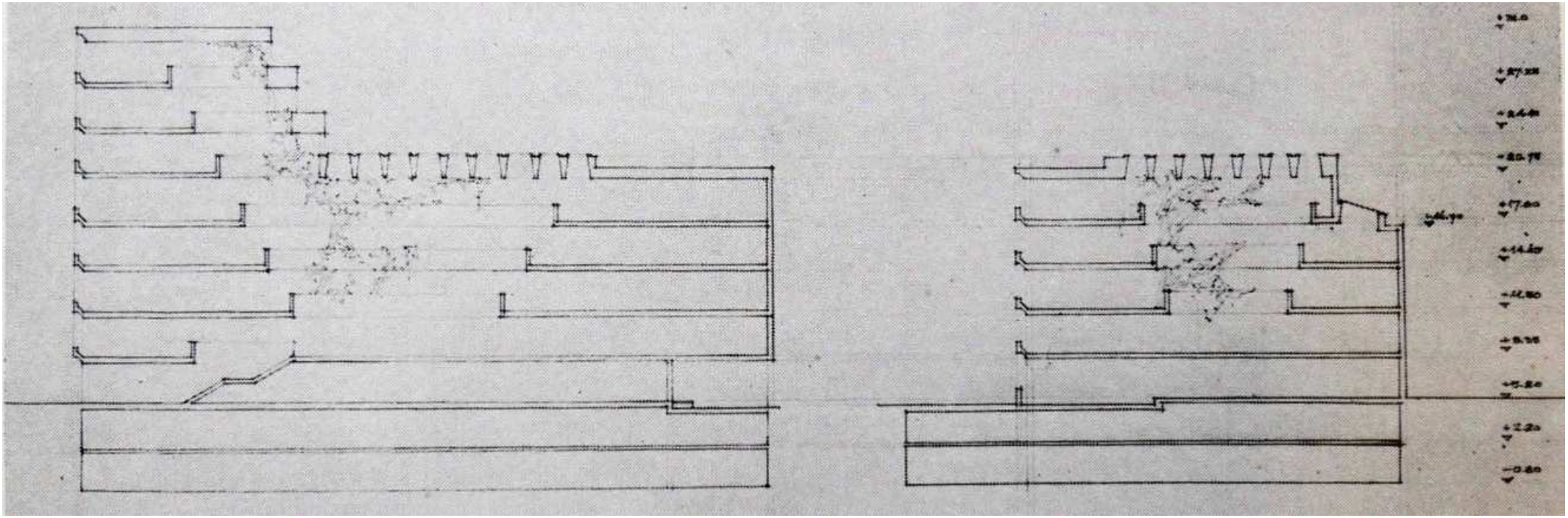

Ylhäällä leikkauksia Arkkitehti-lehteen. Ehdotuksessa Marmorihalli oli vielä neljä kerrosta korkea, ja ylettyi pihasiiven ylimpään kerrokseen (ARK 11-12/1952).

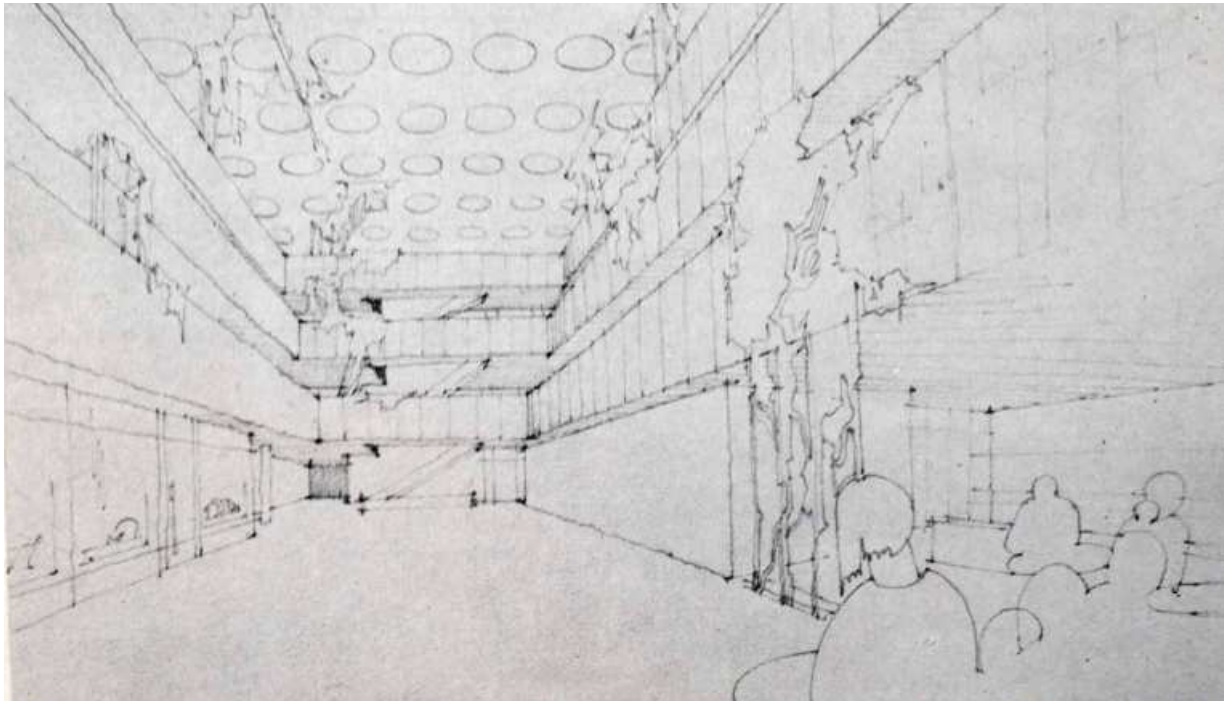

Oikealla perspektiivi Marmorihallista. Huikea tila toteutettiin kerrosta matalammaksi, kuin mitä kuva näyttää (ARK 11-12/1952).

3.2 JATKOSUUNNITTELU, LUONNOKSET

Suunnittelutehtävä annettiin Aallolle. Jo lokakuussa 1951 oli esillä kysymys suunnittelupalkkiosta.

Suunnittelun alkuvaiheessa tehtiin palkintolautakunnan ohjeiden mukaisia muutoksia ja muita huomattavia muutoksia.

Valohallin korkeus madaltui kerroksella kolmeen kerrokseen.

Valopihan tilan tunkeutuminen katusiiven kerroksiin 5. – 8. poistettiin ja rationaalista toimistotilatoimistotilaa saatiin näin lisää.

Katurakennuksen kahden ylimmän kerroksen porrastus pihan puolella poistettiin.

Suuri muutos oli pihasiiven uudelleen suunnittelu. Tasakorkeasta 5-kerroksisesta pihasiivestä luovuttiin. Sen pääosa madaltui valopihan madaltumisen myötä 4-kerroksiseksi, ja sen pohjoispuoli suunniteltiin 8 kerrosta korkeaksi. Korkea osa rajautui Litoniuksen kanssa yhteiseen huoltopihaan, itäpää ulottui Juseliuksen tontin rajaan asti. Pihasiiven etelä- ja pohjoispuoliset ylimmät kerrokset oli viistetty (rakennusjärjestys osittain huomioitu).

5.5.1952 oli täydellinen pääpiirustuksien luonnossarja valmis. Se vastasi pääpiirteissään, ulkoiselta laajuudeltaan ja massaltaan, sisä- ja ulkoarkkitehtuuriltaan sitä Rautataloa, joka valmistui vuoden 1957 laajennusvaiheen päätyttyä.

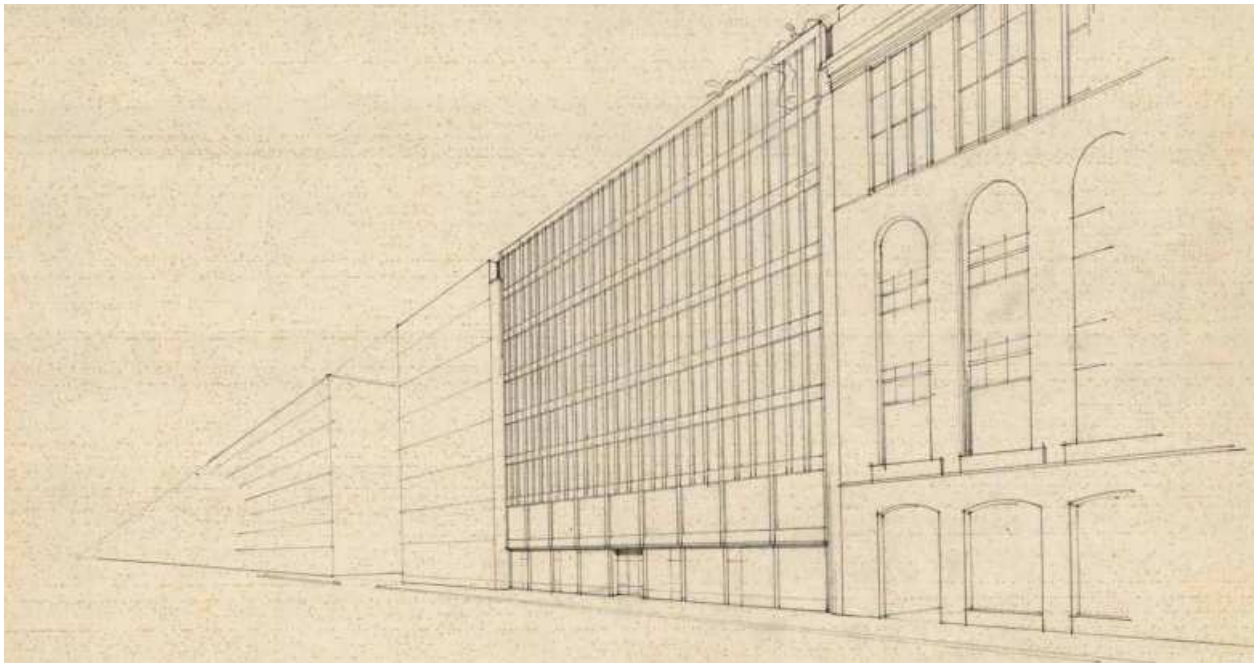

Luonnos Keskuskadun perspektiivistä (AAS).

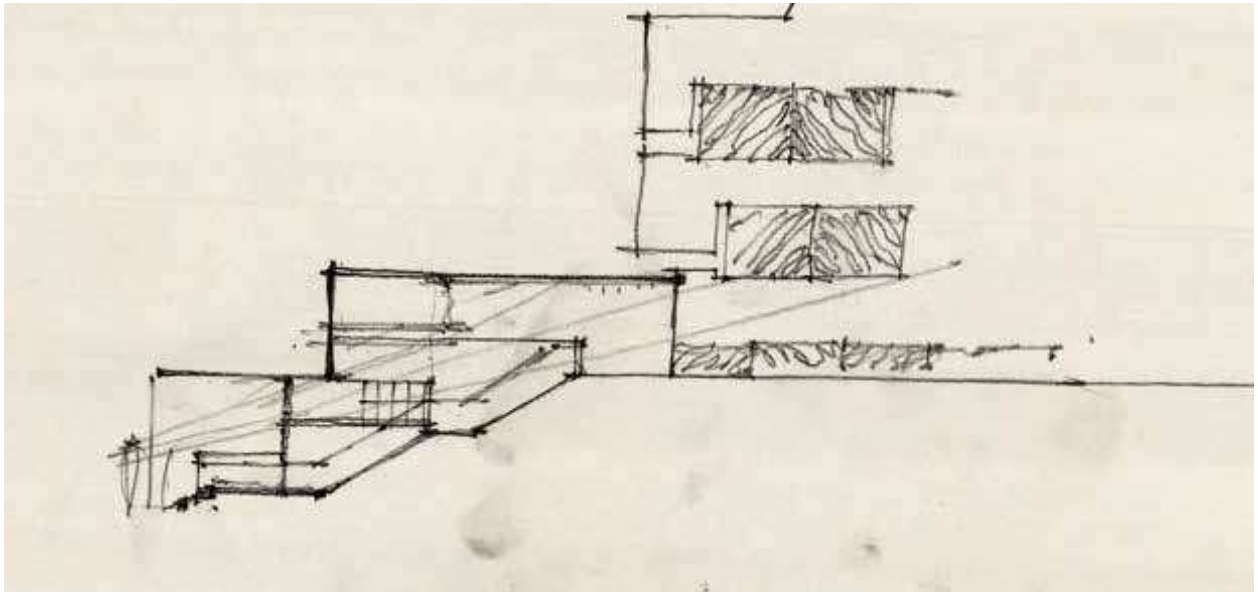

Pääportaan (C-portaan) luonnos. Ehdotuksessa portaassa oli kaksi lepotasoa (AAS).

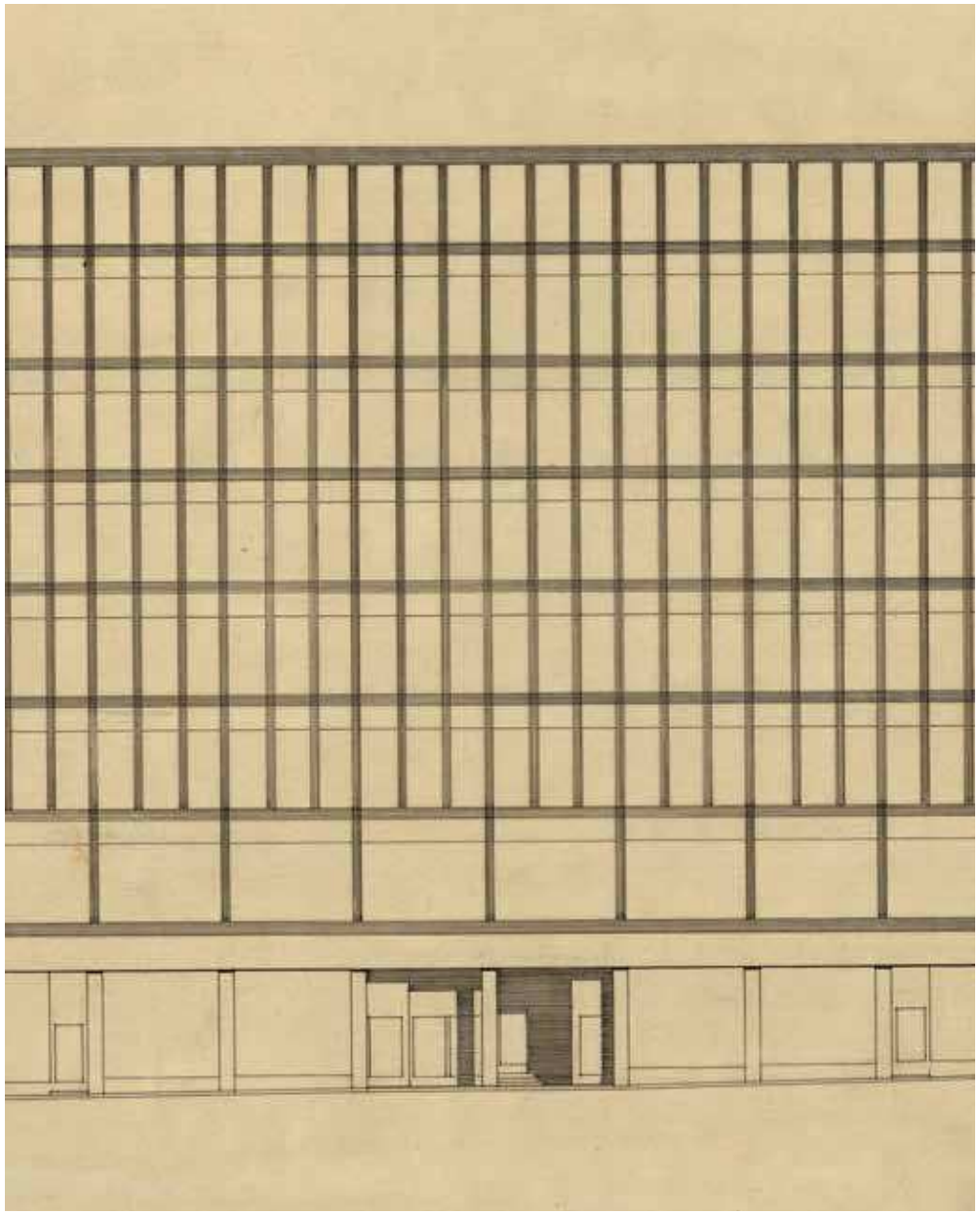

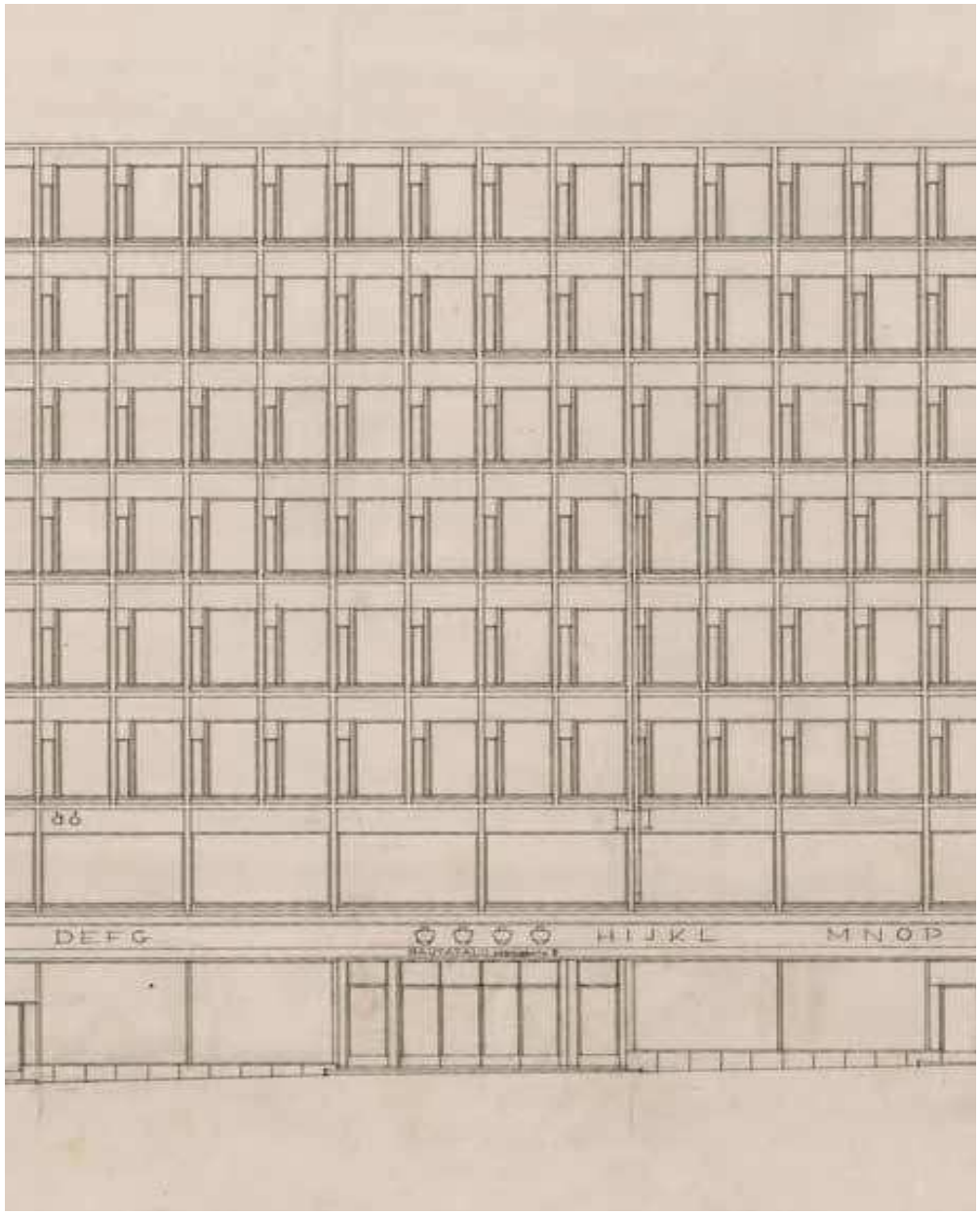

Julkisivuja Keskuskadulle. Vasemmalla on luonnos vuodelta 1952 (1.8.1952), oikealla valmis julkisivu vuodelta 1955 (17.10.1955). Useiden muutosten jälkeen toimistokerrosten ikkunamoduulijako muuttui suuremmaksi - yhden näyteikkunan kohdalle suunniteltiin kolmen ikkunan sijaan vain kaksi ikkunaa. Näin myös huoneiden leveydet muuttuivat aikaisempia suuremmiksi. Pääsisäänkäynnin keskeltä julkisivutasossa poistettiin pilari (AAS).

3.3 PÄÄPIIRUSTUKSET JA RAKENNUSAIKAISET MUUTOSPIIRUSTUKSET

Lupahakemus on päivätty 19.11.1952, pääpiirustukset 1.8.1952. Julkisivupiirustusten tarkastustoimikunnan lausunto on päivätty 27.8.1952.

Toukokuun piirustussarjassa esitettyä pihasiiven rationaalista suunnitelmaa ei voitu pääpiirustuksiin sellaisenaan ottaa. Yhteisymmärrystä naapurien kanssa rakennusjärjestykseen halutuista poikkeamista ei ollut löytynyt. Pihasiiven itäpäästä Juseliuksen talon vastaiselta rajalta jouduttiin poistamaan kolme kerrosta 8 metrin matkalta, aina B-portaaseen asti. Litoniuksen talon puolella jouduttiin neljä ylintä kerrosta viistoamaan sisäänpäin, jotta olisi pysytty valokulman 1:2 sisäpuolella. Kerrokset kaventuivat epätarkoituksen mukaisen kapeiksi, 8. kerros vain 5 metriä kapeaksi. Nämä ratkaisut oli tehtävä jotta lupa olisi voitu hakea ja saada. Lupa vahvistettiin 28.4.1953.

Rakennusjärjestys- ja valokulma-asiassa päästiin Domus Litoniin omistajien kanssa lopulta sopuun. Vinon osa laudoitustöiden jo alettua voitiin marraskuussa 1953 hakea muutoslupaa, jolla pihasiiven pohjoissivun 5., 6. ja 7. kerros voitiin rakentaa suoraseinäisenä, viistous jäi vain 8. kerrokseen.

Rakennustöiden aikana oli tehty paljon muitakin muutoksia, joille ei ollut haettu muutoslupia.

Mm. kerrosten toimistotilaratkaisut, huoneet ja käytävät sekä aputilat ratkaistiin vasta työmaan aikana. Liiketilakerroksissa tehtiin tarkennuksia kun alettiin saada niille vuokralaisia, kaksikerroksisten myymälöiden portaiden sijainneissa tehtiin tarkennuksia. Myös Marmorihallin arkkitehtoniset ratkaisut tarkentuivat mm. lasiseinien, materiaaliratkaisujen suhteen. Kellarikerrosten varastotilojen, teknisten tilojen tilaratkaisut tehtiin vasta rakennusaikana, samoin kuin huoltopihalle ikkunoin avautuvan ylemmän kellarin myymälävaraston.

Näille rakennusaikaisille muutoksille haettiin lupa jälkikäteen, lokakuussa 1955 päivätyillä piirustuksilla, lupa saatiin 1956.

Julkisivujen osalta muutoksia olivat toimistokerrosten ikkunamoduulijaon muutos 120 cm:stä 180 cm:iin ja 1. kerroksen näyteikkunoiden irrottaminen kantavista pilareista ja lasien välisen umpiosan kaventuminen pilarin leveydestä vain messinkikarmilistojen levyiseksi. Pääsisäänkäynnin keskeltä julkisivutasossa poistettiin pilari, ja sitä korvaamaan betonivaluun lisättiin kaksi suurta kapealaippaista teräspalkkia. Pääovet hisseille ja Marmorihallin portaaseen yhdistettiin ja siirrettiin lähemmäs katua. Marmorihallin pääportaassa (C) oli alussa ollut kaksi lepotasoa, alemmalla portaan pääulko-ovi. Nyt portaan yläpäätä vedettiin yli kaksi metriä kadulle päin ja poistettiin toinen lepotaso ja siirrettiin ulko-ovi. Tämä liittyi toimistokerrosten portaan A muutettuun järjestelyyn. Siitä ulos poistuminen oli muutettu kulkemaan Marmorihallin C-portaan kautta. Viranomaisten vaatimuksesta kulku hisseiltä ja A-portaasta hallin C-portaaseen erotettiin Marmorihallista ja siihen liittyvistä toimistotiloista rautalankalasiseinillä ja -ovilla.

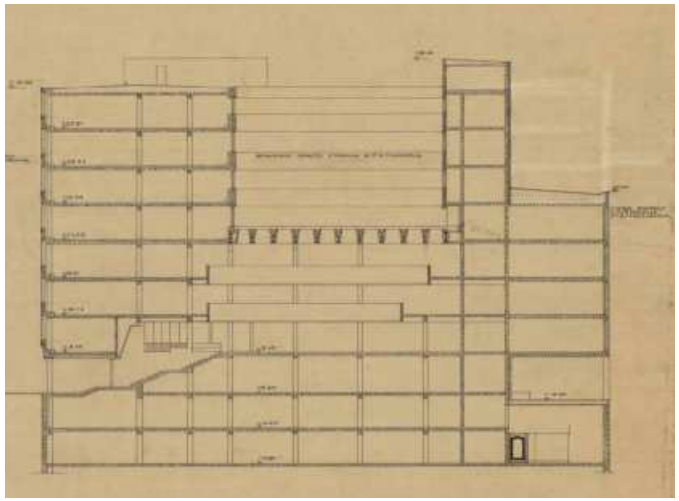

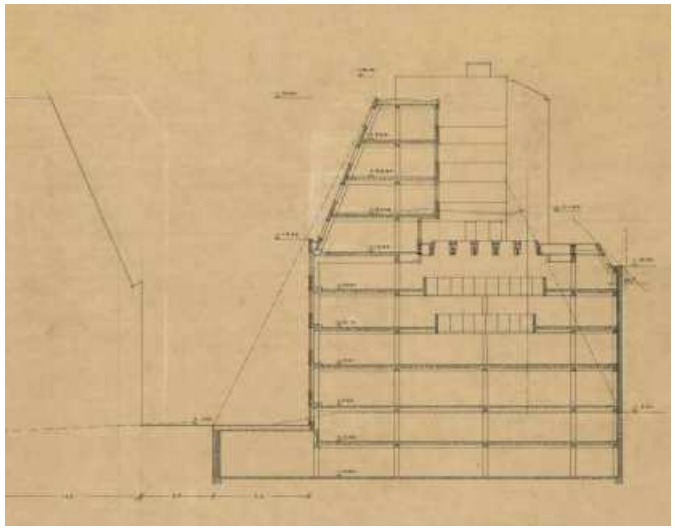

Leikkauskuvia, 1.8.1952. Piirustuksissa näkyy, miten pihasiiven neljä ylintä kerrosta jouduttiin tilapäisesti viistoamaan sisäänpäin (AAS).

3.4 PIHASIIVEN KOROTUS 1957

Pihasiiven itäpään korotustyö voidaan katsoa muodostavan alkuperäisen toteutussuunnitelman viimeisen vaiheen. Itäpään kolmen ylimmän kerroksen poistaminen oli toinen suuri pienennys alkuperäisestä suunnitelmasta 1952 varsinaiseen suunnitelmaan.

Vuoteen 1956 mennessä rakennusjärjestykseen liittyvät korkeusongelmat naapurin suuntaan oli ratkaistu, kun Juseliuksen säätiön Kurt Simbergin suunnittelema uudisrakennus valmistui 1956 yhtä korkeana kuin Rautatalo tuli olemaan korotettuna. Kolmen ylimmän kerroksen rakennuslupa saatiin. Suunnitelma noudatti kevään 1952 pääpiirustusluonnoksia, jota siis ei ollut voitu heti toteuttaa. Materiaaliratkaisut julkisivuissa ja interiööreissä noudattivat jo rakennetun talon ratkaisuja.

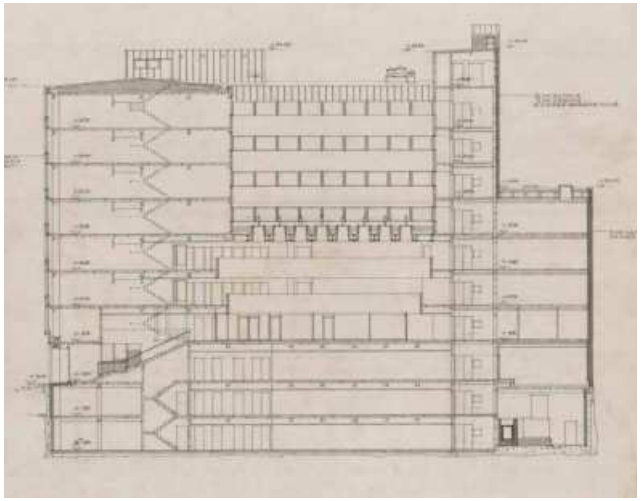

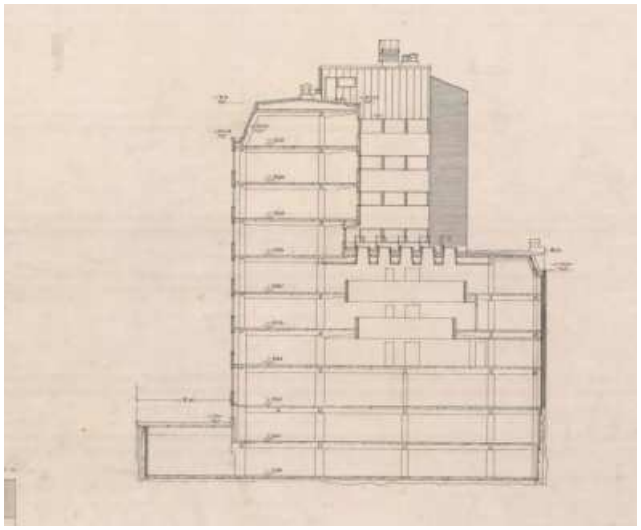

Leikkauskuvia 17.10.1955. Pihasiipi korotettiin alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti (AAS).

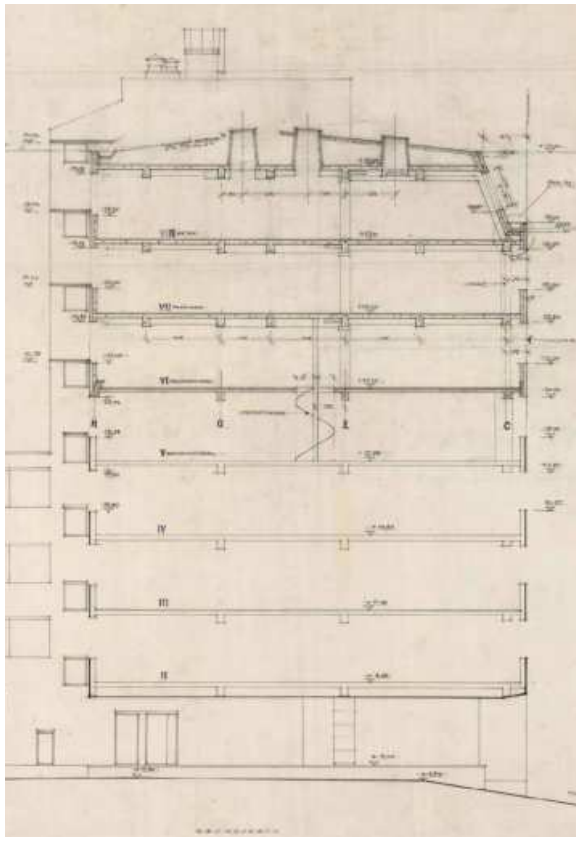

Tarkempi työpiirustus pihasiiven korotuksesta, 1.3.1957 (AA).

8. kerroksen vino seinä, 2016 (SARC).

4. RAKENTAMISVAIHEET

4.1 VUODET 1953 – 1955

Työt tontilla alkoivat purkutöillä syyskuussa 1952, jolloin Rakennus Oy Elmeri Niemelä purki tontilla olleen basaarirakennuksen ja Litoniuksen entisen piharakennuksen. Ne oli 20-luvun lopulla rakennettu ja kunnostettu Keskuskadun avaamisen aiheuttaman palomuurin paljastumisen jälkeen. Urakkaan kuului myös peruskuopan kaivu ja louhinta.

Varsinaisen rakennusurakan sai Rakennustoimisto Arvonen Oy, joka oli tuolloin Suomen suurimpia ja arvostetuimpia rakennusliikkeitä. Työt alkoivat kesäkuussa 1953. Koko rakennus perustettiin kalliolle. Peruskuoppa tasattiin sepelillä, jonka yläpinta oli -1.20, ja alemman kellarin lattian tasoksi tuli -0.80. Työt lähtivät ripeästi käyntiin huolimatta muutamista työvoimaa koskevista ongelmista. Puolentoista kuukauden päästä oltiin valamassa jo ylemmän kellarin rakenteita. Rakennuksen oli tarkoitus valmistua vuoden 1954 loppuun mennessä, mutta vain osaan huoneistoista voitiin muuttaa tuon vuoden puolella. Esim. ilmastoinnissa oli suuria ongelmia senkin jälkeen, vielä viimeisessä työmaakokouksessa no 95, 10.5.1955, puitiin ilmastointiongelmia.

Rakennusaikana oli voimassa valuuttasäännöstely ja ulkomaisille tarvikkeille tarvittiin tuontilisenssi. Tämä on saattanut olla osasyy siihen, että rakennuttajalle kuului suuri osa rakennustarvikkeiden ja materiaalien hankinnoista, kuten:

- Puuikkunat
- Bitumihuovat ja bitumimatot
- Julkisivutiilet (H G Paloheimo)
- Julkisivujen korkkieristyslevyt
- Travertiinilevyt
- Julkisivun kuparilevyt valmiiksi muotoiltuina
- Julkisivun kupari- ja pronssiprofiilit ja messinkiruuvit
- Teräksiset ja pronssiset kulmasuojukset hissikuiluihin
- Pihajulkisivujen poimutetut alumiinilevyt
- Lattiaklinkkerit ja seinälaatat
- Marmorihallin Carrara-marmori
- Rei´itetyt Alumex-alakattolevyt, alussa japanilaisia
- Ovet ja ikkunat (myös teräsrunkoiset ja pronssiprofiilein päällystetyt)
- Eri hankintana ikkunoiden ja ovien lasit.
- Kaikki ikkunoiden ja ovien helat
- Teräspalkit
- Betoniteräkset
- Leca-sora
- Lattialinoleumit
- C- portaan messinki- ja pronssirakenteet

Aallon toimisto piirsi useimpien talon käyttäjien ja vuokralaisten kiinteitä sisustuksia. Toimistohuoneistojen ohella mainittakoon Artekin myymälä ja Galerie Artek, sekä erityisen suuritöinen Karjakunnan myymälä 1.kerroksessa, jonka työn toimistossa hoiti Keijo Ström.

Myymälät tilasivat sisustussuunnittua myös muilta tahoilta, kuten 1. ja 2. kerroksen Tampuvun laajan myymälän sisustukset Märta Blomstedt´ilta ja Matti Lampénilta.

4.2 VUOSI 1957

Piharakennuksen pään korotuksen rakennustyöt alkoivat helmikuussa 1957 ja päättyivät heinäkuussa samana vuonna.

Pääurakoitsija oli Suomen Tehdas – ja Asuinrakennus Oy, Lv-urakoitsija oli Vesijohtoliike Huber, joka myös teki putkisuunnitelmat, samoin iv-urakoitsija Suomen Puhallintehdas ja sähköurakoitsija Oy Strömberg Ab laativat osin omien alojensa työsuunnitelmat.

Arkkitehtitoimiston puolesta työmaasta vastasi arkkitehti Lea Punsar.

5. SUUNNITTELIJAT

Alvar Aalto Rautatalon vihkiäisissä, 1955 (HKM).

Alvar Aalto (1898-1976)

valmistui arkkitehdiksi 1921. Opettajiin Teknillisessä korkeakoulussa kuuluivat mm. Armas Lindgren, Usko Nyström ja Carolus Lindberg. Tässä yhteydessä ei ole tarpeen kerrata Aallon työuraa, joka lienee yleisesti tunnettu ja luettavissa lukuisista lähteistä.

Magnus Malmberg (1903-1985)

valmistui diplomi-insinööriksi Teknillisestä korkeakoulusta 1928. Hänelle myönnettiin professorin arvo 1967. Malmberg perusti oman insinööritoimiston vuonna 1935 ja oli sen tj. vuoteen 1970 asti. Insinööritoimisto Magnus Malmberg on ollut Suomen johtavia rakennesuunnittelutoimistoja, jolla on hyvin laaja työluettelo. Lukuisten liike- ja julkisten rakennussuunnitelmien ohella Malmbergia lähellä olivat rakennustaiteen restaurointitehtävät. Alvar Aallon kanssa hänellä oli lukuisia yhteisiä töitä Rautatalon lisäksi, alkaen Aallon omasta talosta ja Villa Maireasta Finlandia-talon.

Risto Mäenpää (1917-2006)

perusti 1948 ensimmäisenä Suomessa sähkösuunnittelualan insinööritoimiston, jolla oli omistajansa nimi. Myös Mäenpään toimisto oli Suomen johtavia alallaan ja se suunnitteli lukemattomien merkkirakennusten sähköistyksen ja valaistuksen.

Keijo Ström (1920-1985)

valmistui arkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta 1948. Toimi Aallon toimistossa toimistoarkkitehtina ja toimistopäällikkönä vv. 1947-54. Hoiti Rautatalon työmaata vielä tämänkin jälkeen ja osallistui 1955 puolella useimpiin työmaakokouksiin, joita pidettiin viikoittain, viimeinen 10.5.1955.

Perusti yhteisen toimiston arkk. Olavi Tuomiston kanssa, joka oli toiminut Aallon toimistossa samaan aikaa Strömin kanssa. Ström-Tuomistolla oli laaja tuotanto. Toimisto suunnitteli paljon mm. suurteollisuuden laitoksia ja myös kirkkoja, liiketaloja jne. Esimerkkeinä mainittakoon Alppilan kirkko Helsingissä 1957, Helsingin (1969) ja Oulun (1974) lentoasemat, Helsingin yliopiston tutkimusasemat Tvärminnessä ja Lammilla (1970).

6. RAKENNUS VALMISTUTTUAAN 1954–55 JA 1957

Tässä osiossa käsitellään Rautataloa sellaisena kuin oli laajennusvaiheen valmistuttua vuonna 1957. Tällöin rakennus vastasi pääpiirteissään vuoden 1952 luonnossuunnitelmia.

Varsinaisen rakennusvaiheen aikana oli jo tehty useita muutoksia, jotka vaikuttivat rakennuksen arkkitehtuuriin. Mm. eri portaisiin ja erityisesti arkkitehtonisten yksityiskohtien tarkempi suunnittelu vaikuttivat lopputuloksen laatuun merkittävästi, perusratkaisun säilyessä muuttumattomana.

6.1 PERUSTUKSET JA RUNKORAKENTEET

Peruskuoppa kaivettiin kallioon asti ja kaksikerroksin kellari sai täten tukevan pohjan. Hissejä ja pohjavesipumppua varten louhittiin lisäksi kuopat. Kallion päälle tasattiin sepeliä niin että alemman kellarin lattia valettiin maanvaraisina 2 m² laattoina. Vesieristyksenä kantavien rakenteiden alle asennettiin 2 mm lyijylevyt, jotka ulotettiin 20 cm rakenteiden ulkopuolelle. Muualla vesieristyksenä oli kaksi bitumihuopaa ja kolme sivelyä. Vesieristykset ulotettiin tasoon -0,80, ja ne varustettiin painelaatoilla mm. kuopan seinissä.

Rakennuksen runko on paikalla valettua teräsbetonia. Rakenne on pilari-palkki-laattajärjestelmä, jossa jäykistävinä rakenteina toimivat porras- ja hissikuilut. Ulkoseinillä on yleensä ikkunan alla ikkunapalkit. Välipohjalaatan paksuus on vain 14 cm + 5 cm tasausbetoni (pintalaatta). Näin ohuen laatan paksuuden on mahdollistanut kapea palkkiväli 360 cm. Välipohjien hyötykuorma on 300 kg/m², 1. ja 2. kerroksessa 500 kg/m², kellareissa 1000 kg/m², pihatasolla 1500 kg/m² ja vesikatolla vain 100 kg/m².

Rakennusrungon keskellä olevat pilarit ovat yleensä pyöreitä. Ulkoseinäpilarit ovat suorakaiteisia. Mielenkiintoisin rakenneratkaisu on Keskuskadun ulkoseinässä. Pilariväli on pieni, vain 360 cm. Ulkoseinä ja sen 10 cm ohut ulkoseinäpalkki on erotettu kantavasta pilarista siitä ulkonevalla hyvin kapealla, 7 cm (+rappaus) yhdysosalla, sama levymäinen ikkunapilari on myös kantavien pilarivälien keskivälissä. Tällöin ikkunajaoksi ja väliseinämoduuliksi tulee 180 cm. Järjestely on monimutkainen, mutta lopputulos visuaalisesti raffinoitu. Sama ratkaisu paljon yksinkertaisempana on myös pihasiiven pohjoisella ulkoseinällä.

Marmorihallin käytävien välipohjarakenne on ulokepalkkilaattaa, jossa on kaiteena toimiva reunapalkki. Pihasiiven eteläseinä ja sen kohdalla oleva toimistokäytävä ovat myös ulokerakenteita kerroksissa 5. – 8., siellä ikkunan alla on reunapalkki. Sama ulokeratkaisu on katusiiven ulkoseinässä pihasivulla marmorihallin kohdalla.

Rautatalon valmis julkisivu, Heikki Havas, 1955 (AAS).

6.2 JULKISIVUT JA ULKOARKKITEHTUURI

6.2.1 Keskuskadun julkisivu

Sokkeli tehtiin 6 cm paksusta Jyväskylän mustasta graniitista ristipäällä hienoksi hakattuna ja reunat hiottuina. Myymälöiden ja pääsisäänkäynnin porraskivet olivat samaa kivilajia massiiviblokkeina. Porraskivien ovien edessä olevat ritilät olivat ”pronssikiskoa” ja ovien sisäpuoliset mattosyvennykset reunustettiin ”messinkilistoilla”.

Julkisivua jäsentää kuparipronssinen ulokeruudukko, jossa on 15 cm leveät ja yhtä syvät vaaka- ja pystysuorat ulokelistat. Julkisivupinnan muodostaa puukoolaukseen kiinnitetty puolikova 0,7 mm kupariverhous, alla 2 cm tuuletusrako. Taustapinnoissa kuparilevy on profiloitu, jolloin sen ylä- ja alareunaan muodostuu tuuletusraot. Profilointi oli kapea pystyura. Vaakapalkit ja pystyulokkeet ovat sileää kuparilevyä. Vaaka- ja pystysärmissä on pronssiset L-profiilit 30x30x3 mm.

Ikkunoiden alaisen betonipalkin ulkopinnassa on ohut karkea rappaus, johon bitumisivelyllä kiinnitetty lämpöeristelevyt. Ne ovat 5 cm paksua kyllästettyä ja paisutettua korkkia. Se puolestaan on peitetty ohuella verkotetulla rappauksella.

Pronssikuparisen julkisivun jäsentelyyn kuuluu kiinteästi ikkunaratkaisu. Ks. kohta ”Täydentävät rakenneosat ja pintakäsittelyt”.

Keskuskadun toimistokerrosten ikkunoiden asema julkisivun vaaka- ja pystyulokelistojen ja toisaalta sisäpuolen ylöspäin nousevan

Rautatalon valmis julkisivu, Heikki Havas, 1955 (AAS).

betonilaattaosuuden vuoksi muodostuu mielenkiintoiseksi: ulkoa syntyy vaikutelma että ikkuna nousee suoraan lattian tasosta vaakapalkin päältä. Sisältä katsoen taas ikkunan yläosa peittyy ikkunapalkin taakse, eikä näytä päättyvän lainkaan.

Ensimmäinen ja toinen kerros olivat liiketilaa. Niiden ikkunaseinät tehtiin yksinkertaisin lasein teräsrunkoon, joka oli pronssiprofiilein verhottu. Ikkunajako 2.kerroksessa oli 360 cm ja ikkunoiden välissä on sama 15 cm ulokelista kuin toimistokerroksissa.

1. ja 2. kerroksen välinen umpiosa oli tehty 2 mm pronssilevyistä. Alaosassa oli markiisikotelo pronssietulevyllä, sen päällä tasainen osa valomainoksia varten. Sen yläpuolella oli levy avoimesti 15 cm mainostasoa ulompana, alareunassa pystyaukotettu nauha, jollaisia Aallon useissa valaisimissa oli messinkisinä. Tämän reikälevyn takana yläpuolella oli lasinen neonputki valaisemassa mainostasoa.

Lähikuva julkisivusta, Heikki Havas, 1955. Kuvassa näkyy profiloidun ja sileän kupariverhouksen ero (AAS).

6.2.2 Pihasivut

Kaikki molemmille pihoille avautuvat julkisivut poikkeavat katusivusta. Litoniuksen ja Hakasalmen Oy:n välisessä sopimuksessa marraskuulta 1953 naapuri salli nostaa rakennuksen pihasiiven Litoniuksen puoleisen korkeuden +31,0 metriin. Ehto oli että julkisivu on vaaleasävyinen ”esimerkiksi päällystetty alumiinilevyllä”. Arkkitehtitoimistossa oli harkittu myös valkobetonia lasilla verhottuna. Alumiinilevystä tehtiin pystypoimutettu vaakanauha. Siis samantapainen ratkaisu kuin katusivujen matalassa umpiosassa, siellä levy vain oli kuparia. Alumiinilevyssä oli 80 mm välein 18 mm leveä puolipyöreä pystyura. Kiinnitys piirustuksen mukaan oli alumiiniruuvi urassa ja työselityksessä pronssipidikkeet. Kun alumiiniverhousten yläpuolella ja ikkunanauhoissa oli kupariverhouksia, oli korroosiovaara ilmeinen. Betonipilarit, -palkit ja -laatat olivat huomattavasti yksinkertaisemmat kuin katujulkisivussa, mutta materiaaleitaan pinnoitusta lukuun ottamatta samanlaiset.

Pihasiiven 8. kerroksen kallistettu seinä tehtiin kuparipintaisena, samoin sen alapuolella oli tilava sadevesikouru. Samantapainen ratkaisu oli 4. kerroksen yläosassa Kino-Palatsin tontin suuntaan. Ikkunat olivat lähes kuten muut sisäpihojen puoleiset ikkunat mutta kaltevuuden vuoksi yläsaranoidut. Jo talon valmistumisvaiheessa kalteviin ikkunoihin ilmaantui vuotoja ja niihin asennettiin niistä irralliset rautalankalasiset suojat.

Pihapuoleinen julkisivu ja vesikatto. Julkisivussa profiloitu alumiiniverhous. Eino Mäkinen, 1955 (AAS).

6.2.3 Tiilijulkisivut ja –päädyt

Tiiliulkoseinät olivat yhden kiven paksuisia puhtaaksi muurattuja seiniä. Muuraus kannatettiin kerroksittain kerroslaatan päältä. Sisäpinta päällystettiin 3” lastuvillalevyin laastilla muuriin kiinnittäen. Tiilenä käytettiin tummaksi, mutta ei sintraantumiseen asti poltettuja raskaita normaalikokoisia punatiiliä, jotka rakennuttaja hankki. Tiili on H.G.Paloheimon tuotantoa, ilmeisesti Santamäen tiilitehtaan siihen aikaan arkkitehtien suosiossa ollutta tuotantoa. Saumaus oli kalkkilaastia, johon sekoitettiin sementtilaastia rakennesuunnittelijan ohjeiden mukaan. Saumaus tehtiin tasan muuripinnan kanssa, sauman paksuus 10 mm. Litoniuksen talon puoleisessa, vieläkin näkyvillä olevassa muurissa käytettiin ns. vendiläistä eli flaamilaista muurausta, jossa joka toinen kivi oli pitkä ja joka toinen, sidekivi, lyhyt. Lyhyen kiven paikka vaihtui kerroksittain pitkän kiven päälle. Tästä on ollut seurauksena se, että tietyissä valon tulokulmissa muuraukseen muodostuu säännöllinen, lähes koristeellinen kuvio, koska tiilen pääty on valmistusprosessista johtuen sileämpi, siis kiiltävämpi kuin pitkät kivet.

Katusivujen tiilipäädyt kääntyvät leikkausmuodoltaan neljännesympyrän muotoisena sisäänpäin kupariseinää kohti. Kino-Palatsin puolella muuri on lähes metrin leveä. Se liittyy Kino-Palatsin muuriin ja näyttää melkein olevan osa siitä. Pyöreä muuriaihe on otettu Saarisen Kino-Palatsista, jossa akveduktimainen pilariosa kääntyy samalla tavalla sisäänpäin. Yläpäässä kahdeksannen kerroksen kohdalla tiilimuuri päättyy tarkalleen Kino-Palatsin attikakerroksen alapuolisen voimakkaan korniisilistan yläpinnan tasoon. Siitä räystäslinjaansa asti Rautatalon nurkan yläosa on voimakkaasti sisäänvedettyä huomaamatonta sileää kuparia, Kino-Palatsin attikakerroksen korkuisena. Myös Litoniuksen päädyn puoleinen muuri päättyy samaan korkeuteen, yläosan ollessa kuparipeltiä.

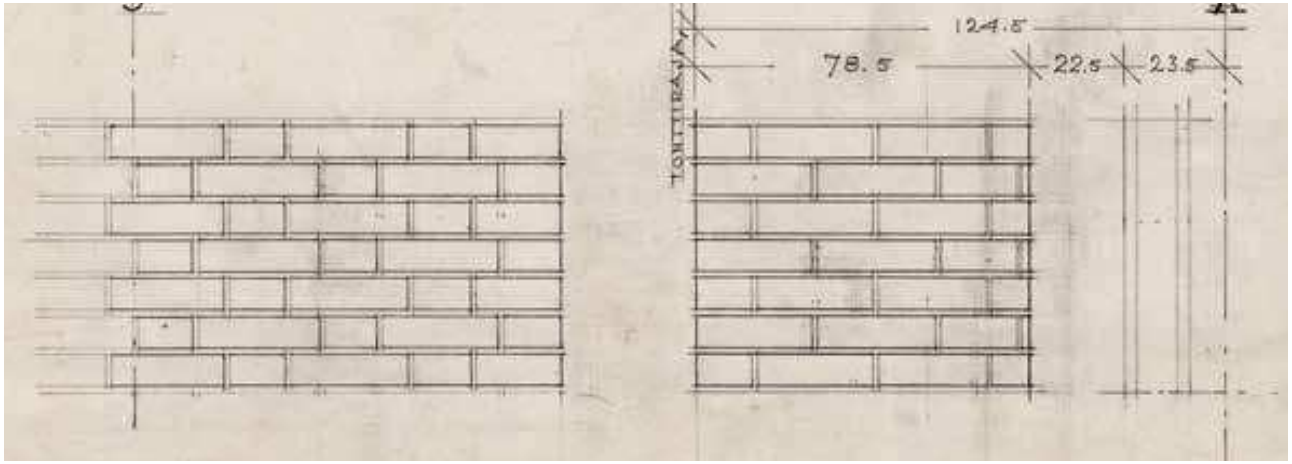

Työpiirustus Keskuskadun tiilipilareista, 24.11.1953. Vasemmalla vendiläistä muurausta (AAS).

Toteutettu tiilijulkisivu, Heikki Havas, 1955 (AAS).

6.2.4 Vesikatot ja yläpohjat

Marmorihallin valokaton rakenteet:

Neljännen kerroksen yläpohjan kantavina rakenteina ovat korkeahkot kapealaippaiset teräs-I-palkit, joiden pituus on noin 14 metriä. Palkit jäävät betonisen kaksoislaataston sisään, johon liittyvät saumattomasti 40 kattoikkunan lievästi kartiomaiset kuilut. Ylemmän laatan päällä on lämmöneristeenä 5-7 cm korkkilevyä. Sen päällä on Leca-soraa, jolla myös hoidetaan kallistus ja tuuletus. Sen päällä on alusbetoni ja sen päällä vedeneristeenä kaksi bitumimattoa ja kolme sivelyä. Näiden päällä on suojabetoni, joka on jaettu liikuntasaumoin 1,8 x 1,8 m² ruutuihin kattoikkunoiden jaolla. Kattoikkunoiden betonikartiot on lämpöeristetty ja verhottu kuparilla. Aalto oli kehitellyt pyöreää kattoikkunaratkaisua jo Turun Sanomien kirjapainotalossa, ja myöhemmin Paimion parantolassa ja Viipurin kirjastossa sekä varustanut kattoikkunat ulkopuolisilla valaisimilla M.I.T. Baker Housessa. Rautatalossa valaisinten lämmittävä (hehkulamput) vaikutus oli toinen lumensulatukseen vaikuttava tekijä kattoikkunassa. Toinen oli lasista siirtyvä lämpö. Laseina oli kolme erillistä lasia, ylimpänä paksu lankalasi jonka alla oli kapea tuuletusrako. Alinna oli kaksi lasia joiden välissä ja alla oli ”sienikumitiiviste”. Lasien alla oli sisäpuolella kuparinen kondenssivesikouru.

Valokuva ulkopuolisilla valaisimilla varustetusta valokatosta, Eino Mäkinen 1955 (AAS).

Katurakennuksen ja pihasiiven toimisto-osien yläpohjan rakenne kantavasta laatasta ylöspäin:

Joko sorakerros ja tasausbetoni (työselitys 29.4.1953) tai todennäköisemmin ilmarako ja koroketiilet (piirustus 5.5.53), joiden päällä (tai tasausbetonin päällä) yhteensä 7 cm korkkilevyt. Sitten 120 cm välein 1/2-kiven tiiliseinät ja näiden päällä betonilaatat. Vesikaton muodostivat betonilaattojen päällä koolaukseen päällä kyllästetty aluslaudoitus, ja 0,75 mm saumattu kuparipelti. Katon ilmatila varustettiin julkisivussa kuparisin 50 mm tuuletusputkin. Sadevedenpoisto järjestettiin räystäillä olevin laakein kuparikouruin, joiden alla oli vastaavasti muotoillut betonielementit. Kattokaivot tehtiin kuparista arkkitehtitoimiston piirustusten mukaan.

Vesikaton yläpuolelle nousivat vain molempien hissiryhmien konehuoneet betonirakenteisina ja kupariverhottuina, sekä kolme iv-poistohormiryhmää. Toisen hissikonehuoneen yläpuolelle nousi vielä keskuslämmityspiipun rakenteet.

6.3 SISÄRAKENTEET JA INTERIÖÖRIT

Rakennuksen sisätilat voidaan jakaa käyttötarkoituksen mukaan kolmeen ryhmään.

1. Tekniset ja varastotilat sijaitsivat alemmassa ja ylemmässä kellarissa.

2. Ensimmäinen ja toinen kerros oli varattu liiketiloille ja keskeiselle Marmorihallille. Liiketilat laajenivat osittain myös ylempään kellariin. Pohjoisimmasta liiketilasta, jonka Artek vuokrasi, oli porrasyhteys sekä yläkellariin että 2. kerrokseen. Eteläisimmästä pohjakerroksen liiketilasta oli suora porras 2. kerrokseen.

3. Kerrokset 3.–8. olivat toimistokerroksia, joihin käyttäjiksi tuli Hakasalmen Oy:n osakasyrityksiä ja myös muita yrityksiä vuokralaisiksi. Marmorihallin ympärillä 3. ja 4. kerroksessa toimistokäytävät avautuivat kaiteiden välittäminä halliin.

6.3.1 Kellarikerrokset

Kellarikerroksissa oli lämmitykseen, sähkö- ja puhelintekniikkaan sekä vesi- ja viemäritekniikan tiloja.

Muut tilat olivat talon käyttäjien vuokravarastoja. Ylemmässä kellarissa Artekin tila tehtiin myynti- ja varastotiloiksi, joissa oli myös pienet henkilöstötilat. Alussa ei muita henkilöstötiloja kellareissa ollut.

Teknisissä tiloissa oli kunkin tilan vaatimusten mukaiset pintakäsittelyt, seinissä joko laatoitus tai öljymaalaus. Osalla teknisiä tiloja lattia oli laatoitettu, osalla terästierretty betoni.

Varastojen laatutaso oli melko vaatimaton. Lattiat olivat terästierrettyä betonia, useimmiten muovipinnoitettuna, betoniseinät ja puhdasmuuratut seinät rappaamattomia ja katto puhdasvalettua betonia, jalkalistat puuta.

Käytävien ja hissien edustojen lattiat oli päällystetty suorakaiteisilla, ruskeilla klinkkereillä, jalkalistat samaa klinkkeriä. Seinät olivat rapattuja ja kolmeen kertaan sen jälkeen käsiteltyjä, joista kaksi viimeistä öljymaalausta. Käytävien katto oli käsittelemätöntä puhdasvalubetonia. Artekin yläkellarin tiloissa oli suurella osalla sama klinkkeri kuin käytävissä, seinät olivat rappauksen lisäksi tasoitettuja ja kolmeen kertaan öljymaalattuja, katto pohjustuksen jälkeen kolmeen kertaan kalkkimaalattu, viimeinen sumutuksena. Artekille tehtiin lisäksi alakatto, joka oli ylemmissä kerroksissa käytettyä 60 x 60 cm alumiinireikälevyä (Artekin arkistovalok.) .

Ovet olivat peittomaalattuja.

Hissien ovet ja edustat olivat ylempien kerrosten mukaisia, ovet henkilöhisseissä tammivilutettuja ja selluloosalakattuja ja tavarahisseissä maalattua terästä. Edustan seinät valkoista himmeälasitteista Kupittaan Saven tasolaattaa, henkilöhissiryhmässä myös smyygit laatoitettu valkoisiksi maalatuin nurkkalistoin.

Alakellarin käytävä tavarahissien vieressä. Lattia- ja seinäklinkkerit, seinät, pilarit ja katto ovat kuvassa alkuperäisiä. Talotekniikkaa on lisätty kattoon. Valokuva on vuodelta 2016 (SARC).

6.3.2 Marmorihalli, pääporras C ja alahalli

Keskuskadun julkisivun ohella rakennuksen huolellisimmin tutkitun arkkitehtonisen osakokonaisuuden ja Rautatalon sydämen muodosti 2. kerroksen marmoripiha sille nousevine portaineen. Pieni alahalli liittyy portaaseen avoimesti.

Marmorihalli

Marmorihalli, ”Piazza”, rakennettiin lopulta vain kolmen kerroksen korkuisena. Suorakaiteen muotoista tilaa kiersi 3. ja 4. kerroksessa käytävä umpikaiteineen. Kadunpuoleiseen päätyyn nousi porras kadulta. Piazzan eteläreunalla, kolmannen kerroksen alapuolella oli Colombian kahvila.

Hallin lattia tehtiin noin 100 x 110 cm kokoisista Carraran marmorilaatoista (Blanc Claire), jotka hiottiin. Hissiaulassa marmorilevyt olivat kapeita kolmella eri leveysmitalla ja mahdollisimman pitkiä vapaalla pituussaumajaolla.

Hallia ympäröivät liiketilat, joiden seinät olivat lasia lattiasta kattoon pronssiprofiiliverhotussa teräsrungossa. Lasi oli aikansa palolasia, jossa oli harvat pystysuorat teräslangat 50 mm:n välein.

Valohallin muut seinät ja kahvilan sivuseinä olivat tummaa koboltin sinistä keraamista pyörösauvaa lasitettuna, koko 29,0 x 6,5 mm. Päähissien ja tavarahissien seinät oli verhottu himmeälasitteisella mustalla keraamisella tasolaatalla, 28,2 x 7,0 cm, kuten C-portaan seinät. Kahvilan tarjoilutiskin takana seinät olivat samaa laattaa valkoisena. Kaikki kolme laattatyyppiä valmisti Kupittaan Savi Oy Aallon suunnitelmien mukaan.

Marmorihalli valmistuttuaan vuonna 1955, Eino Mäkinen (AAS).

Piazzan katto 2. kerroksessa oli puuelementeistä koottu mahdollisimman näkymättömin saumoin. Levyssä oli 15 mm leveät rimat ja 5 mm raot. Rimakatto ulottui jonkin matkaa lasiseinien ohi, liiketilojen puolelle. Tilan jatkuvuuden tuntua haluttiin näin korostaa.

Valopihalla sijaitsi kiintokalusteena kahvilan tiski, vesiallas, viheristutukset ja matala marmoriseinäke ja takaosassa suojaseinäke. Tarjoilutiskin materiaalit toistivat valopihan materiaaleja: etuseinä sauvakaakelia, tasot Carraran marmoria, vitriinejä. Tiskin takana valkealla laattaseinällä oli Aallon toimiston piirtämä kello, mustat osoittimet, pyöreät tuntinapit valkoista opaalilasia mustin kiinnitysnapein.

Päätyosan seinäke tehtiin betonirunkoisena, etupinta sauvakaakelia ja maalattua rappausta, levähdyspenkki valkoista marmoria ja kapea kaista mustaa marmoria. Kaidemainen viheristutusallas on Carraran marmoria samoin kuin vesialtaan ulkoverhous. Allas suunniteltiin huolellisesti sekä taiteellisesti, toiminnallisesti että teknisesti. Vettä kierrättävä koneisto jouduttiin siirtämään altaan yhteydestä liiketilan alakattotilaan 1. kerroksessa.

Paul Olsson toimi asiantuntijana viheristutuksissa, joita oli molempien parvikäytävien yhteydessä ja piazzan tasossa kahdessa rakenteessa. Olssonin ohje oli, että kasvien tuli säestää arkkitehtuuria, ei olla vastakohtana tai kontrapunktina. Vapaasti seisovat puut eivät tulleet kysymykseen, eivät edes istutusmuuriin liittyvänä.

Piazzan perustasolla yleisölle näkyvät laakaovet ovat tammipintaisia, myös hissien ovet lasiseinän takana näkyvinä.

Molempien parvikerrosten käytävien lattiat olivat 6 mm linoleumia, jonka beigeharmaa väri ja kuviointi muistutti travertiinia. Seinät olivat rapattuja ja öljymaalattuja.

Parvekkeen umpikaiteet olivat sisäpuolelta rapatut ja maalatut, sekä piazzan puolelta n. 180 cm korkeita travertiinilevyjä. Katusivulla oli tosin pienempiä levyjä kuljetuksessa merikuljetuksessa sattuneiden rikkoutumisien vuoksi. Urakoitsija kiinnitti marmorin laastilla alustaansa, eikä rakennesuunnitelmien mukaisesti metallikiinnikkeillä.

Alemman parvikerrokset katto oli samoja valkeita rimoituselementtejä kuin perustasolla. Ylemmän parvikerroksen katto on sileä rapattu ja valkeaksi maalattu, siihen avautuvat pyöreinä aukkoina kattoikkunat.

Tärkeimmät ovet parvikerroksissa ovat tammipintaisia. Muiden ovien tammipinta on yläosaltaan ja saranapuolelta viistosti alas asti maalattu seinän valkoisella värillä. Näitä ovia ei siksi perustasolta juuri hahmota parvien kaiteiden takia, vain valkoinen yläosa valkeassa seinässä näkyy. Hissiedustat ja ovet ovat parvilla materiaaleiltaan samat kuin perustasolla.

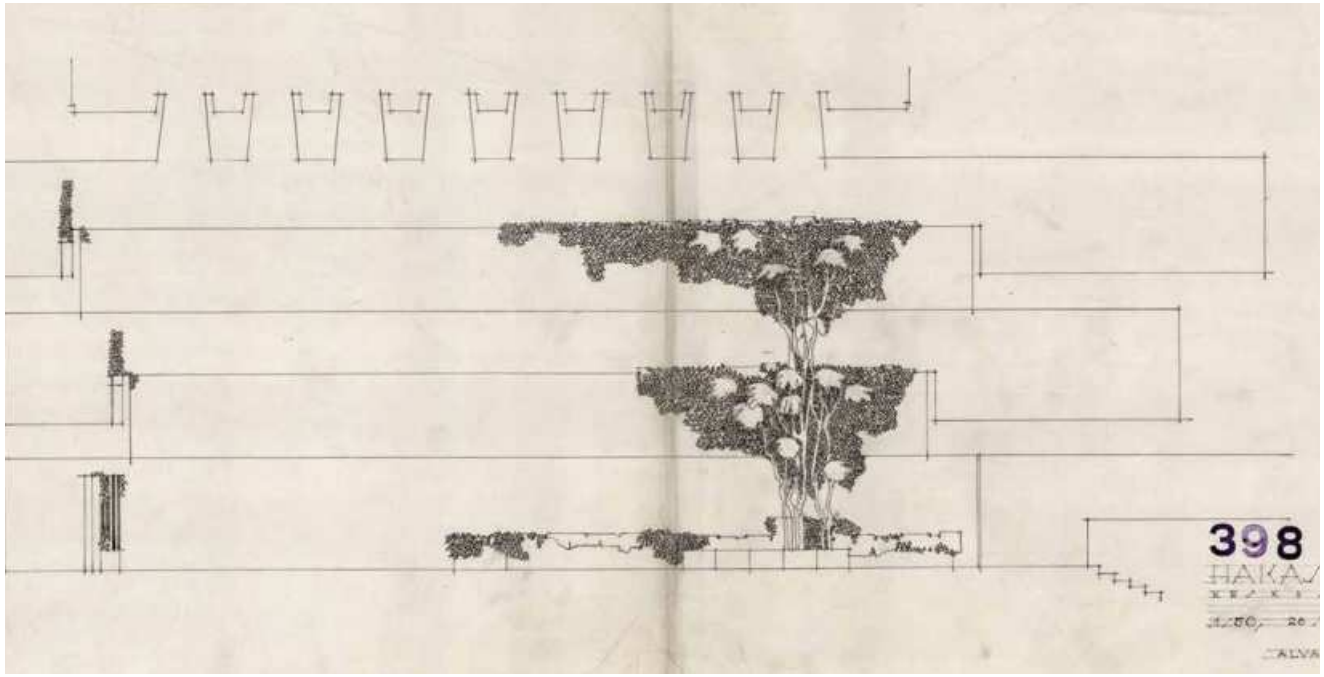

Marmorihallin luonnos vuodelta 1954, Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto (AAS).

Marmorihalli ja kahvila taustalla, Eino Mäkinen, 1955 (AAS).

Kuvassa näkyy pienemmät travertiinilevyt, jotka rikkoutuivat merikuljetuksessa, 2016 (SARC).

Lähikuva altaasta, Maija Holma, 1999 (AAS).

Valaistus

2.kerroksen katossa oli reunavyöhykkeellä puualakatossa osittain upotettuina valkoisia, matalia lieriövalaisimia. Kahvilan asiakasosalla oli kolme vyöhykettä erilaisia Aallon valaisimia. Reunimmaisena oli rivi vaalean punertavia Nauris-riippuvalaisimia, keskemmällä kaksi riviä valkoisia Mehiläispesä-valaisimen pinta-asennusversioita, ja lähellä seinää tumman sininen versio Kello-riippuvalaisimia, kaikissa kiiltävä messinkireikälevy kirkkaasti valaistuna alareunassa antamassa valolle lämpimän sävyn.

Molemmilla parvikäytävillä valaistus oli hyvin niukkaa, alussa valaisimia ei hissien edustaa lukuun ottamatta ollut lainkaan.

Niukkaan valaistuksen myötä parvikäytäviin lisättiin valaistuksia sekä rakennustyön aikana että myöhemmin. Yläpuolella kuvia myöhemmin lisätyistä valaisimista (SARC).

Mehiläispesä-valaisimen pinta-asennusversio (SARC).

Sininen versio Kello-riippuvalaisimesta, Mikko Merckling, 1980 (AAS).

Vaaleanpunainen Nauris-riippuvalaisin. Kattokuppi ei ole alkuperäinen (SARC).

Pääporras C

Pääportaan askelmat tehtiin Carraran marmorista, kukin askelma yhdestä 32 cm kivilaatasta, paksuus 2,5 cm. Potkupinnan yläosassa oli pultattuna 2x5” vinopintaiseksi höylätty tammilankku, joka oli kolme kertaa selluloosalakattu ja siklattu, viimeinen käsittely Dicco-Plast n:o 82:lla, joka hiottiin himmeäksi teräsvillalla. Tammilankun alapuolella pystypinnassa alaosa oli kapea marmorikaista. Portaan välitasanteella oli kolme marmorilevyä, 2 kpl 153 x 75,6 x 2,5 cm ja 1 kpl 153 x 94,8 x 2,5 cm.

Kaiteet ja käsijohteet olivat huolellisesti suunniteltuina messinki/pronssisina rakenteina putkista ja latoista tehtyinä.

Seinät olivat samaa mustaa himmeälasitettua keraamista laattaa, jota hissiedustat olivat 2. kerroksessa. Kaideseinien alaosassa oli 5cm korkea pronssilevy jalkalistana klinkkerilevyjen alla. Seinät muodostivat 2. kerroksessa kaiteen, jonka yläpinta oli verhottu 2 mm uritetulla kuparilevyllä, särmissä messinki (pronssi) kulmaprofiili.

Portaan päällä oleva katto muodostui portaittain nousevista kolmesta valkoisesta vaakalevystä. Kunkin levyn etureunassa oli kaareva kupari-messinkikotelo, jonka takana oli putkivalaisin antamassa epäsuoraa valoa. Porrastusten takareunan pystylevyt olivat rakoreikälevyä.

C-porras vuonna 1955, Fred Runeberg (HKM).

C-porras ylhäältä katsottuna, Maija Holma, 1999 (AAS).

Portaan päällä oleva katto, Mikko Merckling, 1980 (AAS).

C-portaan kaide ennen portaan kunnostusta, Maija Holma, 1999 (AAS).

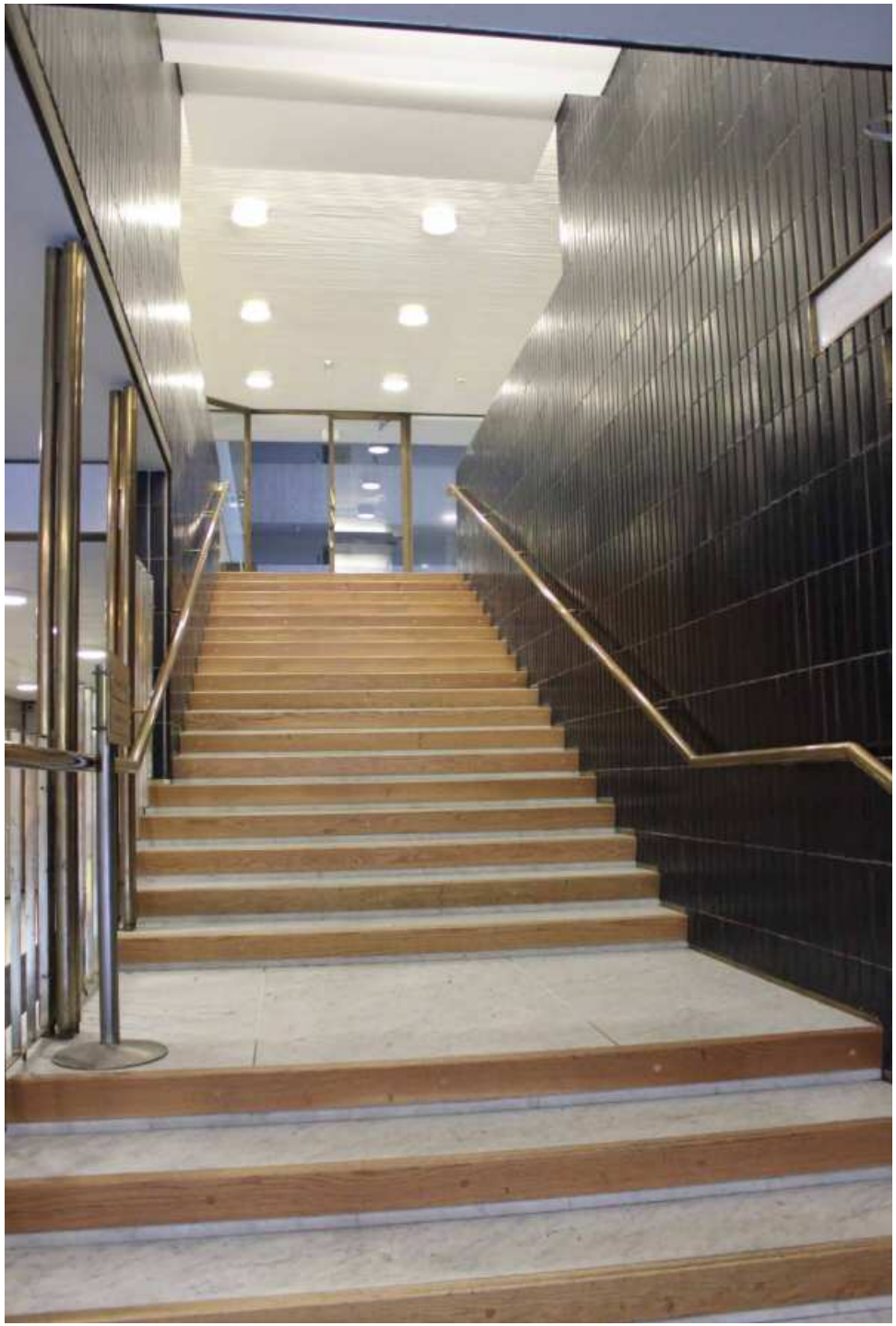

Näkymä portaan alaosasta Marmorihallia päin vuonna 2016 Pääportaan marmoriaskelmat ja tamminen askelrinta vaihdettu uusiin alkuperäisen mukaisiin 2000-luvulla (SARC).

Näkymä Marmorihallista pääporrasta päin vuonna 2016. Etualan lasiovet ja -seinät uusittu palolasein (SARC).

Sisääntulohalli

Sisääntulokerroksen hissihallin perällä oli Karjakunnan toinen sisäänkäynti. Hallin lattia oli Carraran marmoria 32 cm leveinä kaistoina, joissa kivet olivat pitkiä vaihtelevin mitoin ja vapaalla limityksellä. Oikean puoleisen, ylös johtavan seinän vieressä oli kapea, messinkinen tiheä kiertoilmaritilä.

Umpiseinät olivat pääasiassa samaa lasitettua klinkkeriä kuin portaassa, mutta täällä lämpimän valkoisena. Myös hissipielet olivat tätä klinkkeriä, nurkissa 30 x 30 mm messinkikulmalista. Klinkkeriseinien alapuolella 50 mm pronssijalkalista.

Tilassa oli myös lasiseiniä teräsrungossa, joka oli verhottu pronssiprofiilein.

Alahallissa oli ulko-ovien kohdalla maalattu ja rapattu katto. Hissiaulassa oli sama, valkoinen puurimakatto kuin piazzalla.

Ulko-ovissa ja hissien ovissa oli Aallon Rautataloon suunnittelemat pronssivetimet. Ovipumput olivat tuon ajan jyhkeitä Abloyn sylinterimäisiä messinkipumppuja.

Sisääntulohalli vuonna 2016. Seinä-, katto- ja lattiapinnat ovat säilyneet alkuperäisinä. Lasiseinät ovat teipattu umpeen, mutta muutoin alkuperäisiä. Oikeassa kuvassa taustalla näkyy entinen sisäänkäynti Karjakunnan myymälään (SARC).

6.3.3 Liiketilat

Valmistumisvaiheessa liiketiloissa toimivat ensimmäisessä kerroksessa Tampuku, leipomoliike Hildén, Karjakunta ja Artek. Artekilla oli oma porrasyhteys varastomyymäläänsä ylemmässä kellarissa ja toiseen kerrokseen jossa toimi aluksi Galerie Artek. Myös Tampuvulla oli oma porras toisen kerroksen myymälän osaansa. Toisen kerroksen myymälät liittyivät lasiseinin keskeiseen valohalliin. Artekin ja Tampuvun lisäksi siellä toimivat Nicole, Suomen Matkatoimisto, Transaco-ompelukonemyymälä (Elna) ja antiikkiliike Cose Belle Antiquites. Koko marmorihallille voimakkaasti leimaa antava oli Café de Colombia, Aallon toimiston piirtämine irtokalustein ja valaisimin.

Tampuvun myymälän sisustuksen suunnittelivat arkkitehdit Märta Blomstedt ja Matti Lampen. Tampuvun porras 2.kerrokseen oli Aallon toimiston suunnittelema Artekin myymälän portaan versio kantavine teräsprofiileineen sekä tammisine askelkotelolankkuineen, myös käsijohde oli massiivitammea. Kaiteessa käytettiin näkyvissä detaljeissa messinkikulmalistoja ja –lattaa sekä 4 mm messinkilankaa putoamisesteenä.

Myös leipomoliike Hildénin myymälä edellisen vieressä oli laadukkaasti suunniteltu lasisine myymäläkalusteineen ja Stockmann Ornon tyylikkäin valaisimin, osa kiiltävää messinkiä.

Liiketilojen lattiat olivat Karjakuntaa lukuun ottamatta linoleumia ja katot samaa valkoiseksi maalattua rei'itettyä alumiinikasettia kuin toimistotiloissa.

Arkkitehtonisesti mielenkiintoisimmat myymälät olivat Karjakunnan ja Artekin myymälät.

Kadunpuoleinen julkisivu mainosteksteineen, Heikki Havas 1955 (AAS).

Karjakunnan myymälä vuonna 1955. Kuvassa näkyy, miten lattian eri klinkkerisävyt vaalenevat myymälän takaosaa kohti. Pilarit olivat päällystetty vaaleilla, lasitetuilla laatoilla. Valokuvaaja: Eino Mäkinen (AAS).

Karjakunnan myymälä

Rakennuksen valmistumisen jo lähestyessä Karjakunta lähetti loka-marraskuussa 1954 kolmihenkisen ryhmän opintomatkalle Ruotsiin, Tanskaan ja Saksaan tutkimaan lihamyymälöiden viimeisiä virtauksia. Arkkitehtitoimistoa edusti Keijo Ström. Myymälä avattiin 31.3.1955. Koko myymäläkonseptista tuli uraa uurtava Suomessa. Uutta oli jäähdytyslaitteiden, huurrelevyjen tuominen itse myymäläkalusteisiin. Lisäksi oli useita kylmä-pakastehuoneita ja kaappeja (Antman dipl.työ. AA:n kalustepiirustukset).

Pitkässä ja kapeassa myymälätilassa oli tavoitteena nopeuttaa asiakkaan tarvitsemaa ostosaikaa ja vähentää tarvittavan henkilökunnan työmäärää. Tätä varten otettiin käyttöön pitkä ostosten kuljetushihna, jonka malli oli nähty Saksassa.

Myös käytetyissä kalustemateriaaleissa näkyi opintomatkan vaikutus: pääasialliset materiaalit olivat ruostumaton teräs, teakpuu, marmori ja lasi.

Liikkeen lattia tehtiin Arabian tehtaan erikoisvalmisteisista, pienehköistä laatoista. Näitä oli viisi tummuusastetta. Lattia jaettiin neljään eri alueeseen, jotka kukin oli sommiteltu kahdella eri värillä raidallisiksi. Tummin lattian-alue oli lähinnä ulko-ovea ja vaalein myymälän perällä. Seinät ja pilarit päällystettiin vaaleilla lasitetuilla laatoilla, seinissä 15x15 cm, pilareissa kapeampaa. Kalusteiden etuseinissä käytettiin tummaa lasitettua laattaa, 15x15 cm. Alakatto oli samaa 60 x 60 cm rei'itettyä alumiinilevyä T-listakannatettuna kuin muuallakin talossa. Levyjen maalattiin maalausurakassa. Valaisimina oli

kattolaatan kokoiset upotetut valaisimet ja Ornon kohdevalaisimet kiskossa. Lisäksi myyntikalusteissa oli omat valaisimensa tasojen alla.

Oman huolitellun lukunsa muodostaa näyteikkuna kalusteet: marmoritaso ja kaarevat marmoritaustat sekä messinkikaiteet myymälän puolella.

Karjakunnan myymälä Rautatalossa lopetti toimintansa 1971 ja tilat muutettiin ravintolaksi.

Alvar Aalto-säätiön hallussa on yli 60 Karjakunnan myymälää koskevaa luonnos- tai työpiirustusta.

Myymälän näyteikkunan takapuoli. Taustalla näkyy erisävyiset klinkkerit ja klinkkeriseinää (MFA).

Karjakunnan myymälän näyteikkuna. Taustalla myymälän palvelutiski, jonka etuseinät päällystettiin tummilla, lasitetuilla laatoilla (MFA).

Artekin myymälä ja Galerie Artek

Artekin tulo Rautatalon vuokralaiseksi oli tärkeä asia Aallolle, joka oli yksi Artekin perustajista 1935 ja sen kalusteiden, valaisimien ja käyttötavaroiden tärkein suunnittelija. Rautatalosta tuli ”suomalaisen (muotoilun ja) arkkitehtuurin näyteikkuna” (Pekka Suhonen, 1985).

Artekin oma piirustuskonttori tuli talon 8.kerrokseen, ja siellä työskennelleet arkkitehdit ja sisustusarkkitehdit pystyivät ohjeistamaan asiantuntevasti Aallon toimistoa myymälän tila- ja kiintokalustesuunnittelussa. Mm. Maija Heikinheimon osuus oli merkittävä.

Ensimmäisen ja toisen kerroksen myymälätilojen lattia oli harmaata linoleumia. Katutasossa oli keskellä myymälää lattiassa 40 cm tasoero, joka hoidettiin kahdella tammilankkuporraslevyllä. Yläkellarissa myymälän lattia ja jalkalistat tehtiin rustiikista ruskeasta klinkkeristä, joka todennäköisesti oli Kupittaan saven tuotantoa. Usein suuri osa lattioista oli peitetty suurilla yksivärisillä mattopinnoilla luonnonmateriaaleista.

Seinien peruspinnat olivat ”hienorapattuja” valkeiksi öljymaalattuina.

Ensimmäisen ja toisen kerroksen katoissa oli sama rei´itetty valkea alumiiniruutukatto kuin yleensä talon toimistotiloissa. 1970-luvun alkuun mennessä 1. kerroksen katto uusittiin lakatuksi puiseksi pystylamellikatoksi. Yläkellarin myymälän katto oli samaa alumiiniruutua kuin 1. ja 2. kerroksessa. Iv-kanavien kohdalla alakatto oli alhaalla ja sivupinnat olivat suoraa peltiä.

Myymälän porras johti kaksivartisena 2.kerrokseen ja suorana yksivartisena yläkellarin myymälään. Kantavana runkona oli mustaksi maalatut I-palkit, myös kaiteiden runkona ja avokaiteena oli mustat teräsrakenteet. Askelmat tehtiin puisina koteloelementteinä, ylä- ja etupinnat tammiponttia, viisto alapinta tammivaneria. Kerrostasolla tammiponttipinta ulotettiin 50 cm leveydeltä myös lattiaan. Kaiteiden käsijohteet tehtiin massiivisesta tammesta. Tosin ainakin toiseen kerrokseen johtava porrasosuuden askelmat näyttävät pian tulleen päällystetyksi tekstiilimatolla. Portaan keskikaiteisiin asennettiin vapaasti muotoillut tukevat, valkoiset kimpilevyt. Katutasolla porrasta reunustaviin terästolppiin tehtiin vapaasti sijoitetut suuret valkeat suorakaiteiset kimpilevyt.

Myymälään ja sen varastoihin piirrettiin ja tehtiin runsaasti erilaisia kiinto- myös irtokalusteita. Varsinkin yläkellarin myymälässä ja varastoissa oli varasto- ja esittelykalusteiden tyyppien lukumäärä suuri. Kellarissa käytettiin monissa kalusteissa maalattua puuta, samoin Galerie Artekin kerroksessa. Katutason myymälässä oli tammea kalusteiden listoissa ja reunoissa, pöytä- tai esittelytasoissa käytettiin myös linoleumia.

Artekin näyteikkuna (ARTEK).

Vasemmalla olevat kuvat ovat Artekin kellaritiloista. Yläpuolella kuva ensimmäisen ja toisen kerroksen välisestä portaasta vuonna 1955 (ARTEK).

Valokuvia Galerie Artekista. Ylemmät kuvat ovat Vanni- ja Toulouse-Lautrec-näyttelyistä. Alempi kuva (oikealla) on Hommage à Léger-näyttelystä. Kaikki kuvat vuodelta 1955 (ARTEK).

Oikealla kuva Artekin omasta
piirustuskonttorista 8. kerroksessa.
Kuvassa näkyy 8. kerroksen viistetty seinä.
Yläpuolella kuva Artekin myymälästä vuonna
1955 (ARTEK).

6.4 TOIMISTOTILAT

Ensimmäisissä pääpiirustuksissa 2.8.1952 ei ollut näytetty toimistohuoneita tai edes käytäväseiniä. Käyttötarkoitusta ilmaisi vain tekstin ”toimistohuoneita”. Aikaisemmin samana vuonna valmistuneissa pääpiirustusluonnoksissa huoneita oli esimerkin omaisesti piirretty näyttämään erilaisia huone- ja huoneistojakomahdollisuuksia. Näissä piirustuksissa olleet kaavamaiset käytäväseinien paikat eivät toteutuneet. Tässä vaiheessa katujulkisivun ikkunajako oli vielä 3 ikkunaa pilarivälissä, toteutunut jako oli 2 ikkunaa pilarivälissä. Huoneisto- ja huonejako täsmentyivät rakennusaikana.

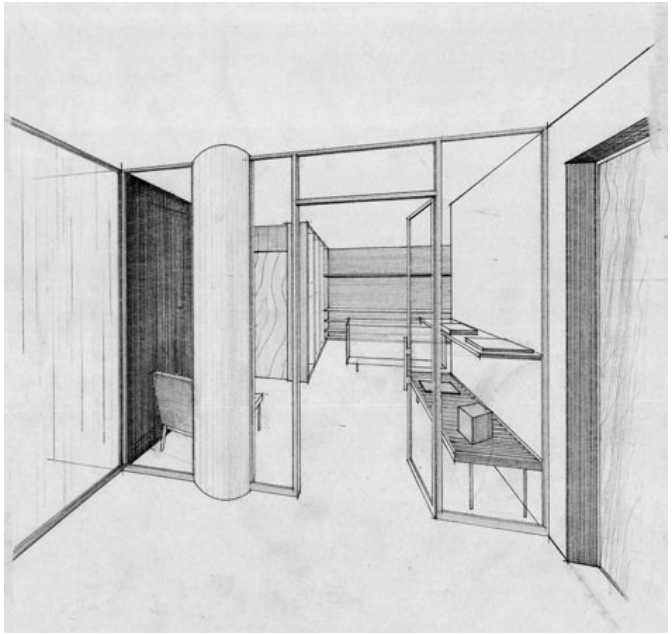

Myyntikonttorin ehdotus 5.4.1954, Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto (AAS).

Kerrokset 3. ja 4.

3. ja 4. kerros avautuvat marmorihalliin. Valohallin kaikilla sivuilla on käytävät, joilta on pääsy toimistohuoneistoihin, portaisiin A ja B ja molempiin hissiryhmiin. Kerroksissa oli toimistohuoneistoja Hakasalmen Oy:n osakasyhtiöille, muutamille muille yrityksille ja pieniä tiloja alakerrosten liiketilojen toimistoille.

Huoneistojako ja sen mukainen seinien sijoitus ja tyypit tehtiin omistajakäyttäjien ja vuokralaisten tarpeiden mukaan erillisiksi huoneistoiksi, ilman suurta tilaratkaisujen yleispätevyyttä. Esimerkiksi A-portaan ohi ei ollut käytävää kadun puolella 3. kerroksessa.

Huoneistojen väliseinät tehtiin yleensä hyvin ääntä eristävinä: Raskas puolen kiven muuraus slammattuna, 4 cm ilmaväli jonka reunoilla kiersi 1” lasivillamatto, puolen kiven sahajauhotiili. Seinät hienorapattiin ja öljymaalattiin. Käytävä- ym. seinät muurattiin puolen kiven raskaista tiilistä, hienorapattiin ja öljymaalattiin. Toimistohuoneiden väliseinät olivat useimmiten puurunkoisia kipsilevyseiniä 5 mm avosaumoin, myös öljymaalattuina. Tarvittaessa kipsilevyseinä tehtiin paremmin ääntä eristävänä eriytettyyn runkoon ja varustettuna 1” lasivillamatolla ilmavälissä. Jalkalistat toimistotiloissa olivat yleensä öljylakattua tammea.

Ovet käytäviltä toimistohuoneistoihin olivat yleensä tammiviilupintaisia C-luokan ovia, karmit listoituksineen. Ovet hallin parvikäytäviltä toimistohuoneistoihin olivat edellisen kaltaisia mutta B2-luokkaa.

Toimistohuoneiden ovet olivat valkeiksi peittomaalattuja huullettuja vaneriovia, noin 200 kpl, näistä 100 kpl oli lasilla varustettuja, lasi painikkeesta ylöspäin, lasilistat tammea.

Marmorihallin parvien huoneistoihin johtavat ovet olivat tammipintaisia, muut käyttöovet ja C-portaan ovet olivat tammiviilutettuja mutta yläosaltaan valkoisiksi maalattuja noin 120 cm korkeudelta ylös, maalaus jatkui vinosti oven alareunaan saranapuolelle.

Osaan toimistoiden ovia liittyi sähköasennuspieli, Suomen oloissa pioneerityönä alallaan. Osa pielirakennetta asennettiin vasta paikalla.

Lattiat olivat beigeharmaata travertiini-kuvioista 6 mm linoleumia, levyseinien alta läpimenevinä.

Katot olivat lähes kauttaaltaan alas laskettuja, toisin kuin alkuaan oli tarkoitus. Tällöin oli luultu, että alakattojen osuus olisi 50%. Alakattotyyppi oli 60x 60 cm 1 mm paksuinen kantattu Alumex, jossa oli 2 mm rei’ät, paikalla maalattuna ennen asennusta. Levy oli japanilainen. Kun tilattu erä loppui kesken, ostettiin tilalle kotimaista vastaavaa. Levyt kannatettiin 30 mm leveillä teräksisillä T-listoilla, jotka huonevyöhykkeillä olivat kohtisuoraan ulkoseinää vastaan. Toisessa suunnassa levyt olivat puskusaumoissa. Säännöllisin rakenne ja myös alakatto oli Keskuskadun puolella, jossa pilariväli on k/k 360 cm. Alakattokentän ja poikittaisten palkkien väliin jäi 15 cm väli. Alakatossa oli lähinnä ikkunaa kaksi upotettua loisteputkivalaisinta noin 30 x 120 cm, 2 kpl / pilariväli, kiillotetuin alumiiniheijastimin ja ”rihlatuin” (tiheä uritus) perspex-levyisin alapinnoin. Valmistaja oli Stockmann Orno. Huoneiden

keskiosalla ja käytävillä käytettiin neliön muotoisia samantyyppisiä valaisimia. Kapeissa valaisimissa ikkunaa lähellä oli kaksi loisteputkea, joko 20 W tai 40 W riippuen valaisimen pituudesta (60 tai 120 cm). Neliönmuotoisissa moduulivalaisimissa oli 4 kpl 20 W putkia.

Rautatalon toimistokerroksiin suunniteltiin Aallon toimistossa erittäin runsaasti käyttäjien ja vuokralaisten kiintokalusteita, kuten kaikkien firmojen keittiöt, kaapistoja, seinäverhouksia sekä kassa- ja palvelutiskirakenteita käytäväseiniin, kullekin oman tarpeensa mukaan. Niihin kuului palvelutaso huoneesta käytävän puolelle, tammireunalistalla ja 5 mm tammiviilupinnalla. Ikkuna ja palveluluukkuosan kehykset olivat useimmiten tammea. Tiskin alapuolinen seinäosa käytävälle päällystettiin tammiviilupintaisin levyin tai joissain tapauksissa tummin klinkkerein.

Ikkunoiden alla lattianrajassa asennuskotelo, jossa kulkivat lämpöjohtojen vaakasiirrot ja etuosassa oli sähköasennus kotelo. Kotelon kansi oli kimpeä 5 mm tammiviilupinnalla ja tammilistoin. Sähkörasioiden taustalevy oli maalattua pelti, alinna tammijalkalista. Kourun päällä olivat poikkilamelliradiaattorit. Ikkunan alla oli kapea, tukeva tamminen ikkunapenkki.

Toimistotilojen wc:t tehtiin koko talossa samojen periaatteiden mukaan. Lattiassa oli valkoinen kuusikulmainen Pukkilan klinkkeri, seinissä 120 cm korkeuteen taitettu vaalean siniharmaaksi 150 x 150 lasitettu laatta, ylin laattareuna pyöristetty ja lasitettu. Sekä lattia- että seinälaatoitukset tehtiin ajan tavan mukaan nollasaumalla. Seinien yläosat hienorapattiin ja öljymaalattiin.

Rautakonttori Oy:n toimitusjohtajan huone 5. kerroksessa, johon Aallon toimisto suunnitteli mm. kaapistot. Valokuvaaja: Eino Mäkinen, 1955 (AAS).

Toimistokerrosten palvelutiskit tummine klinkkerein oli Aallon toimiston suunnittelema. Tiskin palvelutaso ja muut puuosat toteutettiin useimmiten tammesta. 1950-luku (HKM).

5. kerroksen toimistokäytävä. Vasemmalla seinällä näkyy päähissit tummine klinkkerein. Valokuvaaja: Eino Mäkinen 1955 (AAS).

Kerrokset 5. – 8.

Rautatalon toimistokerroksiin suunniteltiin Aallon toimistossa erittäin runsaasti käyttäjien ja vuokralaisten kiintokalusteita, kuten kaikkien firmojen keittiöt, kaapistoja, seinäverhouksia sekä kassa- ja palvelutiskirakenteita käytäväseiniin, kullekin oman tarpeensa mukaan. Niihin kuului palvelutaso huoneesta käytävän puolelle, tammireunalistalla ja 5 mm tammiviilupinnalla. Ikkuna ja palveluluukkuosan kehykset olivat useimmiten tammea. Tiskin alapuolinen seinäosa käytävälle päällystettiin tammiviilupintaisin levyin tai joissain tapauksissa tummin klinkkerein.

Ikkunoiden alla lattianrajassa asennuskotelo, jossa kulkivat lämpöjohtojen vaakasiirrot ja etuosassa oli sähköasennus kotelo. Kotelon kansi oli kimpeä 5 mm tammiviilupinnalla ja tammilistoin. Sähkörasioiden taustalevy oli maalattua pelti, alinna tammijalkalista. Kourun päällä olivat poikkilamelliradiaattorit. Ikkunan alla oli kapea, tukeva tamminen ikkunapenkki.

Toimistotilojen wc:t tehtiin koko talossa samojen periaatteiden mukaan. Lattiassa oli valkoinen kuusikulmainen Pukkilan klinkkeri, seinissä 120 cm korkeuteen taitettu vaalean siniharmaaksi 150 x 150 lasitettu laatta, ylin laattareuna pyöristetty ja lasitettu. Sekä lattia- että seinälaatoitukset tehtiin ajan tavan mukaan nollasaumalla. Seinien yläosat hienorapattiin ja öljymaalattiin.

6.5 PORTAAT

A-porras

A-porras on toimistokerrosten toiminnallinen pääporras. Sen yhteys Marmorihallista kadulle poistettiin rakennustyön alkuvaiheessa. Tällöin hissit ja porras erotettiin paloteknisistä syistä lasiseinillä ja -ovilla Marmorihallista.

A-porras on kaksivartinen ja siinä on 70 cm leveä aukko syöksyjen välillä. Se on kokonaan paikalla valettua betonirakennetta askelmien perusmuotoa ja kaiteen alaosaa myöten. Askelmien ja tasojen pinta on samaa ruskeaa klinkkeriä kuin kellarien käytävät ja Artekin kellarimyymälän lattiat. Askelmien etupinnassa on 2 x 4 ” vinopintaiseksi höylätty ja lakattu tammilankku. Sen alla portaan rinnassa on musta tarkkamuotoinen Pukkilan klinkkerilaatta 200 x 100 x 10 mm. Laatta on kuivapuristettu sintrattu laatta, jonka savi tuotiin Saksasta. Sama laatta on myös jalkalistana rappaukseen upotettuna portaan seinissä ja kaiteen noin 60 cm korkean betoniosuuden yläpinnassa 100 x 100-kokoisena. Käsijohde oli muotoiltua lakattua tammea valkeiksi maalattujen neliöterästankojen kannattamana.

Seinät ja porraskaiteiden betoniosat sekä katot ja syöksyjen alapinnat olivat rapattuja, tasoitettuja ja laadukkaasti öljymaalattuja. Lisäksi tasanteiden katoissa oli syvennyksissä äänenvaimennuksena sama alumiininen reikälevykasetti T-listakannatettuna kuin talossa yleensä muissakin tiloissa.

2. kerroksessa portaan ovi oli ”pronssilistoin” päällystetty teräsovi ”palonkestävin lasein”, sekä Aalto-vetimin varustettuna. Ylemmissä kerroksissa portaan ovet oli valkoisiksi maalattuja teräsprofiiliovia, vetimet olivat standardimallisia ja suljin vaalea sylinterimallinen.

A-porras vuonna 2016. Porrashuone on säilynyt alkuperäisenä (SARC).

B-porras

B-porras oli laatutasoltaan vaatimattomampi kuin A-porras. Sen konstruktio oli mielenkiintoinen versio Aallon v. -42 kehittämästä askelelementistä, jonka oli määrä mahdollistaa portaan nousu- ja etenemämittojen joustava vaihtelu yhdellä askelelementtityypillä. Askelelementtien pintavalussa oli sementtimosaiikkikerros, harmaa sideainemassa ja tasarakeinen musta ja valkea kiviaines. Askelmassa oli urassa harmaa kumiprofiili.

Syöksyjen kantavan tasainen betonilaatan päälle askelelementit sidottiin 4 cm laastikerroksella. Pinnakaiteet olivat neliö- ja lattateräskonstruktio mustaksi maalattuna, käsijohde lakattua pyöreää koivua. Kerros- ja välitasanteiden lattiapinnoissa oli mosaiikkibetoni kuten askelmissa, mutta paksumpana. Jalkalistat seinillä olivat samaa tummanruskeaa klinkkeriä kuin A-portaassa.

Seinät ja katot olivat rapatut, tasoitetut ja öljymaalatut. Tasanteiden katossa oli talon yleinen reikäalumiinikasetti toisessa suunnassa T-listakannatettuna, valkoiseksi urakassa maalattuna.

Ovet toimistotiloista portaaseen olivat vasikallisia tammipintaisia palo-ovia. Kerrostasanteilla oli myös sähkökomeroiden maalattuja peltiovia. Marmorihalliin antavissa ovissa hallin puoleiset tammiovet oli maalattu yläosaltaan valkoisiksi kuten parvikäytävien huoneiden ovet.

B-porras vuonna 2016. Porrashuone on säilynyt alkuperäisenä (SARC).

Muut portaat

C-portaan osuus 1.-2. kerros, katso kohta ”Pääporras C” edellä. C-portaan osuus alakellarista 1. kerrokseen oli rakenteiltaan B-portaan kaltainen.

Keittiön varasto- ja sosiaalitiloista 1. kerroksesta johti kerroksen korkuinen porras 2. kerroksen keittiötilaan. Portaan rakenne noudatti alemman C-portaan rakenteiden periaatteitta.

Vuoden 1957 pihasiiven korotuksen yhteydessä tehtiin 5. ja 6. kerroksen välille kierreporras yhden entisen kattoikkunan aukon kohdalle. Pyöreää aukkoa suurennettiin porrasta varten ja aukon reunoja vahvistettiin. Porras oli vakiorakenteinen betoniporras, askelelementeistä koostuva. Askelelementtien yläpintaan asennettiin tukeva tammiponttipintainen verhous, jossa oli betonielementin pään yläreunan peittävä tammilista. Porras varustettiin pinnakaiteella jossa oli putkikäsijohde.

Liiketilojen portaat, katso luku ”Liiketilat”.

Lähikuva B-portaasta, joka paljastaa portaan elementtirakennetta, 2016 (SARC).

6.6 TÄYDENTÄVÄT RAKENNUSOSAT JA PINTAKÄSITTELY

Ikkunat ovat kaksinkertaisia kytkettyjä sisään avautuvia, puitteet massiivitammea ja karmit 5-6 mm tammilevyllä päällystettyä mäntyä. Käsittelynä on vernissapohjustus ja venelakkaus. Katujulkisivulla kunkin ikkunayksikön suuret puitteet ovat yläsaranoituja, koska niitä sivusaranoituina ei olisi voitu avata betonipalkkien muodon takia. Matalampi tuuletusikkuna oli sivusaranoitu. Ulkoapäin karmien näkyvät huullokset ovat pronssilattaa ja lasilistat samoin pronssia, tammen näkyvä osuus on kapea. Pihasivuilla ikkunat myös tammea, mutta lasit ovat kitattuja ja sivusaranoituja. Ikkunoiden helat ovat messinkiä.

Laakaovissa, myös maalatuissa, painikkeet olivat Aallon Rautataloa varten piirtämät kevytmetallista valetut ja mustaksi ”eloksoidut”. Myös avainkilvet olivat mustia. Työn viimeistelyvaiheessa ilmeni että musta anodisointi alkoi kulua särmissä ja vaalea kevytmetalli tuli esiin. Vuotta myöhemmin Kansaneläkelaitoksen työssä sama painike tehtiin ohjeella ”valkoisesta kevytmetallista, puhdistetaan ja kiilloitetaan”. Näin on saattanut käydä myöhemmin myös Rautatalossa (ja ainakin v. 2001 peruskorjauksessa).

Pronssipäällystetyissä ulko-ovissa ja tuulikaapin ovissa oli jykevät messinkisaranat, messinkiset sylinterimalliset ovipumput ja Aallon pronssiset Rautatalo-vetimet, joiden lukumäärät määräytyivät hierarkkisesti oven arvon mukaan. Marmorihalliin liittyvissä vastaavissa ovissa oli samat vetimet, niin kuin myös parvikäytävien tammiovissa.

6.6.1 Maalauskäsittelyt

Kellareissa vaatimattomimpien tilojen ja esim. käytävien katot olivat puhdasvalubetonia maalaamattomina. Muutamien varastojen betonikatot ja asunnon huoneiden rapatut katot olivat kalkkimaalattuja. Sähköteknisten tilojen katot olivat öljymaalattuja. Kaikkien kerroksissa olevien tilojen katot olivat öljymaalattuja, käsittelyn tarkempi laatu pohjan ja tilan luonteen mukaan. Rei’itetyt alakattojen alumiinilevyt maalattiin (himmeä Empire) maalausurakassa. Marmorihallin puurimakatossa käytettiin öljymaalin pintamaalina himmeää Empireä.

Kaikki maalatut seinät olivat eri tavoin öljymaalattua pohjan ja tilan tarpeiden mukaisesti.

Selluloosalakattuja (Dicco-plast) olivat sisätiloissa tammipinnat, kuten ikkunapenkit, portaiden askelrinnat, käsijohteet, tammivaneriovet ml. hissien ovet ulkopuolelta, metalliovien ja ikkunoiden tammilistat.

Öljylakattuja (venelakka) olivat seuraavat tammirakenteet: tammijalkalistat ja lakattavat mäntyjalkalistat, sähkökoteloiden tammietulevyt, mäntypuiset paneliovet ja tammiset ovenkehykset sekä ulkoseinien ikkunat (viimeksi mainitut jo puusepäntehtaalla öljyimeytettyinä: pellavaöljyvernissa + 5% tärpättiä).

Tavallisiin toimistohuoneisiin menevät ovet parvikäytävillä Marmorihallin vieressä maalattiin osittain valkoisella värillä. Vuokralaisten huonestoihin menevät ovet ovat viilupintaisia. Maija Holma, 1999 (AAS).

Rautataloon suunniteltu painike tehty kevytmetallista, joka oli aluksi mustaksi eloksoitu. Vaihdettiin myöhemmin kiilloitettuun kevytmetalliin eloksoinnin kulumisen takia (SARC).

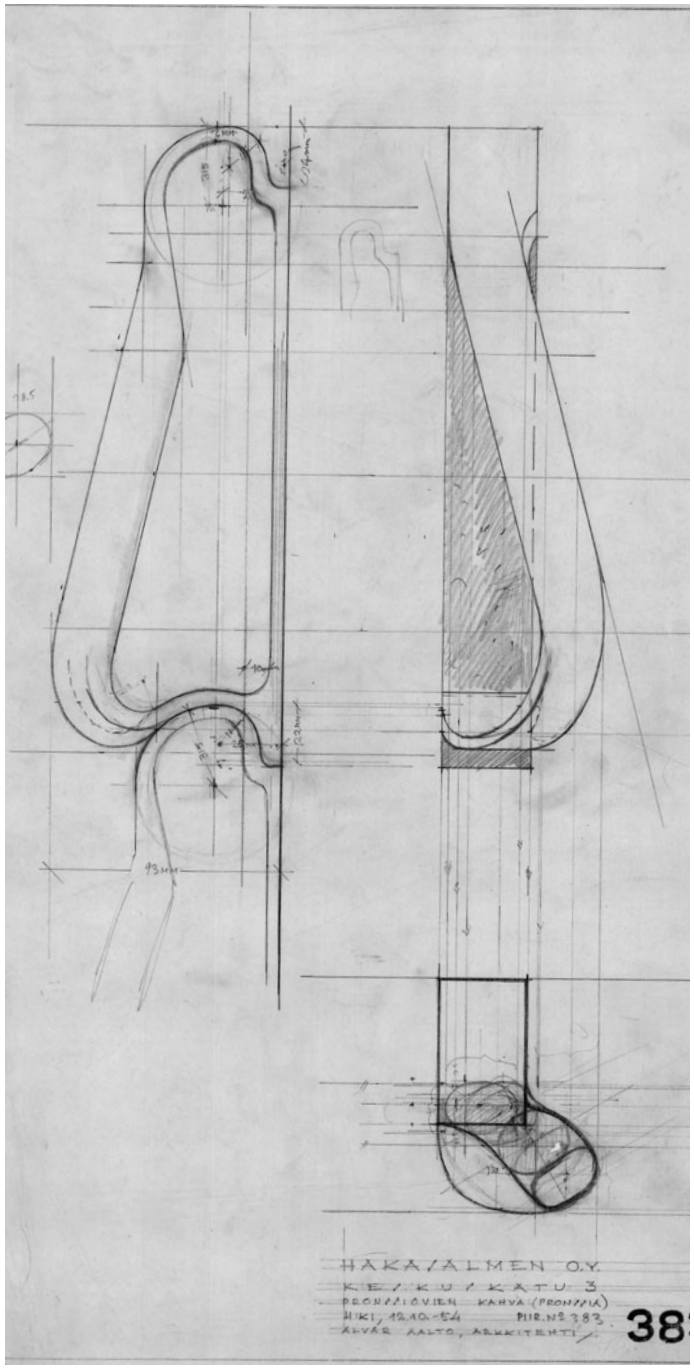

Työpiirustus pronssisesta kahvasta, Arkkitehtitoimiston Alvar Aalto, 12.10.1954 (AAS). Oikealla valokuva valmiista kahvasta, Heikki Havas 1955 (AAS).

6.7 OPASTEET JA MAINOKSET

Nimitekstit ja osoite

Pääovien yläpuolella sileässä kuparilevyssä oli pronssisin kohokirjaimin teksti ”RAUTATALO KESKUSKATU 3”, tyyli antiikva versaalein. Tämän yläpuolella olivat jykevät pronssivalaisimet.

Pohjoisen tiilipäädyn yläpuolella kuparipinnassa oli teksti ”RAUTATALO” versaalein antiikvairtokirjaimin, joissa valkoinen neonputki upotettu suorakulmaiseen kupariseen U-koteloon.

Molempien edellä mainittujen antiikvatyylin muotoili arkkitehtitoimisto.

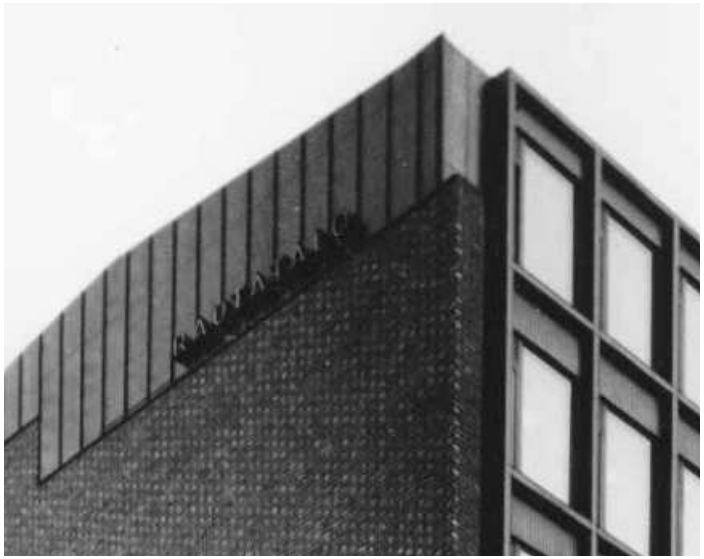

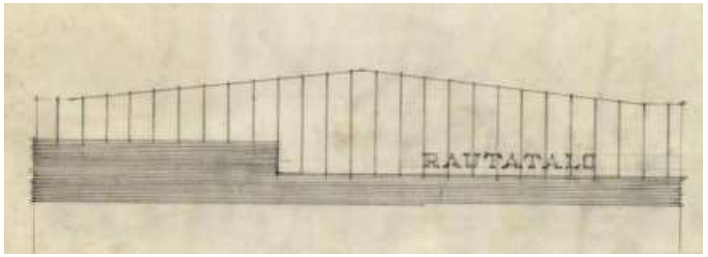

Piirustus tiilijulkisivun ”RAUTATALO”-tekstistä, Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto, 8.10.1954 (AAS). Piirustuksen yläpuolella valokuva valmiista julkisivusta teksteineen, Heikki Havas, 1955 (AAS).

Rautatalon pääsisäänkäynti vuonna 1955 (HKM).

Keskuskadun mainostekstit

Aallon toimisto suunnitteli myös eri myymälöiden valomainostekstit. Mainoksia sallittiin vain 1. ja 2. kerroksen yläpuolisiin kuparipintoihin. Luonnosvaiheessa hahmoteltiin kullekin myymälälle omia, toisista täysin poikkeavia, yksilöllisesti suunniteltuja kirjaintyyppejä. Lopputulos oli yhtenäiset mainostyypit yhtenäisin kirjaintyypein.

Ensimmäiseen kerrokseen tehtiin melko suurin versaalein arkkitehdin muotoilemalla hillityllä antiikvalla tekstit ”ARTEK”, ”KARJAKUNTA”, HILDEN” ja ”TAMPUKU”. Kirjaimet olivat luonnollisen lähellä toisiaan, eikä tukiprofiileja taustalla ollut. Kirjaimissa oli samantyyppinen kotelorakenne kuin päädyn valomainoksessa, mutta valopinta oli yhtenäinen valkoinen akryylilevy.

Toisen kerroksen ikkunoiden yläpuoleen uritettuun kuparipintaan oli suunniteltu kapeampi ja tiheämmin uritettu kuparilevy, jonka pintaan oli tarkoitus kiinnittää U-kotelokirjaimet, joiden syvennyksessä piti olla valkoinen neon-putki. Tällaisen teksti oli lyhyehkön ajan Artekilla ja myöhemmin Marimekolla, kun se muutti Finnish Design Center:in jälkeen 2.kerrokseen.

Muut marmorihallin liiketilat käyttivät ikkunan sisäpuolisia mainostekstejä.

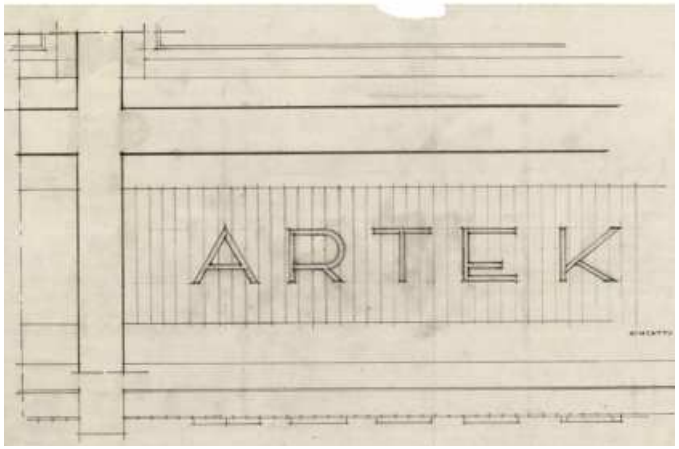

Artekin mainosteksti, Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto, 5.1.1955 (AAS).

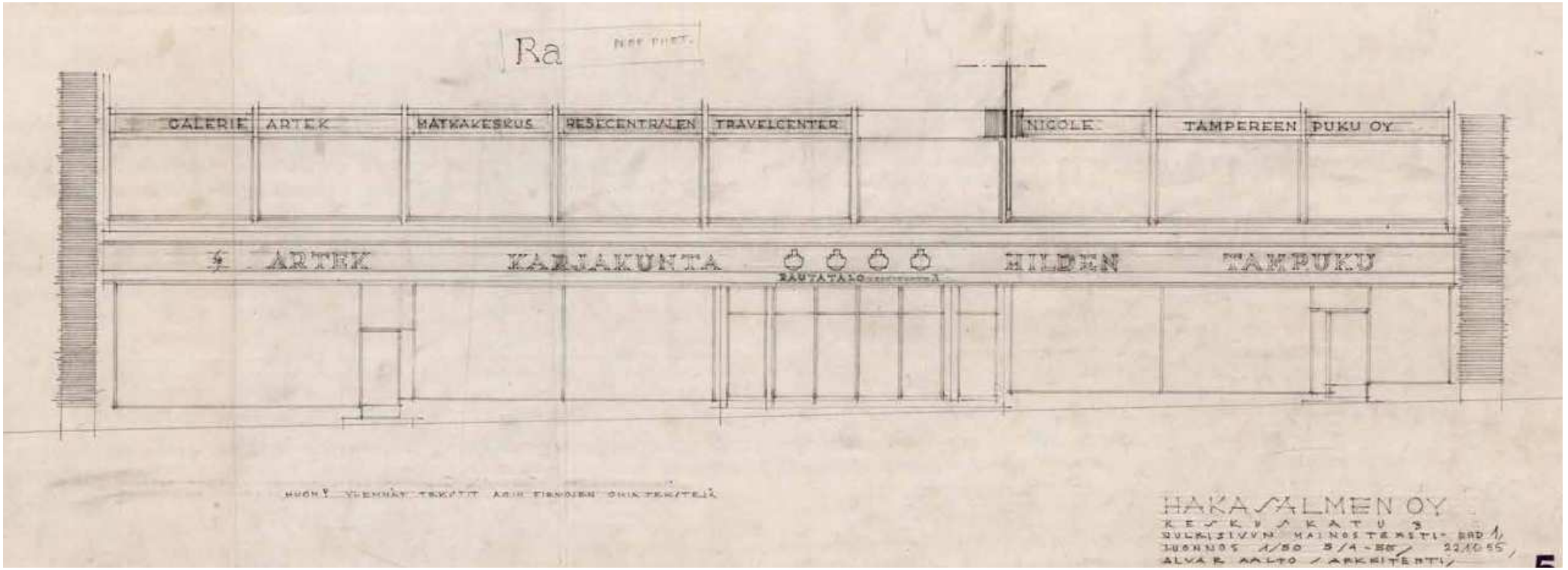

Julkisivun mainostekstit, Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto, 22.11.1955. Toisen kerroksen mainostekstit eivät toteutuneet (AAS).

Pääovien pielen ja alahallin osoitetekstit

Pääsisäänkäynnin vasemman puoleisessa ulkoseinässä oli pystykiskoihin ruuvattuna erilliset messinkilevyt kullekin talon käyttäjälle, kerros ja nimi mustana joko ”etsattuna tai kaiverrettuna”.

Alahallin hissin viereiseen valkoiseen laattaseinään oli jätetty rapattu osa noin 2 metriä pitkälle opasteosoitetaululle. Taulu oli uritettua tammea, jossa uriin oli kiinnitetty valkoiset muovikirjaimet kullekin toimistotilojen käyttäjälle. Upotuksen reunassa oli messinkikulma ja lasin pidikelista.

Pääportaan myymäläopaste

Vaihtelevan pituiset 7 mm paksut läpivärjätyt valkoiset lasit oli upotettu messinkilistoin mustaan laattaseinään jätettyihin vaakasyvennyksiin. Lasilaatoissa oli Marmorihallin liikehuoneistojen ja kahvilan nimet mustiksi maalatuin puukirjaimin.

Marmorihallin liiketilojen nimikyltit

Marmorihalliin liittyvillä liiketiloilla oli kullakin oma 26 cm korkeasta himmeästä valkoisesta lasista tehty opaste, jolla oli kiinnikelistat ylä- ja alareunassa kiillotettua messinkiä, kirjaimet arkkitehdin versio antiikvasta versaaleina mustina puukirjaimina.

Luonnos C-portaasta ja siihen kuuluvista opasteista, Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto (AAS).

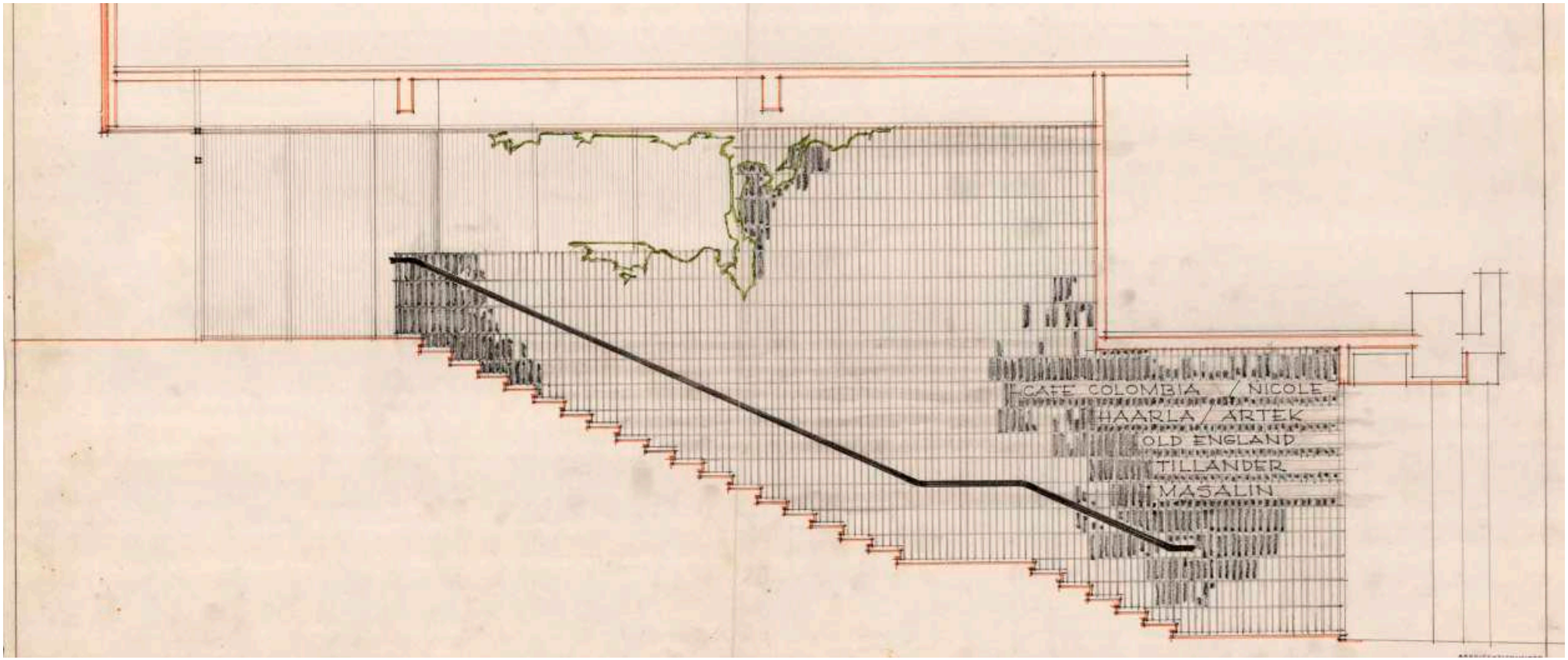

6.8 TEKNISET JÄRJESTELMÄT

Hissit

Rautataloon rakennettiin kaksi hissiryhmää, molempien porrashuoneiden A ja B viereen.

A-portaan yhteyteen tehtiin kolme edustavaa 6 hengen henkilöhissiä, valmistajana Kone Oy. Niiden ohjausjärjestelmät edustivat valmistuessaan uusinta uutta maassamme. Yhdessä oli ”kokoava ohjaus” ja kahdella muulla yhteinen valintaohjaus. Ohjausjärjestelmillä lyhennettiin käyttäjien odotusaikoja, myös käyttö- ja huoltokustannukset pienenivät. Hissit olivat veräjättömiä. Ovet olivat ulospäin tammiviilutettuja, kolmeen kertaan selluloosalakattuina ja lopuksi himmeäksi teräsvillahiottuina. Sisäpinta sileäksi hiottua rst:tä, samoin kuin niiden tasossa olevat välipohjan pinnat. Ovet varustettiin Rautataloon piirretyllä valetulla pronssivetimellä. A-portaan hissien edustat oli verhottu kellareissa ja pohjakerroksessa pitkällä himmeälasitteisella valkoisella klinkkerillä, toisessa kerroksessa mustilla. Ylemmissä kerroksissa laatat olivat hieman pienempiä, teräväsärmäisiä, tumman ruskeaksi sintraantuneita ja lasittamattomia.

B-portaan lähellä pihasiivessä oli kahden 1500 kg tavarahissin ryhmä. Näissä oli maalatut teräspariovet edustan seinässä ruskea laatoitus.

Tavarahissien ja B-portaan ryhmässä oli yksi hengen pikkuhissi. Tämän hissi sijaitsi marmorihallin 2. kerroksen tasolla tumman koboltin värisellä pyörösauvalla päällystetyssä seinässä. Ylemmissä kerroksissa edustan vasen pieli oli verhottu samalla tumman ruskeaksi sintratulla suorakaideklinkkerillä kuin A-portaan viereisten hissien edusta toimistokerroksissa. Marmorihallin 3. ja 4. kerroksen käytävillä nämä klinkkeripielet oli yläosaltaan maalattu valkoisiksi.

Koneen mainoskuva Rautatalon hisseistä Arkkitehti-lehdessä (ARK 9/1955).

Hissit vuonna 2016 (SARC).

Lämmitys

Rautataloon rakennettiin vesikiertoinen, raskaalla polttoöljyllä toiminut keskuslämmitys. Koska Rautatalon tieltä purettiin entinen Litoniuksen piharakennus ja sille tontin jakamisen jälkeen jäänyt Litoniuksen lämpökeskus, oli Hakasalmen Oy sitoutunut toimittamaan lämpöenergian myös Litoniuksen kiinteistölle, vieläpä siinä tilanteessa että Litoniukselle rakennettaisiin suurempi uudisrakennus naapureiden tapaan. Siksi keskuslämmityksestä tuli kapasiteetiltaan suuri. Pannuhuoneeseen asennettiin kolme suurta ja yksi pienempi Högforsin tehtaan valmistama kattila.

Radiaattorit olivat yleensä Högforsin poikkilamellityyppisiä ”Kesto”-radiaattoreita.

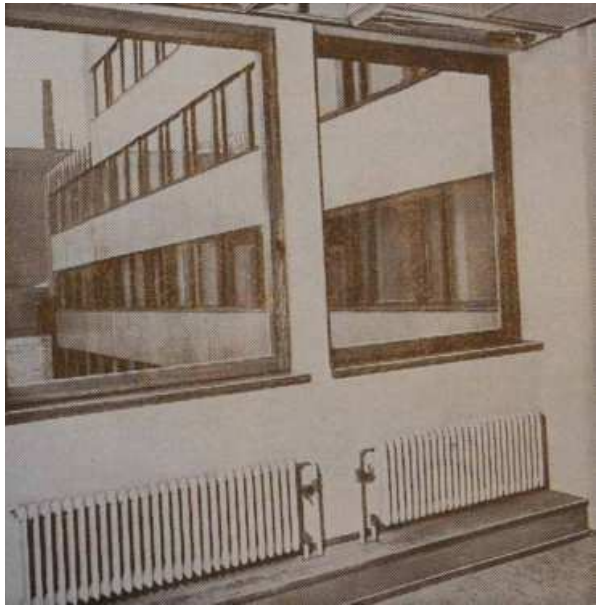

Högfors tehtaan mainoskuva Rautatalon ”Kesto”-radiaattorista Arkkitehti-lehdessä (ARK 9/1955).

Ilmanvaihto

Ilmanvaihto järjestettiin tuloilman osalta kerroskohtaisilla iv-koneilla, jotka sijaitsivat A-portaan päähissien vieressä. Raitis ilma otettiin huoltopihan puoleiselta ulkoseinältä tuuman paksuisella korkilla eristetyn vaakakanavan kautta. Kanava sijaitsi alapuolisen kerroksen alakatossa. Tuloilmakoje sisälsi hihnakäyttöisen keskipakoispuhaltimen moottoreineen, lämminvesikäyttöisen lämpöpatterin, suodattimet jne. Tästä pienestä kerroskohtaisesta konehuoneesta ilma johdettiin alakatoissa koko kerroksen alueelle. Huonetiloihin ilma jaettiin peltikanavilla käyttäen tuloilmaventtiileitä, rei'itettyä kattoa (esim. toimistojen alakattoalueilla) tai rei'itettyä kanavaa (esim. kahvilan ritiläkaton yläpuolella).

Poistoilma koottiin lautasventtiileillä ja peltisillä vaakakanavilla muutamiin pystykanaviin, jotka olivat rakennusaineisia. Vesikatolla oli pystykanavien ja ullakkotilojen vaakakoontikanavien päässä neljä huippuimuriryhmää. Käytetyllä järjestelmällä ei ullakolla tarvittu iv-konehuoneita.

Rakennusvaiheessa ilmanvaihto oli vaikea saada toimimaan tyydyttävästi, korjauksia tehtiin vielä kun talo oli jo käytössä vuoden 1955 keväällä.

C-portaan alatasanteella ulko-ovien lähellä oli kylmää vuoden aikaa varten tehty kiertoilmajärjestelmä. Sitä varten lattiassa oli pronssinen tiheä ruuturitilä ja portaan alla, sen sivupinnassa pronssiritilä pystysälein.

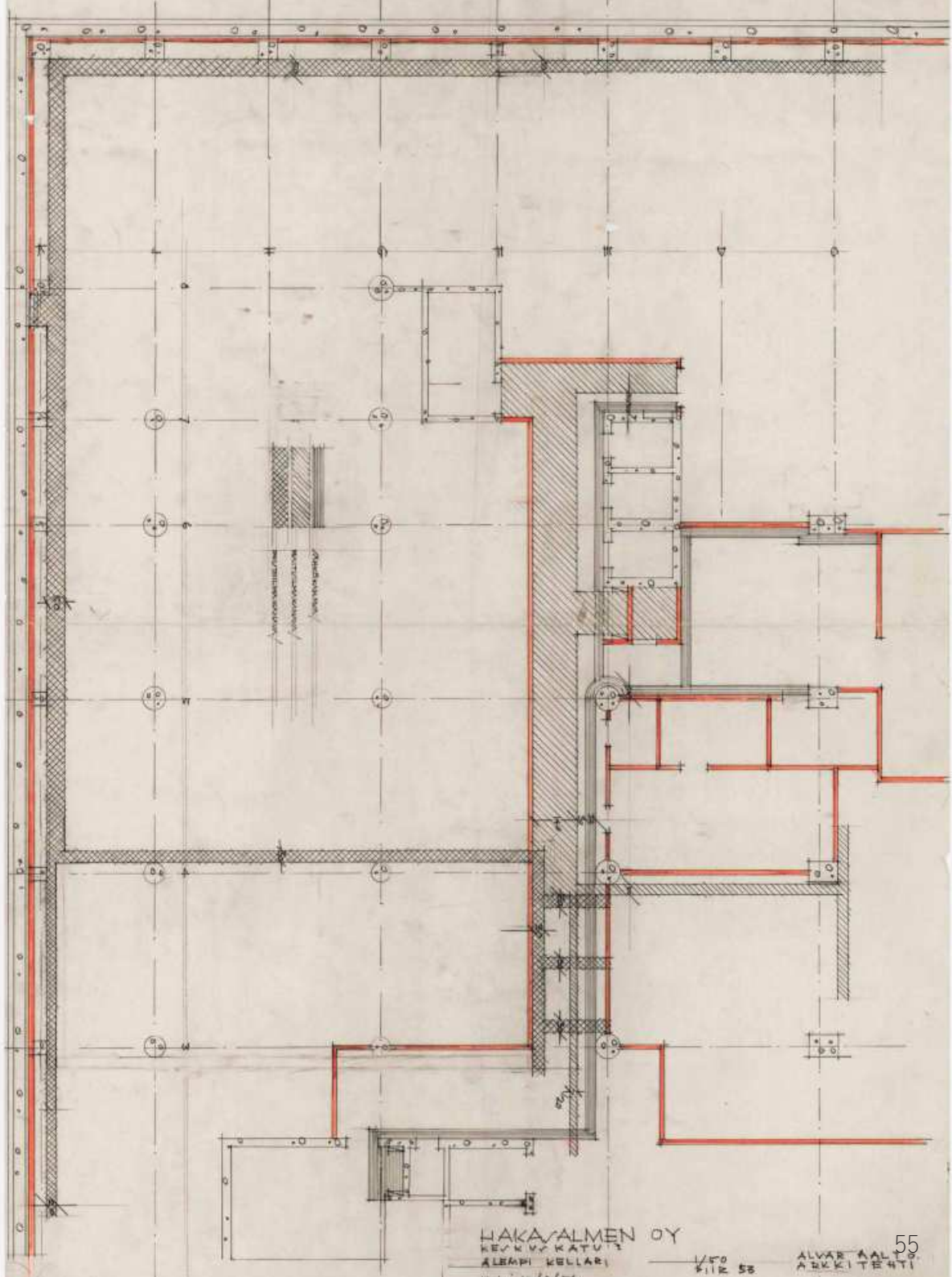

Työpiirustus alakellarin IV-järjestelmästä, Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto, 11.8.1956. Tulo- ja poistokanavat eri merkein (AAS).

Vesi ja viemäri

Rakennus varustettiin pohjavesipumpuilla.

Viemäri- ja vesiliitännät Aleksanterinkadulle tehtiin Litoniuksen tontin kautta.

Sähkö ja valaistus

Muuntamo, päätauluhuone, puhelintilat ja akkuhuoneet sijoitettiin alempaan kellariin.

Toimistohuoneiden valaisimina käytettiin ikkunan vieressä Ornon valmistamia alakattoon upotettuja loisteputkivalaisimia. Niiden pituus oli joko yksi tai kaksi kattolevytyksen modulia 60 cm, syvyys noin 30 cm. Keskellä huoneita ja käytävillä valaisimet olivat 60 x 60 cm kattolevyn aukossa upotettuina. Marmorihallin eri katoissa oli Aallon suunnittelemat valaisimet. Hallin 3. ja 4. kerroksen sivukäytävillä ei aluksi ollut valaisimia lainkaan, mutta todennäköisesti melko pian jouduttiin suunnittelemaan erikoisvalaisimet siten, etteivät ne häikäisisi Piazzan perustasolla oleskelevia.

Marmorihallin viherkasvit jäivät aluksi ilman valaisimia. Kasvit eivät kestäneet pitkää pimeää talvikautta, ja näin jouduttiin kokeilemaan erilaisia kasvivalaisimia.

Muuta

Suunnittelun alkuvaiheessa oli tarkoitus varustaa talo sprinkler-sammutusjärjestelmällä neljännestä kerroksesta alakellariin, mutta lopulta päädyttiin sprinklaamaan vain kellarikerrokset. Ylempiin kerroksiin tehtiin sähköinen paloilmoitusjärjestelmä.

Alussa talossa oli myös rikkakuilu, joka sijaitsi pihasiivessä toimistohuoneiden viereisen käytävän kapeassa aputilavyöhykkeessä. Sen alapäässä, ylemmässä kellarissa oli pieni rikkahuone. Kuilu poistettiin käytöstä sen toimittua vain lyhyen ajan.

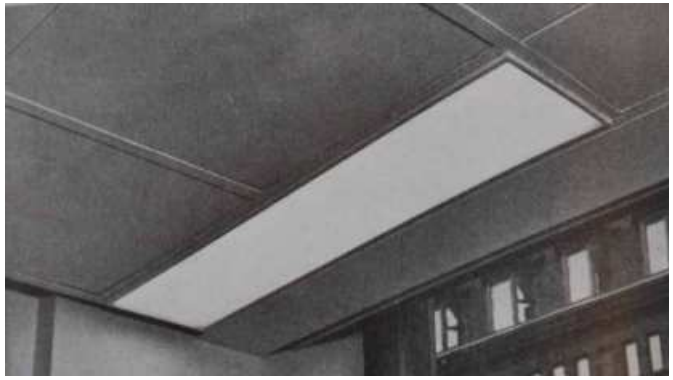

Mainoskuva Ornon tuottamista valaisimista Rautataloon Arkkitehti-lehdessä (ARK 9/1955).

Aallon toimiston suunnittelema kattovesisuppilo (SARC).

7. RAUTATALO, YHTEYDET JA VERTAILUA

Rautatalon julkisivu ja katutunnelmaa vuonna 2016 (SARC).

Rautatalo kuuluu niihin harvoihin Aallon Helsinkiin suunnittelemiin taloihin, jotka sijaitsevat osana keskustan suljettua korttelirakennetta. Ennen Rautataloa näitä oli vain Insinööritalo vuodelta 1951. Muissa kaupungeissa tällaisia rakennuksia on mm. Turussa Lounaissuomen Maalaistentalo ja Turun Sanomien talo sekä asuintalo Läntinen Pitkäkatu 20, jotka kuuluvat valkoiseen funkiskauteen. Jyväskylän Työväentalo ja Suojeluskuntatalo taas kuuluvat vielä varhaisempaan klassisismin ja funkiksen murroskauteen, valkoisia nekin ja 20-luvulta. Useimmissa näistä Aalto on eheyttänyt korttelirakennetta esimerkiksi rakennuskorkeuden suhteen, joissakin tapauksissa korttelit ovat tosin olleet epäyhtenäisesti rakentuneita eikä yhtenäistymistä myöhemminkään ole tapahtunut. Yhtenäistämistavoite tai harmoninen liittyminen naapuritaloihin näkyy myös Aallon kahdessa myöhemmässä Helsinkiin rakennetussa suunnitelmassa, Kirjapalatsissa ja SYP:n talo Fabianinkadulla.

Arkkitehti-lehdessä 9/1955 Rautataloa esitellessään Aalto käyttää käsitettä ”tahdikkuusperiaate” puhuessaan kaupunkiympäristöön sovittamisesta. Paitsi korkeudesta, kyse on tällöin materiaaleista ja väreistä. Itse julkisivun sommittelussa Rautatalo ei ota mitään aihetta sellaisenaan naapureista, eikä mikään linja liity naapureihin räystästä ja tiilipäätyjen korkeutta luukuun ottamatta. Se ei ole vertikaalisesti suuntautunut kuten jotkut naapurit. Tummaksi patinoituvaa kuparia ei löydy naapurien julkisivuista, mutta kylläkin tiiltä tummana. Talon verkkomainen julkisivurakenne saa uudet tulkinnat Aallon Kirjapalatsissa ja SYP:n talossa Fabianinkadulla.

SYP-talo, 2014 (HKM).

Oikealta vasemmalle: Kirjapalatsi (Alvar Aalto), Kino-Palatsi (Eliel Saarinen) ja Rautatalo, 2014 (HKM).

Verrattuna -50-luvun alun liiketaloihin Helsingissä muistuttaa Pauli Salomaan Kaivotalon julkisivu teknisesti Rautataloa. Molemmissa on vaaka-pystyruudukko julkisivun pinnasta ulkonevana ja ohut lasi- tai metallilevypinta. Vaikutelma muistuttaa curtain wall-rakennetta, monikerroksisten rakennusten kevyttä julkisivurakennetta, joka on kokonaan vailla kantaa funktiota. Vaikutelma on kuitenkin harhaanjohtava, sillä kummassakin rakennuksessa ikkunanauhan alla on sisäkuori betonia, joka on kiinteä osa rakennuksen teräsbetonirunkoa. Molemmissa pilarit sijaitsevat julkisivua sisempänä, kuten muutamassa muussakin ajan arkkitehtonisessa merkkirakennuksessa, esim. Teollisuuskeskuksessa ja Voimatalossa, joissa pinnassa on metallilevyn asemasta betonielementti.

Rautatalon julkisivun suunnitteluun uhrattiin runsaasti työtä. Ikkunajako muuttui 3:sta 2:een ikkunaa/pilariväli. Ulkonevan vaakalistan sijoitus välittömästi ikkunan alle antaa täysin toisen ilmeen kuin esim. Kaivotalossa välipohjan kohdalle sijoituttu lista.

Vertaus curtain wall-rakenteeseen on kuitenkin mielenkiintoinen. Yhdysvalloissa curtain wall oli johtavien arkkitehtien töissä 50-luvulta lähtien usein käytetty ratkaisu, ja Aallolla kontaktit, oleskelut, opetustyöt ja suunnitelmat Yhdysvalloissa 30-luvulta alkaen tiedetään hyvin. Rautatalon kilpailuehdotuksessa v. 1951 alusta viitteet curtain walliin olivat selvemmät kuin julkisivun toteutuksessa kolme vuotta myöhemmin. Ajallisesti on mielenkiintoista vertailla muutamien merkittävimpien curtain wall-rakennusten syntyajankohtia Rautataloon. Chicagossa Mies van der Rohen 860-880 Lake Shore Driven asuintalot valmistuivat 1951 ja New Yorkissa Gordon Bunshaftin/SOM suunnittelema Lever House 1952 sekä Mies'in Seagram Building 1957. Aalto oli siis hyvin ajan hermolla. Rautatalon kilpailu pidettiin 1951 alkupuolella.

Mielenkiintoinen vertailukohde Aallon omassa tuotannossa on Kansaneläkelaitoksen arkkitehtikilpailun voittanut ehdotus "Forum redivivum" vuodelta 1948 (vrt. em. amerikkalaisten rakennusten vuosiluvut). Sen 12 kerrosta korkean torniosan pääty on punatiiltä ja leveä sivu on

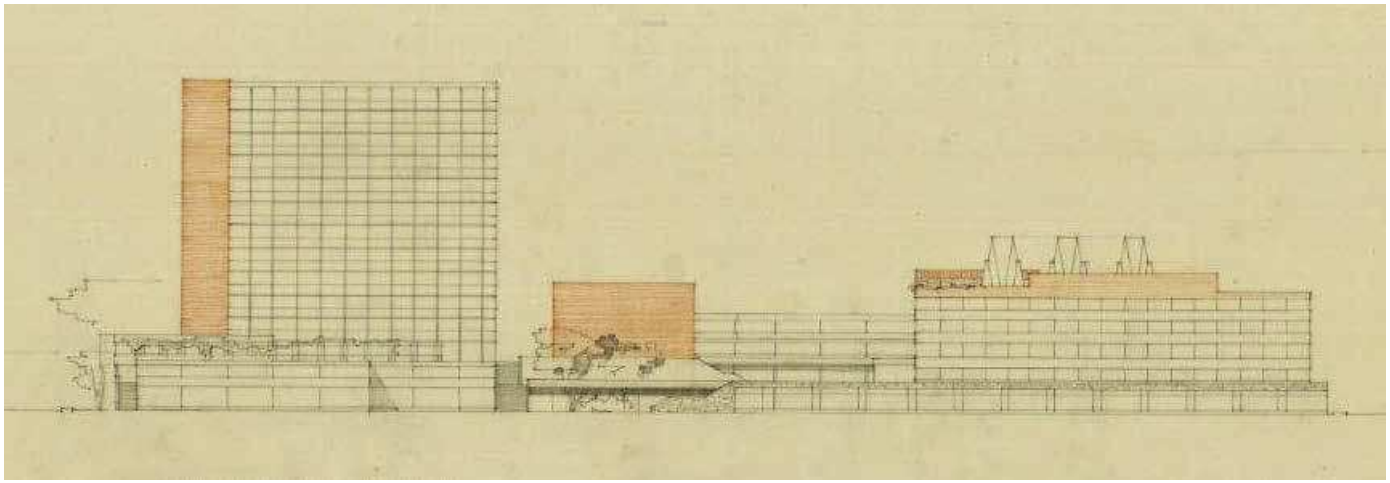

Aallon ehdotus Kansaneläkelaitoksen arkkitehtikilpailuun, "Forum redivivum", 1948 (AAS).

Seagram Building, Mies van der Rohe, 1958 (vasemmalla) ja Lever House, Gordon Bunshaft/ SOM, 1952 (oikealla); kaksi puhdasveristä curtain wall-rakennusta.

Kaivotalo, 2014 (HKM).

ruudukkofasadi. Rautatalon julkisivuissa on sama perusjako.

Rautatalo rakennettiin Aallon punatiilikauden aikana, jolloin hän suunnitteli useita merkittäviä kohteita. Rautatalossa on myös viittaus Aallon siniseksi kutsuttuun kauteen. Marmoripihalla käytettiin ensi kertaa erikoissuunniteltua tumman koboltin sinistä pyörösauvaa. Myöhemmin siitä tehtiin hieman suurempi versio ulkokäyttöön, jota käytettiin mm. Seinäjoen kaupungintalossa.

Julkisivun ohella toinen juhlittu arkkitehtoninen osakokonaisuus on Marmorihalli, Piazza, sille johtavine portaineen. Sitä on usein verrattu italialaiseen kaupunkipiazzaan. Tähän antaa hyvät perusteet sekä italialaiset päämateriaalit lattiassa ja parvekekaiteissa sekä sille suunnitellut toiminnot: kahvila ja liiketilat ympärillä. Kaupunkimaista vilkkautta toi toimistokerrosten henkilöliikenteen johtaminen piazzan nurkan kautta.

Aallon luovaa realismia kuvaa hyvin se, miten kilpailun jopa osin 7-kerroksisesta hallitilasta tuli luontevasti kolmen kerroksen korkuinen. Eräissä kilpailun luonnosvaiheen piirustuksissa valopiha muistutti korkeudessaan ja jyrkkyydessään jopa 1500-1600-luvun anatomisia teattereita esim. Padovan ja Uppsalan yliopistoissa.

Talon ensimmäisten 25 vuoden aikana alkuperäinen toiminnallinen ajatus toteutui melko hyvin. Kahvila oli pitkään nuoremman kulttuuri- ja intellektuellipolven kohtauspaikka. Liiketiloissa toimineet Artek, Galerie Artek, Finnish Design Center ja vähän myöhemmin Marimekko sopivat erinomaisesti kahvilan naapureiksi ja muutkin liiketilat olivat korkeatasoisia.

Tämän jälkeen taloudellisten realiteettien vaikutus kasvoi. Artek joutui muuttamaan pois 1991 ja ravintoloiden pitäjät vaihtuivat taajaan. Marmoripihan miljöö rapistui. Osittain asioihin vaikutti myös se, että liiketilat katutason yläpuolella ovat muuallakin Helsingin ydinkeskustassa olleet taloudellisesti ongelmallisia. Naapuritontille vuonna 1956 valmistuneeseen Juseliuksen säätiön taloon (”Kuusisen talo”) rakennettiin toiseen kerrokseen parvikäytävä omilla portailla liiketiloja varten. Naapurikorttelissa Aleksin ja Kluuvikadun kulmassa Kansallispankki rakensi 1960-luvun alussa toimistotalon johon tehtiin 2.kerrokseen katusivulle avoin parvi kadulta sinne johtavine liukuportaineen. Kummassakaan tapauksessa liikkeet toisessa kerroksessa eivät menestyneet ja parvikäytävät rakennettiin lopulta umpeen.

Rautatalon viereinen rakennus, ”Kuusisen talo” Aleksilla (HKM).

8. MYÖHEMMÄT AALLON TOIMISTON AIKAISET MUUTOKSET

Rautatalon alkuvaiheen muutokset liittyivät ennen kaikkea sen käyttäjissä ja vuokralaisissa tapahtuneisiin muutoksiin. Artek oli 50-luvun lopussa suurissa taloudellisissa vaikeuksissa. Se joutui luopumaan katutason ja 2. kerroksen myymälöistä. Tilalle tuli juuri perustettu Finnish Design Center. Myymälä vetäytyi pelkästään yläkellariosaansa. Galerie Artek muutti 8. kerroksen uuteen korotusosaan.

1962 Finnish Design Center muutti pois Rautatalosta ja Artek palasi katutason myymälään. Marimekolle vuokrattiin toisen kerroksen myymälä.

Vuoden 1957 pihasiiven takaosan korotuksen jälkeisinä vuosina tehtiin muutamia pienempiä väliseinä- ym. muutoksia. Ensimmäisen kerroksen eteishissihallin entinen tiiliseinä etelänpuoleisen liiketilan suuntaan muutettiin rautalankalasiseinäksi ja tehtiin siihen lasipariovet.

Vuonna 1970 muutettiin pihan puoleisten julkisivujen alumiinipeltipinnat saman profiilin mukaisilla muovipintaisilla sinkityillä teräslevyillä, väri vaalean harmaa. Ilmiselvä syy oli levyjen korroosio, alumiinilevyjen yläpuolella on kuparirakenteita.

1971 katusiivessä tehtiin kierreporras 4. ja 5. kerrosten välille. Samana vuonna lopetti Karjakunta myymälänsä Rautatalossa ja tilalle tuli Ravintola Rautagrilli. Rakennettiin keittiö ja poistoilmakanava ulkoseinälle pihan puoleiseen sisänurkkaan. Korotettiin osa lattiaa, rakennettiin asiakas-wc:t ja alempaan kellariin henkilökuntatilat. Mainosteksti julkisivuun tehtiin muiden mainostekstien tyylin ja materiaalien mukaiseksi. Muutoksen suunnitteli sisustusarkkitehti Antti Nurmesniemi.

Vuonna 1974 tehtiin Aallon toimiston suunnittelemana marmorihallin 2. ja 3. kerroksen

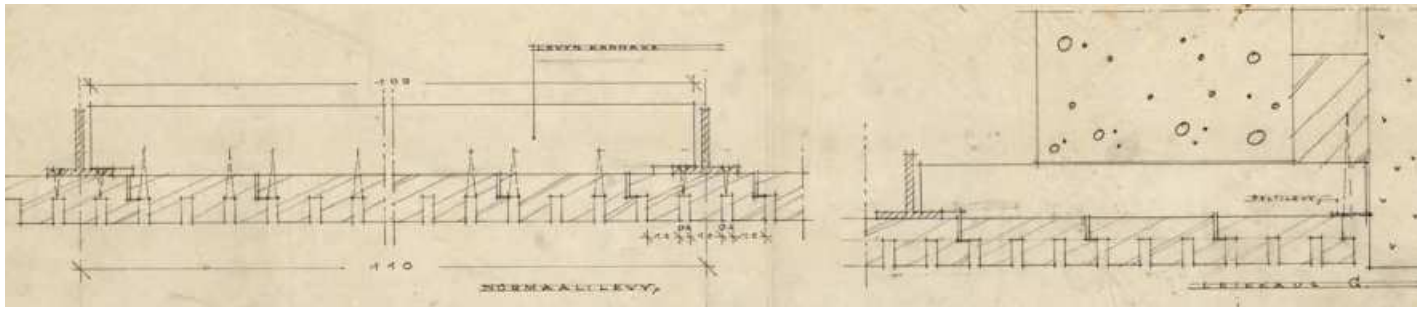

Piirustus alkuperäisestä, puisesta alakatosta 20.10.1954, Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto (AAS).

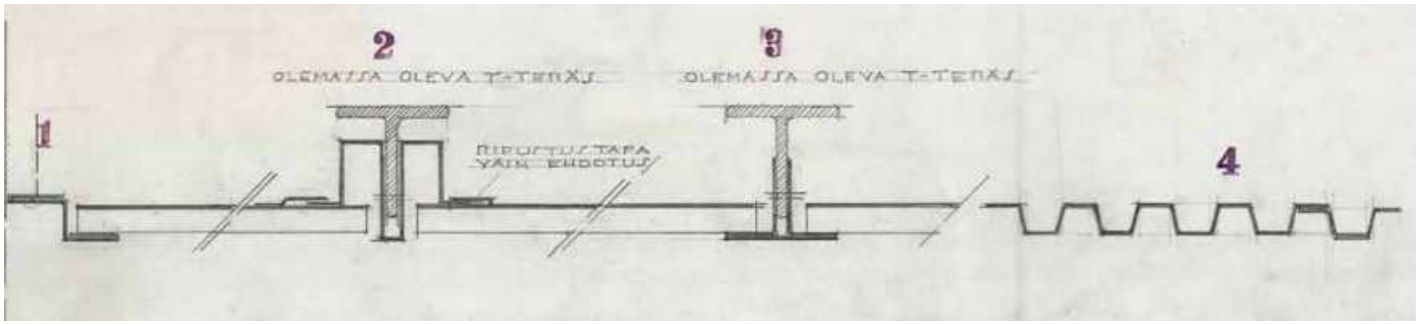

Piirustus uudesta, metallisesta alakatosta 1974, Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto (AAS).

sekä katutason eteishallin alakattomuutos. Valkoiset puurimaelementit poistettiin ja korvattiin teräsprofiilipeltilevyin tasalevyisin profiloinnein. Muutos oli paloteknisistä syistä perusteltu, mutta merkitsi huomattavaa arkkitehtonisvisuaalista huononnusta alkuperäisen suunnitelman mukaiseen ratkaisuun. Alkuperäisessä ratkaisussa katto muodosti yhtenäisen pinnan, saumat olivat puskussa myös urien poikkisuunnassa ja kiinnityselimet olivat kaikki piilossa alakaton yläpinnassa. Uudessa katossa kaikkiin saumoihin ja levyjen päätyihin tuli listoituksia. Kahvilan katon keskelle kolmen pilariväliin tehtiin iv-tuloilmakanavat ja niihin reunalistoitukset. Samoin kahvilan sivuseinän viereen ja vastapäisten liiketilojen lasiseinien viereen tehtiin pitkät iv-kanavoinnit listoituksin. Aallon alkuperäisen suunnitelman idea katon ja tilan jatkuvuudesta hallista liiketilan puolelle paljolti menetettiin. Kahvilan tiskin päälle tuli grillikupu ja pitkät suojasermit katosta alaspäin. Lisäksi kattoon tehtiin muutamia näkyviä huoltoluukkuja kaksinkertaisin reunalistoituksin.

1976 siirryttiin talossa kaukolämpöön. Mittavat kattilahuone ja öljysäiliöt muutettiin varastoiksi ja rakennettiin 2-kerroksisen kattilahuoneen kohdalle betoninen välipohja ja purettiin järeä piipulle johtanut vaakasuora savukanava. Tilan päähän tehtiin lämmönjakohuone, joka jäi osittain kahden kerroksen korkuiseksi, ja tila varustettiin portaalla. Tässä muutoksessa oli talon omistaja vielä Hakasalmen Oy.

1970-luvun alkupuolella Fazer oli ostanut Cafe Colombian ja Hildénin konditoria- ja kahvilatoiminnat. Vuonna 1976 Hildén muuttui Fazeriksi 1.kerroksessa. Tampuku lopetti kaksikerroksien myymälänsä, ja Nicole muutti toisesta kerroksesta ensimmäiseen kerrokseen Tampuvun vanhaan tilaan. Näiden tilalle 2. kerrokseen tehtiin uusi kahvilatila, joka avattiin lasiväliseinät purkamalla liittymään Marmorihalliin ja sen vanhaan Cafe Colombiaan. Entinen Tampuvun kerrokset yhdistänyt porras poistettiin ja välipohja valettiin umpeen. Uudessa kahvilan osassa nostettiin lattiaa 30 cm parin metrin vyöhykkeellä ikkunan vieressä. Nämä muutokset suunnitteli sisustusarkkitehti Eric Johann.

1981 oli tarjoiluravintola Rautagrilli tullut tiensä päähän ja tilalle tuli hampurilaisravintola Carrols, joka toimi itsepalveluperiaatteella ja kertakäyttöastioin. Tarvittavat muutokset hoiti sisustusarkkitehti Pekka Euro, myös alakellarin sosiaali- ja kylmävarastojen osalta. Talon omistivat nyt Rautakonttori ja Turkiskauppiaitten Oy.

Aallon toimisto suunnitteli 1984 muutostyön jossa 8 vuotta aikaisemmin kahvilan itsenäiseksi osaksi muutetut liiketilat muutetaan takaisin myymälätilaksi, joka yhdistetään uudelleen rakennettavalla porrasyhteydellä katutason liiketilaan. Porras nousee päinvastaisen suuntaan kuin aikaisemmin purettu Aallon alkuperäinen porras.

Alakerran myymälää vuokrasi Nicole Oy, joka seuraavana vuonna vuokrasi laajennuksekseen viereisen Fazerin konditorian. Pekka Perjo suunnitteli muutoksen.

Arkkitehtitoimisto Alvar Aallon viimeiseksi muutostyöksi jäi ylemmässä kellarissa tehty väliseinien purku ja kellarivarastojen yhdistämistyö. Tämä oli myös viimeinen muutos Rautakonttori ja Turkiskauppiaitten Oy:n ollessa Rautatalon omistajia. Vaatimattoman muutos- ja lupatyön hoiti toimistossa arkkitehti Lida Matikainen.

Uudessa metallialakatossa oli näkyvät saumat, Kari Hakli, 1985 (MFA).

9. MUIDEN ARKKITEHTIEN TEKEMÄT MUUTOSSUUNNITELMAT

Rautatalon ilmastointi perustui ensimmäiset yli 30 vuotta pääosin kerroskohtaiseen ilmanvaihtoon. Joka kerroksessa oli oma ilmanvaihtokone päähissiryhmän vieressä. Ilmanvaihdon huono toimivuus aiheutti paljon valituksia ja korjausyrityksiä rakennusvaiheen lopussa. Eri vuokralaisten henkilöstöt valittivat esimiehilleen ja edelleen talon omistajalle asiasta. Esim. Artekin henkilökunta asetti silkkipaperikaistoja iv-elinten eteen, ja pystyi näin näyttämään, ettei ilmastointi toiminut.

1990-luvun ensimmäisinä vuosina muutostöiden arkkitehtina oli arkkitehtitoimisto Jorma Toivonen Oy. Rakennuksen suojeluesitys oli annettu 1980-luvun puolivälissä, ja Valtioneuvoston suojelupäätös rakennussuojelulakiin perustuen annettiin 14.11.1991.

Rautatalon ilmastointi uusittiin 1990-91 toimistotilojen osalta kerroksissa 3. – 8. Entisten kerroskohtaisten konehuoneiden kohdalle avattiin iv-kuilu ylös. Rakennettiin katolle konehuone raitisilmakammioineen vanhojen A- ja B-portaiden väliin niihin liittyvänä. Ulkoseinäpinta oli samaa rimasaumattua kuparirakennetta kuin hissikonehuoneiden seinät, säleiköt pystyrimojen alla myös kuparia. Muutos sisälsi myös jäähdytyksen lisäämisen. Konehuonekokonaisuuteen tehtiin jäähdytintila ja sen päälle lauhdutintila säleikön taakse. Lupa sisälsi säleikköjen taakse sijoitetut lauhdutinyksikön myös marmorihallin katolle 5 kerroksessa, mutta sitä ei toteutettu.

Kun uusi, ilmeisen tehokas iv-kone otettiin käyttöön, oli alkuperäisiin vanhoihin kanaviin ja alakaton päälle ehtinyt kertyä pölyä 36 vuoden ajan. Reikälevypintaista alakattotilaa oli käytetty sisäänpuhallustienä. Uuden iv-laitoksen koekäytössä tämä pöly levisi ympäri toimistotiloja toimistokoneiden ja -laitteiden päälle. Toimistoiloissa oli vuokralaisena Suomen suurin tilintarkastustoimisto Salmi-Virkkunen-Helenius (nyk. PricewaterhouseCoopers, PwC). Yrityksen tietokoneet, printterit yms. laitteet jouduttiin pölyvaurioiden vuoksi uusimaan.

Vuonna 1990 haettiin suunnittelutoimisto N&O:n toimesta rakennuslupa palauttaa kahvila 2. kerrokseen kadun varteen, jossa oli kahvila ollut muutaman vuoden 1976 jälkeen. Nyt suljettiin jälleen porras alakerran liiketilaan. Vanhan kahvilan myyntitiskiä luvassa pidennettiin viitisen metriä. Marmorihallin vastaiseen nurkkaan rakennettiin inva-wc.

Vajaa vuosi edellisen jälkeen oli marmorihalliin liittyen jälleen iso muutos, suunnittelijana ark. Jorma Toivonen. Halliin liittyen sen pohjoissivulle rakennettiin entisiin Marimekon tiloihin ravintola. Siihen kuului ravintolatila, erillinen kabinetti, baaritiski ja melko suuret wc-tilat. Wc-tilojen kohdalla lattiaa korotettiin viemäröinnin takia ja osalla asiakastilaa jotta saataisiin ikkunat matalammalle. Julkisivussa wc-ryhmän kohdalla ollut ikkuna korvattiin kuparipäällysteisellä umpiseinällä. Baaritiskin etuseinään tilattiin eräältä keraamikolta Aallon pyörösauvojen malliset klinkkerit. Myös vanhan kahvilan tiski uusittiin etuseinää lukuun ottamatta. Marmorihalliin liittyi nyt kahvila, baari ja ravintola, kukin omina yksikköinään.

Tähän hankkeeseen kuulunut merkittävä muutos oli marmorihallin ja sen 2.kerroksen käytävän alakattojen palautus puurimakatoiksi. Nämä alun perin puualakatot oli muutettu teräspoimulevyksi 1974. Talon ollessa nyt suojeltu Museovirasto vaati tilanteen korjaamista ja puukaton palauttamista. Katto tehtiin 14 x 20 mm puurimana 12 mm raoin. Jotta palomääräykset olisi täytetty, löysi Toivonen Euroopasta palonsuojamaalin Hensotherm 2KS, jolla oli koepolttotodistus Sveitsistä. VTT:n lausuntoon perustuen maali hyväksyttiin niin, että hissiaulassa maalikerroksen tuli olla paksumpi ja muualla se sai olla hieman ohuempi. Lisäksi tuli ohut pintamaali. Katukerroksen sisääntuloaulaan alakattomuutosta ei tehty, vaan sinne jäi teräspoimulevy.

Marmorihallin lattia hiottiin kevyesti ja kristalloitiin. Parvien kaiteiden travertiinilevyt puhdistettiin tuoreella ranskanleivän sisuksella.

Pari kuukautta edellisestä saatiin lupa, jolla voitiin tehdä seuraava merkittävä iv-parannus. B-portaan ja tavarahissien välissä ollut pieni henkilöhissi poistettiin käytöstä ja sen kuiluun tehtiin iv-kuilu alakellarista hissikonehuoneeseen. Näin ilmastoinnin tehostaminen voitiin ulottaa myös alempiin kerroksiin ja kellareihin. Hissin ovet ja klinkkeripielet kutsunappeineen jätettiin paikoilleen ylemmissä kerroksissa. Kerroksissa 3. ja 4. ovi korvattiin valkoisella pystysäleiköllä, jotka toimivat hallitilan poistoilmaeliminä. Kuilun yläpuolelle konehuoneen katolle sijoitettiin uusi pyöreä

puhallin, jonka vaippa oli kupariverhoiltu.

Edellisen kohdan ravintolamuutostyöhön tehtiin heti se muutos että kabinetiksi suunniteltu tila tehtiin varastoksi ja iv-konehuoneeksi, jolle tuli 2.kerroksen ulkoseinään kahden ikkunan kokoinen kuparisäleikkö.

Myös Artekin 2.kerroksen myymälään tehtiin pihan puolen ikkunaan säleikkö ja vastaavaan kohtaan sisälle alakattoon iv-kone.

Vuonna 1991 haettiin vielä yksi rakennuslupa: kesällä talonmiehenasunto muutettiin toimistotilaksi.

Vuonna 1994 tehtiin 3. ja 4. kerroksissa muutamia huone- ja väliseinä- sekä wc-muutoksista.

1990-luvun lopulla tutkittiin mahdollisuuksia yhdistää Rautatalon kahvila Akateemisen kirjakaupan Café Aaltoon. Café Aalto on 160 cm korkeammalla kuin Rautatalon kahvila. Ajatus ei kuitenkaan toteutunut.

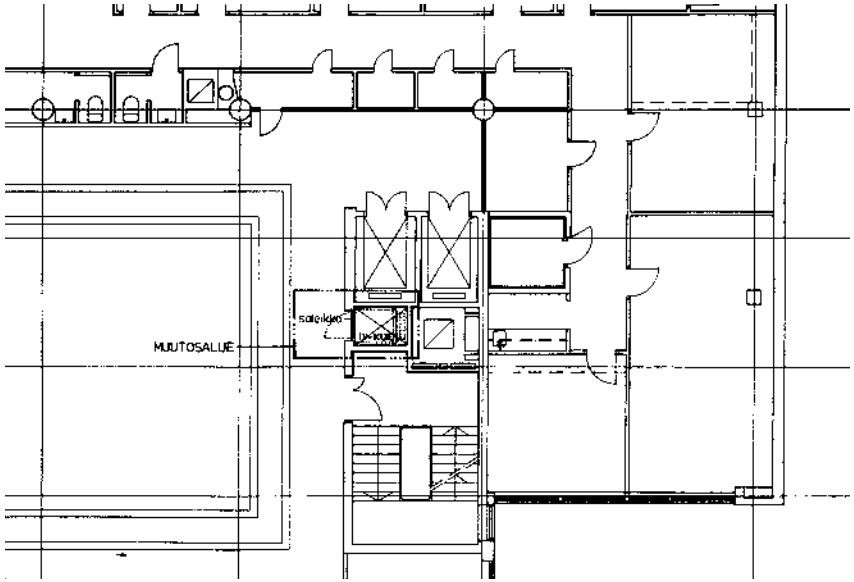

Pohjapiirustus henkilöhissin muutoksesta IV-kuiluksi, Arkkitehtitoimisto Jorma Toivonen Oy, 1991 (ARSKA). Oikealla valokuva valmiista IV-kuilusta (SARC).

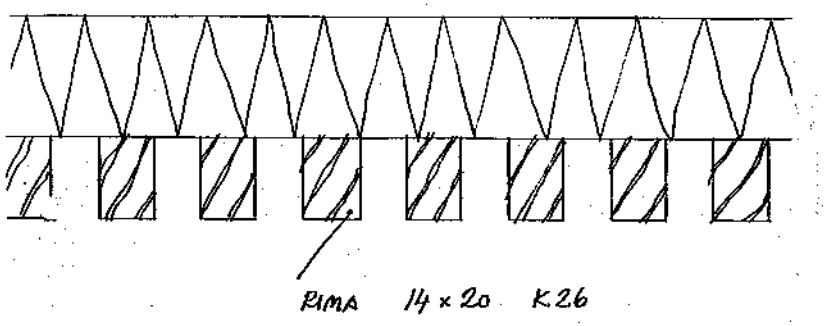

Piirustus uudesta puurima-alakatosta, Arkkitehtitoimisto Jorma Toivonen Oy, 1991 (ARSKA). Oikealla valokuva toteutetusta alakatosta (SARC).

9.1 TILANNE ENNEN VUOTTA 2000

Rautatalon valmistumisen jälkeisinä vuosikymmeninä tehdyt monet muutokset liittyivät vaihtuviin liiketilojen tai toimistotilojen vuokralaisiin ja käyttäjien muuttuneisiin tarpeisiin. Talotekniikka tärkeimpänä kaukolämmön käyttöönotto 70-luvun puolivälin jälkeen ja ilmastointijärjestelmän muutos 90-luvun vaihteessa.

Ensimmäinen ravintola taloon oli tullut jo 1971 Karjakunnan tilalle, mutta erilaisten ravintoloiden ja kahviloiden sijoittuminen 2. kerrokseen marmorihallin yhteyteen sai vauhtia 80-luvun puolenvälin tienoilla.

Uusia toimijoita tuli ja meni taajaan tahtiin. Marmoripihan ilme rapautui ja ongelmat alkoivat olla akuutteja jo ennen 80-luvun puoliväliä, jolloin tehtiin esitys Rautatalon suojelusta. Edes rakennussuojelulakiin perustunut Valtioneuvoston suojelupäätös 1991 ei estänyt Rautatalon, erityisesti Marmoripihan ja siihen liittyvien tilojen kunnon ja arvon rapautumista. Museovirasto joutui lähettämään1997 kiinteistön omistajalle kirjeen, jossa se totesi Marmoripihan olevan ”sellaisessa tilassa, ettei sen suojeltua, hienostunutta sisäarkkitehtuuria pysty parhaalla tahdollakaan hahmottamaan”. Omistajan ja museon neuvottelujen jälkeen omista irtisanoi sisääntuloaulan ja kahvilan vuokralaiset.

9.2 PERUSKORJAUS 2000 – 2002 (-2005), ARKKITEHTITOIMISTO SARC OY

Omistaja Ilmarinen käynnisti rakennuksen peruskorjaushankkeen (muutostyön ja laajennuksen) v.2000.

Toimistokerrokset vuokrattiin 2. kerros mukaan lukien Merita-pankin (myöh. Nordea) käyttöön. Yläkellari ja ensimmäinen kerros vuokrattiin ulos kaksikerroksisina liiketiloina, eteläpuoli Stockmannille ja pohjoispuoli ravintolakäyttöön.

Arkkitehdiksi valittiin Arkkitehtitoimisto Sarc Oy / Jan Söderlund ja Aimo Nissi, rakennesuunnittelijaksi Insinööritoimisto Magnus Malmberg Oy sekä LVIA- ja sähkösuunnittelijaksi Projectus Team Oy. Rakennuttajatehtävät hoiti JP-Terasto Oy.

Rakennussuojeluvalvonnasta vastasi Museoviraston rakennushistorian osasto / arkkitehti Tommi Lindh. Museovirasto oli antanut lausunnon hankkeen 21.6.2000 päivätyistä pääpiirustuksista.

Kysymyksessä oli laaja sisätilojen ja talotekniikan muutostyö. 2.kerroksen osalta työt olivat osin luonteeltaan säilyttäviä, osin ennallistava toiminnallisten muutosten rajaamissa puitteissa. Lisäksi tehtiin tontin kaakkoisnurkassa 1. ja 2. kerroksessa laajennus, samoin katolla rakennettiin Keskuskadun siivessä uusi konehuone katolle ja toinen B-portaan viereen.

Suunnittelijoilla oli tukenaan vuoden 1991 suojelupäätös, niin kuin oli ollut jo 1990-luvun rajatuimmissa muutoksissa. Käytössä oli myös Alvar Aalto-säätiön laaja piirustusaineisto luonnoksista työpiirustuksiin sekä työselitykset 1953, työmaakokouspöytäkirjat vv. 1953, -54, -55 ja jonkin verran alkuperäiseen hankkeeseen liittyviä muita dokumentteja.

Hankkeen valmistelun yhteydessä valmisteltiin asemakaava 10840, joka sai lainvoiman 15.12.2000. Siinä sallittiin mm. rakentaa liiketiloja yläkellariin käytännössä koko kellarin alalle ja konehuonetta myös Keskuskadun rakennusosaan.

9.2.1 Laajennukset

Rakennettiin tontin kaakkoisnurkan 1. kerrokseen entiseen ulkotilaan rakennettiin poistumisporras yläkellarista sekä jäähdytetty jätehuone. Näiden päälle 2.kerrokseen tehtiin kahvilan keittiön laajennus, noin 6,5x7,5 m². Laajennuksen ulkoseinä ikkunoineen on 135 cm päässä naapuritontin rajasta. Seinäverhous on vaakasuuntaista kuparipeltiä, tasakatto on bitumihuopaa.

B-portaan viereen 4. kerroksen päälle rakennettiin uusi iv-konehuone kaksikerroksisena, seinät Paroc-elementtejä kupariverhottuina. Konehuoneen päälle tehtiin uudet lauhduttimet niin, että konehuone ja lauhduttimet ovat yhteensä porrashuoneen korkuiset. Koko rakennelma verhottiin rst-kannakkeisiin kiinnitetyllä pystysuoralla kuultokäsitellyllä puusoiroritilällä, jonka tarkoitus oli toimia köynnössäleikkönä. Soirojen koko oli 145x45.

Keskuskadun siiven päälle rakennettiin uusi teräsrunkoinen konehuone, seinät Paroc-elementtejä. Seinien ulkopinta noudatti entisten konehuoneiden materiaalia ja detaljeja: pystyrimasaumattu kuparipelti, vaakasaumat litteiksi taittaen, vesikatto oli bitumihuopaa.

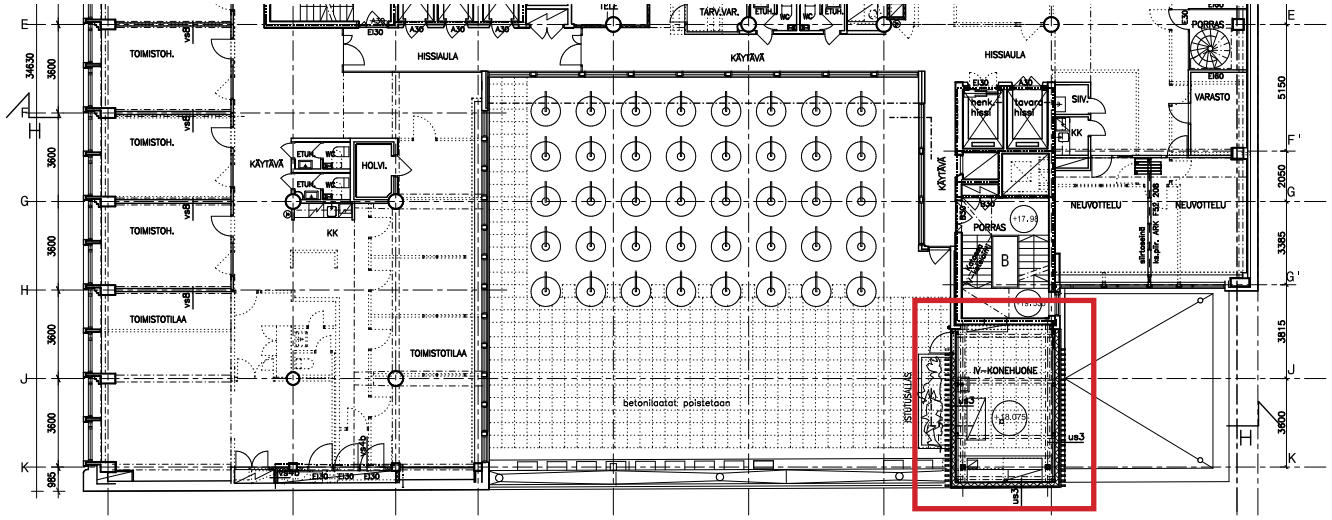

Ylhäällä kuva valmiista IV-konehuoneesta (SARC).

Alempi kuva on rajattu 5. kerroksen pohjapiirros, jossa osoitetaan laajennuksen kohta. Arkkitehtitoimisto SARC, 2002.

9.2.2 Muutokset kerroksittain

Alakellari

Alakellariin lisättiin tuloilma- ja poistoilmakonehuoneet, laajennettiin lämmönjakohuoneita (lämmönvaihdin) ja lisättiin siihen jäähdytyskoneet, uusi tila rasvanerotuskaivolle kerroksen koillisnurkkaan.

Ravintolan henkilökunnalle tehtiin uusia pukupesutiloja. Stockmannin tontin uusia Akateemisen kirjakaupan myymälätiloja varten avattiin yhteys sen K2-tasolle.

Valokuvia yläkellarista vuodelta 2016 (SARC).

Yläkellari

Yläkellarin eteläpuoli muutettiin liiketilaksi Stockmannin käyttöön yhdessä 1. kerroksen eteläpuoleisen osan kanssa. Kerrokset yhdistettiin leveällä avoportaalla.

Yläkellariin avattiin leveä porrasyhteys Stockmannin Akateemisen kirjakaupan ylempään kellariin, jossa oli myymälätilaa. Stockmannin puolelle tehtiin liukupalo-ovi.

Keskuskadun alitse avattiin käytäväyhteys Stockmannin tavaratalоon sen kadun alaisten varastotilojen kautta. Tarvittavat portaat ja luiska tehtiin pääosin Rautatalon puolelle, palo-ovet Stockmannin puolelle.

Yläkellarista tehtiin uusi varapoistumisporras kerroksen kaakkoisnurkasta 1. kerroksen ulkotilaan tasolle +4.80.

Yläkellarissa ollut myymälätila (alun perin Artekin) yhdistettiin 1.kerroksen ravintolan osaksi, ja rakennettiin sille asiakas-wc:t sekä yhdistettiin kerrokset kierreportaalla. Ravintolan itäpuolelle tehtiin pienehkö konehuone ja sen taakse varastoon sijoitettiin suuret olutsäiliöt. Artekin aikaisia ruskean rustiikkeja lattialaatoituksia ei pääosin purettu, osa tosin pinnoitettiin muulla materiaalilla. Artekin vanha porras jäi purkamatta, joskin lähes tunnistamattomaksi verhottuna.

Vuonna 2005 rakennettiin ravintolan alempaa kerrokseen pieni valmistuskeittiö. Sille tehtiin kuparipäällysteinen rasvahormi julkisivulle piha- ja katusiiven sisänurkkaan aina vesikatolle asti, jossa se kääntyi keskemmälle kattoa. Hormin yläpäässä huippuimuri.

Leveä porras ensimmäisen kerroksen ja yläkellarin välissä (SARC).

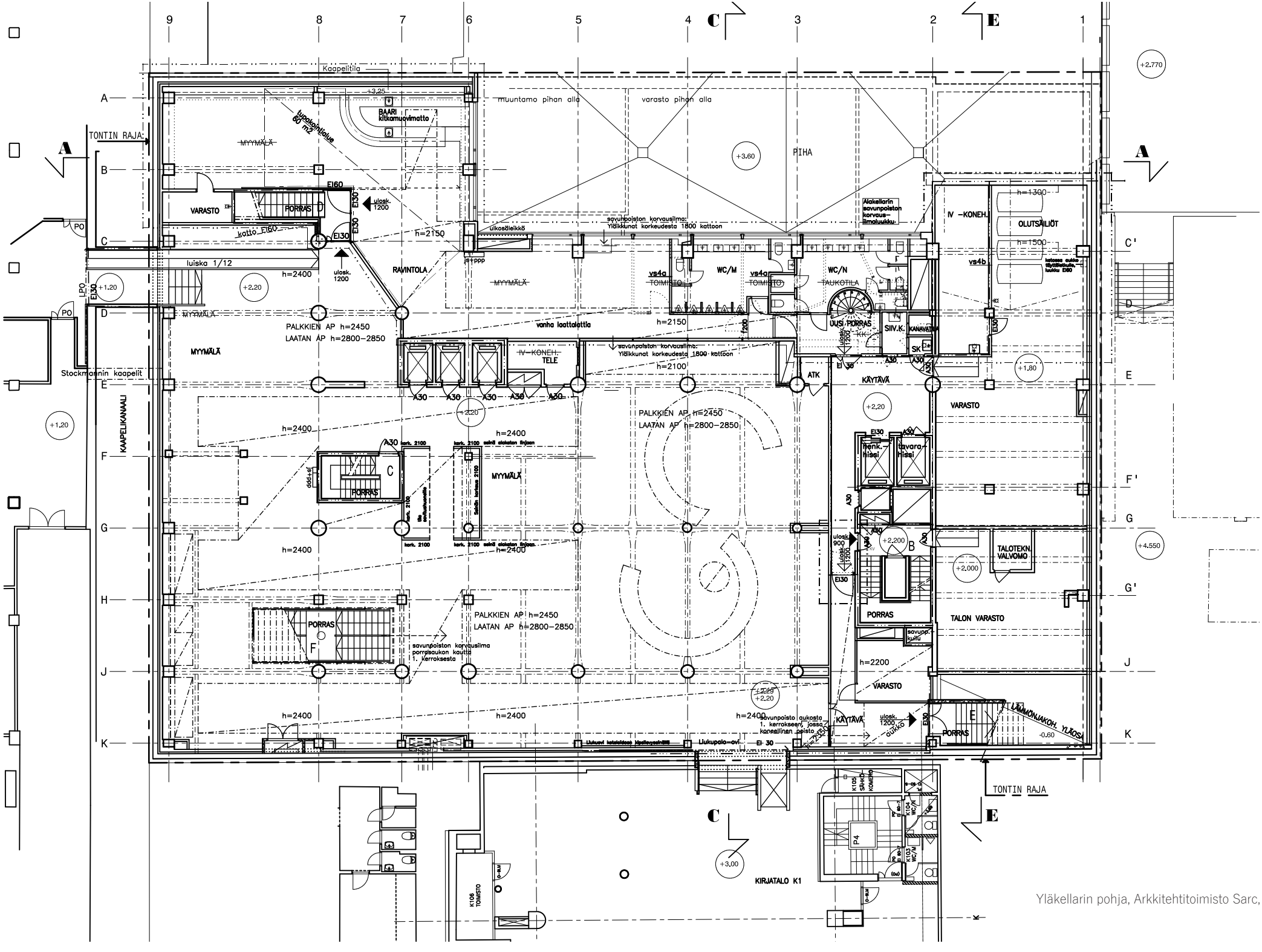

Yläkellarin pohja, Arkkitehtitoimisto Sarc, 2002.

1.kerros

Rautatalon pääsisäänkäynnin ja hissiaulan pohjoispuoleiset ravintola ja myymälä yhdistettiin suuremmaksi ravintolaksi yhdessä yläkellarin ravintolatilan kanssa. Baariosan lattiaa korotettiin 15 cm entisen korkeuseron lisäksi. Tehtiin keittiö- ja pienet varastotilat. Ravintolasta tehtiin uusi kupariverhottu iv-kanava vesikatolle pihasiiven itänurkkaan entisen pihasiiven länsipään sisänurkassa olleen lisäksi.

Tehtiin lastaustilan perälle jäähdytetty jätehuone.

Stockmannin liiketilalle tehtiin uusi tuulikaappi pariovin. Vanha tuulikaappi pääoven yhteydessä säilytettiin, mutta suljettiin. Uuden tuulikaapin viereisten näyteikkunoiden viereen avattiin lattiaan yläkellariin leveät valoaukot, jotka varustettiin paksuilla laseilla.

Osalla osastoidun pääsisäänkäyntiaulan lasiseiniä säilytettiin alkuperäiset pystyrautalankalasiseinät. Muutetuissa osissa lasit vaihdettiin E30-lasiksi, johon silkkipainettiin rautalankakuvio, pystylangat k/k 50 mm.

Pääsisäänkäynnissä korotettiin alempi askelkivi ja poistettiin poikittainen kupari/messinkikaide.

Uusi pariovillinen tuulikaappi vuonna 2016 (SARC).

Pääsisäänkäynti vuonna 2016 (SARC).

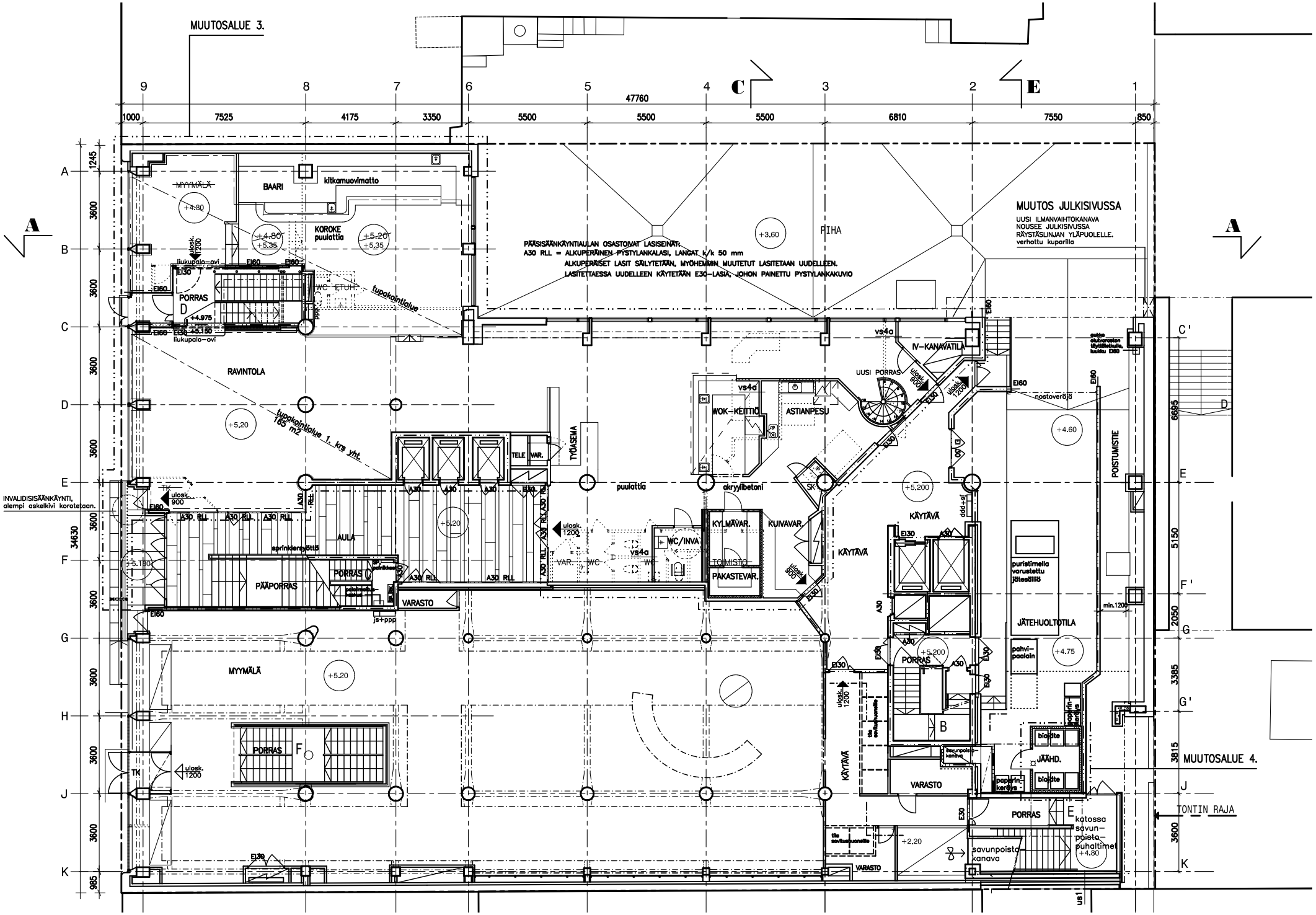

1. kerroksen pohja, Arkkitehtitoimisto Sarc, 2002.

2.kerros ja Marmorihalli

Marmorihallista tehtiin Nordea Private Bankingin sisääntulohalli vastaanotto-, asiakaspalvelu-, neuvottelu- ja kokoustilakeskus, johon liittyi entinen kahvila, nyt henkilöstöravintolaksi ja neuvottelutilojen kahvilaksi muutettuna. Toisessa kerroksessa oli aiemmissa muutoksissa rakennettu ravintolatiloja sekä Keskuskadun puolelle että pihasiiven puolelle. Ne poistettiin nyt, samoin niiden wc-tilat. Keittiötä laajennettiin uuteen lisärakennusosaan, ja se sai lisätiloja myös entisen asunnon paikalle tehdyistä toimistotiloista, ja voi näin palvella henkilökuntaravintolaa. Itäpäähän rakennettiin keittiöhenkilökunnan ja asiakkaiden sosiaalitiloja.

Vaikka liiketilat olivat kadonneet Marmorihallin ympäriltä, pyrittiin vaikutelma säilyttämään. Esimerkiksi kokouskeskuksen lasinen EI60-paloseina rakennettiin 120 cm vanhan lasiseinän taakse, jotta vanha voitaisiin korjattuna säilyttää. Välitilassa oli viime vaiheessa edustavaa Alvar Aalto-säätiön näyttelymateriaalia.

Suihkualtaan vesieristys uusittiin, sisemmät, mustat marmorilevyt uusittiin, vesi- ja viemärijohdot uusittiin, kiertovesipumppu siirrettiin takaisin alkuperäiselle paikalleen altaan yhteyteen. Kahvilan tarjoilutiskin alkuperäinen osa kunnostettiin, myöhemmin rakennetut osat purettiin, ja täydennysosat tehtiin alkuperäistä mallia soveltaen.

3. ja 4. kerrosten parvikäytävien kaiteisiin tehtiin uudet istutuslaatikot alkuperäisten piirustusten mukaan. Niiden vanhoja kiinnitysrakenteita oli säilynyt. Niitä käytettiin uusien kannakkeiden mallina ja osina.

Vuonna 1991 palautettu valkoinen puurimakatto Marmorihallissa purettiin ja korvattiin uudella vastaavalla. Kolmannen kerroksen parvikäytävän kattoa ei uusittu, eikä 1.kerroklsen hissiauran teräspoimulevykattoa. Rimakattoaluetta laajennettiin neuvotteluosaston Keskuskadun puolen käytäville ja auloihin.

Kadonnut Alvar Aalto-muistolaatta tehtiin uudelleen kadonneen alkuperäisen tilalle. Kahvilan kello entisöitiin ja varustettiin uudella kojeistolla.

Uusi Alvar Aalto-muistolaatta, 2002 (SARC).

Marmorihalli ja kahvila vuonna 2010, Maija Holma (AAS).

Marmorihallin peruskorjauksen yhteydessä kunnostettiin myös allasta, 2002 (SARC).

Marmorihalli ja allas vuonna 2010, Maija Holma (AAS).

Kokouskeskuksen paloseinä rakennettiin lasiseininä vanhan lasiseinän taakse, jotta vanha voitaisiin säilyttää, 2002 (SARC).

Toimistokerrokset 3.-8.

Kerrokset säilyivät toimistokäytössä. Arkkitehdin tavoite oli säilyttää huoneita erityisesti Keskuskadun julkisivun takana. Kuitenkin toiminnallisista syistä avotoimistojen määrä oli merkittävä varsinkin 3., 5. ja 8. kerroksessa. Toimistohuoneiden huonejako tehtiin säännönmukaisesti pilarin ja palkin kohdalle. Vanhoja puurunkoisia ja avosaumaisia kipsilevyseiniä oli vielä säilynyt. Ne korvattiin pääsääntöisesti uusilla teräsrankaisilla kipsilevyseinillä. Rangan paksuus oli 70 tai 95 mm ja levytys oli joko yksin- tai kaksinkertainen, saumat saumanauhaa käyttäen osa- ja ylitasoitettiin. Toimistohuoneiden käytäväseinät toteutettiin osin järjestelmäseininä, joissa oli puskusaumatut, päällystetyt umpielementit, leveä lasiosa katosta lattiaan ilman välijakoa, sekä tammipintainen ovi valkoiseksi maalatussa karmissa. Tammea oli oven lisäksi lasin käytävän puoleinen listoitus ja jalkalista vanhaa henkeä tavoitellen.

Uusien teknisten tilojen, varastojen ja wc-tilojen uudet seinät tehtiin yleensä 68-100 mm paksuista Siporex-väliseinälaatoista. Osastoivat seinät iv-kuiluissa ym. tehtiin 150 mm Siporex-harkoista, jolloin osastoivaan seinään voitiin roilota 30 mm syviä asennusuria. 130 mm Kahi-tiiliseiniä muurattiin vain täydentämään alkuperäisiin muurattuihin seiniin tehtyjä aukkoja tai palauttamaan aikaisemmin purettu muurattu seinäosa. Näitä raskaampia seiniä voitiin käyttää vain rakennesuunnittelijan hyväksynnällä välipohjien rajatun kantavuuden takia.

Alkuperäiset lattiapinnoitteet oli jo aikaisemmin vaihdettu uusiin pinnoitteisiin, mutta alkuperäistä linoleumia löytyi siivouskomeroista ja purettujen väliseinien alta. Uusi linoleum teetettiin vanhan mallin mukaan erikoistilauksena. Linoleumin yhteydessä jalkalista oli yleensä lakattu tammi 12 x 40 mm.

Avotoimistotila 5. kerroksessa (SARC).

Toimistokerros, 2002 (SARC).

Toimistohuone, 2002 (SARC).

Toimistotilojen alakattoratkaisussa pitäydyttiin alkuperäisiin periaatteisiin. Käytettiin alkuperäisen kaltaista rei'itettyä 60 x 60 cm alumiinikasettia maalattuna, reikäosuus oli akustisista syistä suurempi kuin alkuperäisissä. Toimistohuonevyöhykkeillä käytettiin kannakkeina pääosin alkuperäisiä 30 mm leveitä teräksisiä T-profiileja uudelleen maalattuina. Osalla keskialueita käytettiin kasettityyppiä, jonka alapinta oli noin 3 cm kiskon alapuolella. Vaikutelmaksi tuli tällöin 3 cm leveä avosauma. Pihasiiven perällä jouduttiin alakattotilan runsaiden asennusten takia tekemään useita erikorkuisia vierekkäisiä kattokorkeuksia.

Yleinen ratkaisu oli että rungon keskiosalla, käytävävyöhykkeellä, alakatto oli alempana, huonevyöhykkeellä korkeammalla. Mahdollisen tulevan käytäväseinän kohdalle tehtiin tasoero ja otsapinta, johon myös ilmastoinnin tulo- ja poistoilmaelimet laitettiin.

Valaistusteho parannettiin ja valaisimet uusittiin. Entiset 60 x 60 cm takaa valaistut Ornon valopinnat korvattiin samankokoisilla vakioelementeillä, joissa oli kolme kapeaa poikkilamellivalaisinta ja niiden väleissä kaksi reikälevykaistaa. Ikkunan lähellä oli 120 cm pitkä poikkilamellivalaisin alkuperäisen paikalla.

Käytävä- ja keskialueilla oli alkuaan ollut sama modulivalaisin kuin toimistohuoneissa. Nyt valaisimeksi valittiin matala upotettu pienoisloisteputkivalaisin, jossa oli katosta alaspäin "leijuva" pyöreä opaalilasi, halkaisijaltaan noin 30 cm.

Toimistotilojen kellot säilytettiin yleensä.

Uusi alakatto vuonna 2002. Reikäosuus oli suurempi kuin alkuperäisissä alakatoissa (SARC).

Toimistohuone 2. kerroksessa. Toimistohuoneiden vanha kapea tamminen ikkunapenkki kunnostettiin ja siihen asennettiin ilmastointia (SARC).

WC:t

Niissä wc-tiloissa, missä ei tehty tilamuutoksia, uusittiin kuitenkin kaikki altaat ja wc-istuimet, vesi-kalusteet, varusteet ja valaisimet, ja etuhuoneellisissa tiloissa lisättiin wc-tilaan pieni pesuallas käsisuihkuineen. Tämä johti siihen että näissä vähäisempiä vaatineissa tiloissa ei voitu kaikkia laatoituksia säilyttää. Varsinaisen wc-tilan, seinissä säilyi vaalea 150 x 150-laatta, joissa laatoituksen yläreunassa h 120 käytettiin pyöristettyä, reunalasitteista laattaa. Laattojen sauma oli ns. nollasauma vanhaan funkis-tyyliin. Etuhuoneessa laatoitus jouduttiin uusimaan vähintään altaan taka- ja sivuseinillä. Uusi laatta oli 147 x 147 mm, mikä johti 3 mm saumaleveyteen. Uusi laatta on sinisempi kuin alkuperäinen, eikä siinä ollut reunalasitusta.

Lattialaatoitus uusittiin vanhaa hieman pienemmällä kuusikulmaisella, valkealla Pukkilan laatalla. Uuden laatan yläsärmä on hieman pyöristetty ja saumat levenivät 3-4 mm leveiksi. Uusimistöiden yhteydessä alkuaan jalkalistattomat wc-tilat varustettiin jalkalistalaatoin 40 x 100 mm. Vanhat alakatot seinien reunoissa olleine varjosaumoineen purettiin ja tehtiin uudet ylitasoitetut kipsilevyalakatot.

WC-tila vuodelta 2002. Sittemmin purettu ja uusittu (SARC).

Kalusteet

3.-8. kerrosten vanhat keittokomerokalusteet laitteineen ja rst-allastasoineen purettiin. Rakennettiin niitä korvaamaan 3 vakiovalmisteista keittokomerokalusteryhmää/kerros. Työpöytätasojen tausta- ja sivuseinät laatoitettiin.

2.-8. kerrosten pienten varastojen ja siivouskomeroiden hyllyt uusittiin. Siivouskomeroiden vanhat rst-allastasot säilytettiin, uusiakin asennettiin.

Uudet vakiovalmisteiset seinälle asennetut vaatenaulakot hankittiin kerrosten vaatetiloihin.

Vanhat verhokiskot ja -laudat säilytettiin.

Kaikki vanhat sälekaihtimet poistettiin, ja asennettiin puitteiden välitilaan uudet.

8. kerroksessa ollut keittiötila. Sittemmin purettu ja uusittu (SARC).

9.2.3 Talotekniset muutokset

Ilmastointijärjestelmä uusittiin jälleen. Rakennus jaettiin kolmeen vyöhykkeeseen, joille kullekin tehtiin omat konehuoneet ja parannettiin ilmanvaihdon tasoa.

- Kellarit ja 1.kerros muodostivat yhden iv-vyöhykkeen, jolle rakennettiin konehuoneet alakellariin. Vanha savupiippu purettiin ja sen tilaan rakennettiin katolle raitisilma ja poistokanavat vesikatolle asti.

- Toisen kerroksen iv-konehuone huonetiloissa purettiin ja sitä korvaamaan rakennettiin uusi konehuone kaksikerroksisena B-portaan jatkeeksi 4. kerroksen päälle. Näiden päälle tehtiin uudet lauhduttimet.

- Kolmannen vyöhykkeen muodostivat toimistokerrokset 3.-8. kerroksissa. Edellisessä iv-muutoksessa tehdyn pihasiiven koneen lisäksi nyt tehtiin Keskuskadun siiven päälle uusi konehuone. Pystykanavat kerroksissa tehtiin Keskuskadun siiven päätyihin reunapalkkien ja palomuurien väliin.

Toimistotilojen tuloilma hoidettiin uusin suutinkonvektorein. Lämpöpatterit ja sähköasennuskotelo purettiin. Vanha kapea tamminen ikkunapenkki kunnostettiin ja sen eteen rakennettiin konvektorikotelo. Sen ylätaso oli tammipintainen ja vanhan ikkunapenkin tasossa ja etulevy 12 mm valkeaksi maalattua MDF-levyä. Tasoon tehtiin anodisoidusta alumiinista ilmankiertosäleiköt. 8.kerroksen pihasiiven kaltevassa seinässä konvektorikotelo tehtiin selvästi vanhaa ikkunapenkkiä alemmas. Rakennuksen sisäiset iv- kanavat uusittiin lähes kauttaaltaan.

Sähköjohdotukset uusittiin tuolloisten

määräysten mukaisiksi. Lisättiin uudet ATK-kaapeloinnit. Uudet sähköasennuskotelot tehtiin konvektorikoteloiden alapuolelle syvennykseen. Valaisimet uusittiin lukuun ottamatta pääsisäänkäyntiin, Marmorihallin kahvilatilaan ja kattoikkunoihin liittyviä valaisimia, jotka kunnostettiin tai uusittiin vanhojen mallien mukaan.

Ilmankiertosäleikkö ikkunalaudassa (SARC).

Ilmastoinnin konvektorikotelo 7. kerroksen ikkunalaudan alapuolella (SARC).

9.2.4 Julkisivu

Pihan puolen laajennuksen ulkoseinässä oli sekä 1. kerroksen E-portaan että 2.kerroksen keittiön laajennuksessa kupari julkisivumateriaalina. Uuden ulkotilassa olevan poistumistien erotusseinä tehtiin Paroc-elementeistä kuparipeltiverhottuna.

Rakennussuojelulain nojalla suojellussa Keskuskadun julkisivussa tehdyt muutokset rajoittuivat 1. kerrokseen, ja ne tehtiin alkuperäisen julkisivun hengessä.

Kaksi tuulikaappia julkisivun reunimmaisissa pilariväleissä purettiin, toinen oli alkuperäinen ja toinen standardimessinkiovellinen. Niiden paikalle tehtiin ikkunarakenne kuten viereisissä alkuperäisissä ikkunoissa. Sokkeliin tarvittava ristipäähakattu musta Jyväskylän graniittinen verhous siirrettiin uusien, avattavien ovien paikalta poistetuista graniittilevyistä. Stockmannin käyttöön tuli koko eteläinen liiketila, ja sille tehtiin uusi pariovellinen tuulikaappi. Ovien teräsrunko verhottiin pronssilistoilla MS 80, lasituslistoina käytettiin lakattuja tammilistoja. Samanlainen tuulikaappi ovineen tehtiin ravintolalle alkuperäisen Artekin portaan kohdalle. Porras muutettiin osastoiduksi poistumistien osaksi. Pääsisäänkäynnin neljän vierekkäisen ulko-oven viereiset kaksi vanhaa liiketilan ovea säilytettiin, Stockmannin puoleinen kuitenkin käytöltä suljettuna.

Näyteikkunoiden yläpuoliset markiisien mekanismit uusittiin, ja niiden pronssiset etulevyt uusittiin.

Muuten pääjulkisivua ei uusittu tai korjattu, julkisivu puhdistettiin.

Pääsisäänkäynnin ulkoportaasta alempi porraskivi poistettiin ja se korvattiin samaa kivilajia olevalla paksummalla kivellä, jolloin koko porras tuli samaan tasoon. Messinkinen/kuparinen kaideputki poistettiin.

Huoltopihan pohjoissivulla poistetun iv-konehuoneen kupariset iv-säleiköt poistettiin, ja niiden tilalle palautettiin kaksi ikkunayksikköä. Muutamia huoltopihan julkisivun vaurioituneita muovipinnoitettuja teräslevyjä vaihdettiin uusiin.

Marmorihallin päällä olevaan yläpohjaan oli 1999 tehty muutos, jossa vedeneristystä oli korjattu. Siinä myös alkuperäinen valettu pintabetonilaatta oli purettu. Kattoikkunoiden vedeneristys oli pinnoittamaton ja muulla osalle olin tehty betonilaatoitus sorakerroksen päälle. Nyt betonilaatat purettiin ja tehtiin uusi kumibitumikermieristys, joka jäi pinnaksi.

B-portaan viereisten uusien konehuoneiden ja lauhdutintilojen ulkoseinät ja säleiköt, ks. kohta laajennukset.

9.3 MUUTOKEST VV 2007 – 2014, ARKKITEHTITOIMISTO LAATIO OY

Keskuskadun eteläpäässä tapahtui näinä vuosina suuria muutoksia, jotka liittyivät kiinteästi myös Rautataloon.

Yhtäältä kysymys oli keskustan huolto- ja pysäköintitunnelista ja toisaalta Stockmannin suureen muutostyöhön (valmistui 2010), joka ulottui myös osalle Rautataloa.

Stockmannin jättimäinen muutostyö koski myös maanalaisia ja Keskuskadun alle rakennettavia tiloja. Myyntitila tuli ulottumaan paitsi vanhan Stockmannin tontin kellariin myös Keskuskadun alle rakennettavaa myyntilaa, Kirjapalatsin, Kino-Palats AB:n ja myös Rautatalon kellareita, viimeksi mainituilla tonteilla molemmissa kellareissa ja Keskuskadun osalla noin tasossa -0.80⋯-0.95.

Rautatalon alakellari tuli 11-13 metrin leveydeltä avoimesti liittymään Keskuskadun alaiseen Stockmann Herkun myyntitilaan, osana sitä. Pilareita lukuun ottamatta alakellarin seinä purettiin. Myymälätilan talotekniikka, ilmanvaihto, palohälytys, sprinklaus ja savunpoisto liitettiin Stockmannin järjestelmiin.

Myymäläosuuden ohella vuokrattiin varasto- ja henkilöstötilaa. Lisäksi avattiin yhteys Stockmann Herkun päässä olevaan Alkon myymälään. Alkolle vuokrattiin alakellarista varastotilaa.

Samassa yhteydessä poistettiin tarpeettomana yläkellarista muutama vuosi aikaisemmin avattu yhteys Keskuskadun alta tavarataloon. Tätä varten tehdyt luiska ja porras poistettiin. Kirjatalon koillisnurkan porrashuoneesta avattiin poistumisreitti aina Rautatalon huoltopihalle asti.

Rautatalon yläkellarin liiketilasta avattiin toinen yhteys etelänpuoleisille tonteille, nyt myös Kino-Palatsi Oy:n ylempään kellariin. Yhteys varustettiin liukupalo-ovella.

Vuonna 2013 olivat 33 vuotta vanhat etelänpuoleisen pihan seinien muovipintaiset teräspoimulevyt saavuttaneet elinkaarensa pään. Muovipinnoite roikkui riekaleina pelleistä. Marmoripihan yläpuolisissa julkisivuissa pellit vaihdettiin uusiin samanlaisiin. Pohjoisen huoltopihan ja kaakkoisnurkan julkisivuissa vaihtoa ei tehty.

Samana vuonna tehtiin alakellarissa uutta sosiaalitilaa ja korotettiin sen kohdalla lattiaa 52 cm.

Stockmannin liiketilan 1.kerroksen osalle tulleen kahvialan yrityksen Nespresson tiloihin tehtiin muutoksia. Niiden sisustuksiin liittyviin suunnitelmiin, joita ulkolaiset suunnittelijat olivat tehneet, joutui Museovirasto puuttumaan suojelukysymyksiä valvovana viranomaisena.

Kunnostettu pihajulkisivu vuonna 2016 (SARC).

Valokuvia Stockmannin tiloista, 2016. Ylemmässä kuvassa näkyy kuvan vasemmalla puolella kadunalaista tilaa. Oikealla pilarivin takana on Rautataloon kuuluvaa tilaa (SARC).

9.4 MUITA MUUTOKSIA, MAANALAISET RAKENTEET

Edellä kuvailtujen noin 15 vuoden aikana tehtyjen muutosten lisäksi on toimistotilojen vuokralainen tehnyt erinäisiä huonetila- ja väliseinämuutoksia joista ei piirustusdokumentteja ole käytettävissä. Kevyitä väliseiniä on sekä lisätty että poistettu.

Aleksanterinkadun alle on louhittu keskustan huoltotunneli. Siihen liittymään on louhittu Stockmannin huoltotunneli, johon Keskuskadun kohdalla liittyy valmiiksi louhittu Rautatalon huoltotila tasolla -29.00. Rautatalon huoltotila ei ole viimeistelty valmiiksi, eikä siihen ole rakennettu tarvittavia tavarahissejä ja varaporrasyhteyttä. Näiden rakenteiden suunnitteluratkaisut ovat kuitenkin olemassa. Rautatalon huoltotilan pohjoinen reuna on naapurin, Litoniuksen tontin rajan kohdalla.

Rautatalon tontin alla kalliossa diagonaalisesti kulkee kalliossa keskustan kaukokylmätunneli.

9.5 MUUTOKSET 2017, ARKKITEHTITOIMISTO SARC OY

Vuodesta 2002 syksyyn 2016 olivat kerrokset 2.-8. Nordea-pankin käytössä. Vuonna 2017 kerrokset 3. ja 4. on vuokrattu toimistohotelli Papulalle, ja kerrokset 5.-8. Visma-konsernille. Toisessa kerroksessa kokous- ja neuvottelutilat on vuokrattu Papulalle, Vismalle ja ravintolatilat Soupster Family (Dylan Marmoripiha).

Muutostyöt toimistokerroksissa (kerrokset 5.-8.)

Toimistohuonejako muutettiin pääosin käyttäjän tarpeiden mukaiseksi. Kadun puolella toimistohuoneita säilyi vain muutama, pihojen puolella enemmän. Väliseinät ovat sileitä maalattuja kipsilevyseiniä tammijalkalistoin. Huoneiden käytäväseinät koko korkeita lasiseiniä lakatuin tammikarmein, ovet lakattuja tammilaakaovia tammipintaisin sähköpielin. Painikkeet talon alkuperäisen mallisia Aalto-painikkeita, alumiinin värisiksi anodisoituina.

Lattiapinnoitteet uusittiin, toimistotilojen lattiat beigen harmaiksi tekstiililaatoiksi, päähissien edustat valkoiseksi kumimatoksi ja kerroskeittiöiden mustaksi kumimatoksi.

Ulkoseinävyöhykkeiden avotoimisto- ja toimistohuonetilojen alakatot uusittiin kunnostamalla alkuperäiset T-teräsprofiileja ja asentamalla alkuperäisen mukaisia rei'itettyjä alumiinikasetteja, 60 x 60 cm. Reikäosuus tehtiin akustisista syistä hieman alkuperäistä suuremmaksi ja lisättiin taakse vaimennusmateriaalia. Vyöhykkeen valaisimet uusittiin alkuperäisen mukaisiksi, mutta led-valolähtein: kattopintaan upotetut akryylilevyt 60 x 60 cm ja n. 30 x 120 cm.

Myös päähissihalleihin tehtiin tämä alkuperäistä mukaileva alumiinikasettikatto, valaisimet kuitenkin pyöreitä upotettuja, led-valolähtein.

Kerrosten keskivyöhykkeille ja käytäville uusittiin alakatot käyttäen kuitukipsilevystä jyrsittyinä elementtejä 60 x 60 cm valkeiksi maalattuina. Vaikutelma on lähellä Marmorihallin alkuperäistä rimakattoa, valaisimet pyöreitä upotettuja led-alasvaloja, kuten hissiauloissa.

Poistettiin kaksi rakennuksen alkuvaiheessa lisättyä sisäistä kierreporrasta: katusiivessä 4. ja 5. kerrosten välistä, ja pihasiivessä 5. ja 6. kerrosten välistä.

Keittokomerokalusteet uusittiin, yksi kalusteryhmä/kerros v .2002 muutoksen kolmen keittokomeron sijaan. Ovet ovat tammipintaisia, tasot rst:tä tai tammea, keittiölaitteina mikrouunit liedet, kahvinkeittimet sekä integroidut astianpesukoneet ja jääkaapit. Uudet vaatesäilytyskalusteet ovat myös tammipintaisia.

Muutokset 3. ja 4.kerroksessa

Näissä kerroksissa muutokset v 2017 olivat pienempiä kuin ylemmissä kerroksissa.

Lattiapinnoitteet ja alakatot jäivät pääosin ennalleen, osa v. 2002 peruskorjauksen asuun, tekstiilimatto. Wc-tiloissa ei myöskään tehty muutoksia.

Ikkunoissa tehtiin sama korjaus- ja pintakäsittelymuutos kuin ylemmissä kerroksissa.

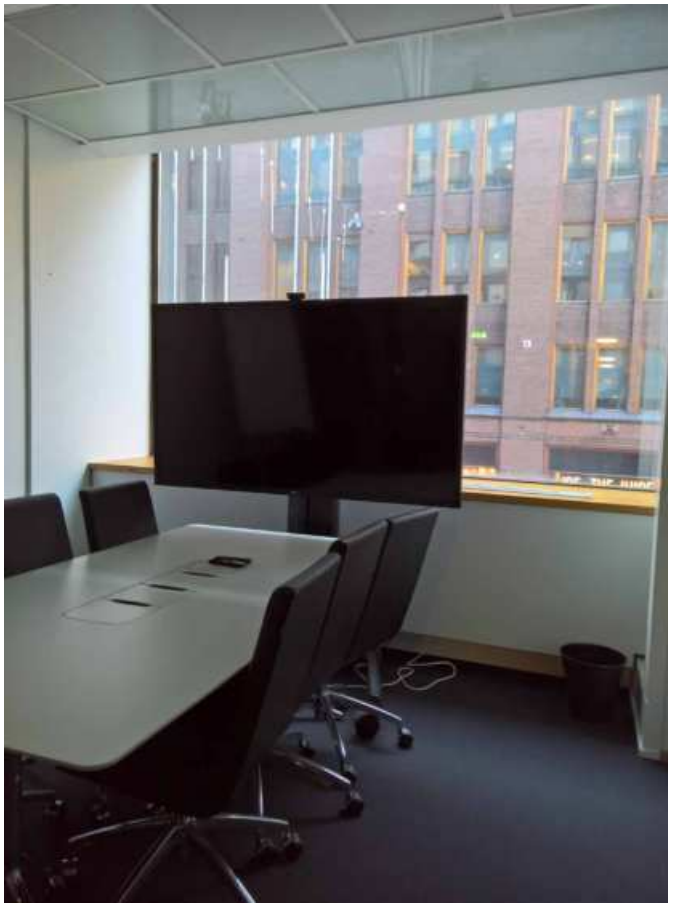

Toimistohuone vuonna 2017 (SARC).

Muutokset 1. ja 2.kerroksessa

1. kerroksen hissiaulan alkuperäiset ja noin vuodelta 1970 olevat lasiseinät etelään ja pohjoiseen verhottiin väliaikaisilla tammiviilutetuilla levyillä. Itäinen lasinen peräseinä verhottiin väliaikaisella tammisella rimaritilällä. Peitetyt lasit oli tosin jo aikaisemmin pinnoitettu opaalikalvoin.

Alkuperäinen opastetaulu korvattiin sähköisellä näytöllä, ja seinälle lisättiin kerrosopastetaulu, opaalilasia messinkikirjaimin.

Pääportaan opaalilasipohjaiset opasteet mustin kohokirjaimin muutettiin teksteiksi messinkikirjaimin ”ALVAR AALTO, KESKUSKATU 3, RAUTATALO, 1955, MARMORIPIHA”.

Vuonna 1974 muutettu teräspoimulevykatto korvattiin alkuperäisen puurimakattoa mukailevalla, uritetusta kipsikuitulevystä tehdyllä alakatolla.

Lattiassa korjattiin rikkoutuneita levyjä ja laajennettiin hieman ovimattosyvennystä. Lattia hiottiin kevyesti ja käsiteltiin kivisuoja-aineella.

Ulko-ovien yläpuoliset ei-alkuperäiset kiertoilmalaitteet verhottiin yhtenäisellä koteloinnilla ja ritilällä.

Marmorihallin viereiset liiketilat olivat muuttuneet neuvottelutiloiksi jo 2002. Vuoden 2017 muutokset:

Neuvotteluhuoneiden käytäväseinä on täyskorkeaa lasia lakatuissa tammikarmeissa, laakaovet ja sähköpielet lakattua tammea. Ovipainikkeet Aallon Rautataloon piirtämää mallia, alumiinin väriin anodisoituina, jollaisiksi ne kestävyyssyistä vaihdettiin ja varhain, mustan anodisoinnin osoittauduttua kulutusta kestämättömiksi.

Aputilojen ovet maalattuja laakaovia.

Lattiat uusittiin neuvotteluosastossa tekstiilimatoksi.

Käytävä- ja aulavyöhykkeen alakattoina säilytettiin 2002 tehty rimakatto. Huoneiden ja avotilaosuuksien katto on talon alkuperäisten alakattojen kaltaiset: alkuperäiset T-teräskannakkeet joiden varassa alkuperäisten kaltaiset 60 x 60 cm al-kasetit, reikäosuus akustisista syistä hieman vanhaa suurempi. Kattopintaan levyjen alle liimattiin 50 mm äänenvaimennusvilla. Huoneiden käytäväseinän vieressä on osalla huoneita sileä asennuskotelo käytävän katon korkeudella.

Valaistus uusittiin. Käytävillä ja auloissa on pyöreitä upotettuja led-valaisimia (Limburg), joissa litteä lasikupu ulottuu pari senttimetriä rimakaton alapuolelle. Huoneissa on uudet upotetut alkuperäisen kaltaiset valaisimet, nyt led-tekniikalla toteutettuina (ks. toimistokerrokset edellä).

Entisten liiketilojen lähes kaikki väliseinät ovat uusia lukuun ottamatta paria kaksinkertaista puolen kiven muurattua ja rapattua tiiliseinää ja eräitä wc-väliseiniä. Uudet väliseinät ovat yleensä ylitasoitettuja ja maalattuja kipsilevyseiniä.

C-porras uusine teksteineen vuonna 2017 (SARC).

Sisääntulohallin lasiseinät ja lasiset sisäänkäynnit ovat teipattu umpeen ja peitetty säleseinällä. Lasiseinä lähimpänä ulko-ovea on peitetty tammiviiluseinällä. Alemmassa kuvassa näkyy myös tammiviiluseinälle laitettu uusi opaste, 2017 (SARC).

Näkymä ravintolan puolelta Karjakunnan sisäänkäyntiä päin. Lasiseinä on teipattu umpeen 1970-luvulla ja myöhemmin päällystetty säleseinällä toiselta puolelta, 2017 (SARC).

Muutokset julkisivuissa

Katusivun julkisivulla tehtiin 2017 kunnostustöitä sekä metalliverhouksissa että ikkunoissa. Muissa julkisivuissa tehtiin ikkunoiden kunnostustyö.

Katusivun kerroksissa 2.-8. seinäosien ja ulokelistojen kuparipeltien ja pronssikulmalistojen pahoin löystyneet ruuvikiinnitykset korjattiin alkuperäisen kaltaisilla ruuveilla. Pellityksen alaisessa puurungossa havaittiin ikääntymisen aiheuttamia vaurioita, mutta sitä ei vaihdettu vielä tässä korjaustyössä.

Tammi-ikkunoissa tehtiin perusteellinen kunnostus alkuperäiset ikkunat säilyttäen. Vaurioituneet puuosat korvattiin vastaavalla uudella. Puitteet irrotettiin, puuosat hiottiin ja lakattiin useaan kertaan Le Tonkinois-öljylakalla, samoin karmit.

Kadun puolen ikkunoiden pronssisten lasilistojen kiinnitykset korjattiin. Niissä oli havaittu vakavia puutteita, ruuveja oli irronnut ja lasilistoja on kiinni vain muutamalla ruuvilla ja lasit osittain irti listoista ja puitteesta.

Pihan puolen ikkunoiden rakenne on erilainen. Pronssia lasilistoja ei ole, lasit ovat kitattuja (kittaukset aiemmin uusittuja). Puitteissa ja karmeissa paikattiin puuvaurioita, eniten pihan etelänpuolen ikkunoissa. Lakkaus uusittiin kuten katusivun ikkunoissa.

Näyteikkunoiden kehykset uusittiin. Pahoin ruostuneet ja turvonneet kantavat rautaprofiilit, jotka olivat deformoineet myös pronssiset pintaprofiilit, korvattiin ruostumattomilla teräsprofiileilla, ja vääristyneet pintaprofiilit uusilla MS-80- ja MS-63-profiileilla. Yksinkertainen lasitus uusittiin umpiolasein, molemmat lasit laminoituja turvalaseja. Vastaavat muutokset tehtiin myös tuulikaapeissa ja ovissa. 1.kerroksen ikkuna- ja ovi muutoksissa säilytettiin alkuperäiset materiaalit ja mahdollisuuksien mukaan detaljiratkaisujen periaatteet.

Näyteikkunoiden ja 2.kerroksen välinen umpiosa koostuu neljästä eri tasolla olevasta pystypinnasta. Levein vaakapinta, jossa mainokset ovat, uusittiin MS-80 levyllä, kuten sen alapuolella pääsisäänkäynnin kohdalla oleva levykin. Kaksi ylintä ”pronssi”nauhaa puhdistettiin. Näistä alempi on kapea, Aallon valaisimista tutulla tavalla rei’itetty. Sen takaa löytyi työssä alkuperäiset neon-putket, jotka korvattiin led-nauhoilla.

Markiisien etulevyistä toinen kunnostettiin, toinen jouduttiin uusimaan. Talon nimitekstin pronssikirjaimet puhdistettiin.

Lipputanko ja sen kiinnitykset kunnostettiin.

Kunnostettu pääsisäänkäynti vuonna 2017 (SARC).

10. RAUTATALO 2017-2018

10.1 SÄILYNEISYYS

10.1.1Toiminnot

Kerrokset 3.-8. ovat säilyneet toimistokäytössä. Alkuvaiheen useiden pienehköjen, räätälöityjen toimistohuoneistojen sijaan on siirrytty suurempiin, yleispätevämpiin vuokra-alueihin.

Toisen kerroksen entiset myymälätilat olivat 2002-2016 pankin neuvottelukeskuksena, 2017 ne ovat osin Visman ja osin Papulan käytössä. Kahvilan ja myöhemmän henkilöstöruokalan lopetettua Marmorihallissa toimii nyt yleisölle avoin lounasravintola-kahvila.

Ensimmäinen kerroksen alkuperäiset myymälätilat ovat myymälä- tai ravintolakäytössä. Alussa yhtään ravintolaa ei ollut. Artekin tilojen muuttuminen ravintolaksi on aiheuttanut muutoksen tilojen ilmeeseen ja jopa katukuvaan. Ravintolan pitäjä on vaihtunut muutamaan kertaan. Kerroksen pohjoispuoliskossa ravintola on laajentunut yläkellariin, samoin kuin myymälätoiminta eteläpuoliskossa. Pääosa yläkellarista on siis liiketilakäytössä.

Alakellarissa Keskuskadun puoleinen vyöhyke on muutettu liiketilaksi, joka liittyy avoimesti Keskuskadun sijaitsevaan Stockmann Herkkuun. Lisäksi alakellarissa on liiketilojen varastoja, ravintolan kylmäsäilytystilat ja henkilöstötilat sekä toimistojen henkilöstötiloja. Yleisesti varastojen osuus on pienentynyt, ja tekniset tilat kokeneet mullistuksen kun keskuslämmitys muuttui kaukolämpöperustaiseksi ja alakellariinkin on rakennettu iv-konehuoneita.

Ravintola jatkuu Rautatalon ulkopuolelle Keskuskadulle, 2016 (SARC).

10.1.2 Julkisivut ja katto

Keskuskadun julkisivussa enimmät muutokset ovat rajoittuneet kahteen alimpaan kerrokseen, toisessa kerroksessa lähinnä lasituksen muuttamiseen yksinkertaisesta eristyslasiksi, jossa on alumiinin värinen välilista.

Pohjakerroksen julkisivussa muutoksia on tehty useita, mutta yleensä alkuperäisiä materiaaleja ja detaljeja kunnioittaen.

Tuulikaappeja on vuosien kuluessa poistettu ja uusia tehty, vastaavasti sokkelin ristipäähakattuja mustia graniittikiveyksiä on poistettu ja siirretty uuteen paikkaan tarpeen mukaan. 1. kerroksen ikkunoiden ja ovien lasitus ja pahoin vaurioituneet puitteet uusittiin 2017 alkuperäisten materiaalien mukaisesti profiileja hieman modifioiden. Pääsisäänkäynnin ulommassa porraskivessä on tehty yhtenäistävä korotus. Kivilaji musta graniitti ja hieno ristipäähakkaus ovat samat kuin alkuperäisessä kivessä. Oviheloista tärkeimmät ovat alkuperäiset Rautatalo-vetimet.

Ensimmäisen kerroksen yläpuolisessa messinki-pronssilevytyksessä tehtiin 2017 muutoksia. (ks.: Muutokset 2017)

Katusivun toimistokerroksissa julkisivutyöt ovat rajoittuneet korjaus- ja ylläpitotöihin, kuparilevyjen ja pronssilistojen kiinnityksiin sekä ikkunoiden lakkausten uusimiseen ja lasilistojen kiinnitysten korjaamiseen.

Julkisivun valomainokset säilyivät 1990-luvun alkupuolelle asti periaatteiltaan Aallon toimiston

alkuperäisten periaate- ja detaljisuunnitelmien mukaisina: Kupariset kirjainkotelot, joissa valkoiset neonvalot, sovellettu antiikva-kirjaintyyppi, kirjainväli luonnollinen, venyttämätön, takana ei vaakakiskoja.

Nyt ei alkuperäisen mukaisia valomainoksia ole yhtään jäljellä. On siirrytty vuokralaisten omien brändien mukaisiin valomainoksiin 1954 ja 2017 osoitetuissa paikoissa.

Toisen kerroksen yläpuolisessa kuparilevyssä oli alkuvaiheessa Aallon toimiston piirtämät valomainokset, ensin Artekin ja sitten Marimekon. Nyt tällä vyöhykkeellä on ainoana Visman pienehkö punavalkoinen valomainos.

Pohjoisessa tiilipäädyn yläpuolisessa kupariseinässä on alkuperäinen valomainosteksti ”RAUTATALO”

Sisäpihojen julkisivuissa alkuperäinen alumiinipoimulevy ikkunanauhojen välissä on vaihdettu vastaavan muotoiseen muovipinnoitettuun teräslevyyn. Marmoripihan yläpuolella levyt on vaihdettu kahteen kertaan. Ilmeinen syy on näiden alumiini- ja teräsrakenteiden yläpuolisten kupariverhousten aiheuttama korroosio. Tällä julkisivun osalla, sen itä-länsisuuntaisella sivulla, on v. 2002 asennettu ikkunoiden yläpuolelle uudet markiisit 6.-8. kerroksessa.

Pihasiiven pohjoissivulle on tehty kaksi kuparipäällystettyä iv-hormia julkisivun päälle: toinen Juseliuksen säätiön puoleisen tiilipäädyn päälle ja toinen sisänurkkaan vanhan kuparipäällysteisen osan päälle, jossa alussa oli huoltotikas ja kerroksittaiset kupariset ilman sisäänottosäleiköt sadesuojalippoineen.

Kokonaan uusi fasadi ovat keittiölaajennusosan kuparipinnoitettu julkisivu 1. ja 2. kerroksessa. B-portaan eteläpuolelle on v. 2002 rakennettu kuparipinnoitettu iv-konehuone, ja sen sekä lauhdutinosan verhouksena oleva kuultokäsitelty mäntysäleikkö.

Kaikki konehuoneet on rakennettu alkutilanteen jälkeen hissikonehuoneita lukuun ottamatta. Konehuoneet on tehty alkuperäisten kupariverhoiltujen hissikonehuoneiden materiaalia ja detaljeja (pystyrimasaumat) noudattaen. Puretun savupiipun paikalle konehuoneiden yläpuolelle on tehty uusi kuparinen iv-säleikkökatos. Katusiiven konehuoneen lähialueella myös vanhaa kuparipeltikattoa on uusittu 2002 ullakkotilan vaakakanavien lisäämisen vuoksi.

Kattovalot vuonna 2016 (SARC).

Rautatalo vuonna 2010, Maija Holma (AAS).

10.1.3 Säilyneisyys sisätiloissa

Kellarit

Kellarien käyttötarkoituksissa, huonetiloissa ja käytävissä on tehty paljon muutoksia. Tontin takaosan tekniset tilat on muutettu toiseen talotekniikan käyttöön.

Yläkellarin eteläiselle pääosalle on avattu leveät yhteydet viereiselle Stockmannin liiketilaan mutta kyseinen tila on nyt Postin käytössä. Tilalle on tehty leveä yhdysporras katutasoon. Käytävien klinkkeripäällysteet ovat osin säilyneet osin ne on päällystetty mm. akryylibetonilla. Alkuperäinen mosaiikkibetoniosuus lattiasta on päällystetty akryylibetonilla. Säilyneitä pintoja kantavassa rungossa ja hissiovissa ja -edustoissa uusittua tavarahissiä lukuun ottamatta.

Yläkellarin ravintolassa entisen Artekin myymälän klinkkerilattiat ovat suurella alueella säilyneet. Lähinnä Keskuskatua olevalla alueella lattiapintoina on vaalea uudehko klinkkeri ja lautalattia.

Alakellarin entisten ja uusien teknisten tilojen rakenteet on pääosin muutettu. Tele- ja sähköteknisten tilojen kohdalla säilyneisyys esim. muurattujen seinien osalla on suurempi.

Alakellarin pääkäytävät ovat paljolti ennallaan. Käytävien ja hissien edustojen klinkkerilattiat ovat pääasiassa jäljellä, samoin niiden klinkkerijalkalistat. Teknisten tilojen hierrettyjä betonilattioita on säilynyt, samoin osa varastojen betonimosaiikkilattioita säilynyt.

Kellareiden varasto- ja vastaavia tilojen seinä- ja pilaripintoja on säilynyt alkuperäistä vastaavina pintoina, joko rapattuina tai puhdasvalubetonipintoina maalattuina. Ravintolan alueella niitä on peitetty levytyksin, paneloinnein ja laatoituksin.

Kellareissa hissien ovet tammisine ulkopintoineen ja laatoitetut edustat maalattuine teräskulmalistoineen ovat pääosin säilyneet. Toinen tavarahissi uusittu ja pieni henkilöhissi on muutettu iv-kuiluksi.

Päähissien edusta yläkellarissa. Lattia- ja seinäklinkkerit ja tammiviiluovet ovat säilyneet alkuperäisinä. Alakatto on uusittu. Valokuva on vuodelta 2017 (SARC).

Näkymä tavarahisseistä päähissien suuntaan alakellarissa. Seinät, lattiaklinkkerit ja katto ovat säilyneet alkuperäisinä. Talotekniikkaa on lisätty. Valokuva on vuodelta 2017 (SARC).

Liiketilat 1. kerroksessa.

Liiketilojen interiöörit ja tilajako ovat laajasti uusittuja. Nykyisissä myymälä- ja ravintolatiloissa ei ole säilynyt alkuperäisiä lattiapintoja. Niiden säilyneisyys nykyisten pinnoitteiden alla on selvittämättä, koska lattioiden avauksia ei ole voitu tehdä. Ensimmäisessä kerroksessa alakatot on täysin uusittu (Nespresso) tai poistettu (ravintolassa).

Vanha Artekin porras on säilynyt sivuilta umpeen muurattuna yhdysportaana ravintolan kahden kerroksen välillä ja myös 2. kerrokseen, jonne käynti on suljettu lasiovella 2. kerroksessa. Tammiponttiaskelmat ja niitä kantavat teräspalkit ja -kaiteet muotoilluin kimpilevyineen ovat jäljellä. Askelmat on peitetty muovipinnoittein ja käsijohteen lakattu puu on maalattu mustaksi.

Vanha Tampuvun porras on purettu ja myös sen paikalla olleet myöhemmät yhdysportaat. Nespresson tilasta johtaa yläkellarin liiketilaan leveä 2000-luvun avoporras lasikaitein.

Seinät on molemmissa liiketiloissa verhottu joko uusin päällystein tai kiintokalustein, samoin pilarit ravintolan puolella. Nespressossa on alkuperäisiä pilareita uudelleen maalattuina. Nespresson lattiaan aikaisemmin 2000-luvulla tehdyt palolasiset EI60-valoaukot on nyt ummistettu.

Kummassakin liiketilassa on uudet tuulikaapit, jotka tehty alkuperäistä mukailevin rakentein, nyt umpio-turvalasein.

Pihan puolella tavarahissien edustan ulkotilan lastauslaituria on muutettu sisätilaksi ulkoseinää siirtämällä. Laiturille on lisätty uusi teräksinen porras pihalle.

Aikoinaan Artekin sisäänkäyntinä toiminut tuulikaappi johtaa nykyään ravintolaan, 2017 (SARC).

1. kerroksen liiketila vuonna 2016 (SARC).

Entiset liiketilat 2.kerroksessa

Marmorihallin viereiset liiketilat ovat muutettu neuvottelutiloiksi 2002 ja 2017. Neuvotteluhuoneiden uudet käytäväseinät ovat täyskorkeaa lasia lakatuissa tammikarmeissa, laakaovet ja sähköpielet lakattua tammea. Ovipainikkeet Aallon Rautataloon piirtämää mallia, nyt alumiinin väriin anodisoituina, jollaisiksi ne vaihdettiin ja varhain, mustien anodisointien osoittauduttua kestämättömiksi.

Uusien neuvottelutilojen lähes kaikki väliseinät ovat yleensä ylitasoitettuja ja maalattuja kipsilevyseiniä. Muutama vanha kaksinkertainen puolen kiven muurattu ja rapattu tiiliseinää ja eräitä wc-väliseiniä on säilynyt.

Käytävä- ja aulavyöhykkeen alakatot muutettiin 2002 Marmorihallin alkuperäisen rimakaton mallin mukaisiksi. Huonevyöhykkeen katot ovat talon alkuperäisten alakattojen kaltaiset: alkuperäiset T-teräskannakkeet joiden varassa alkuperäisten mukaiset 60 x 60 cm al-kasetit, reikäosuus akustisista syistä hieman vanhaa suurempi. Huoneiden käytäväseinän vieressä on sileä asennuskotelo käytävän katon korkeudella.

Lattiat ovat nyt tekstiilimattoa niiden oltua alussa linoa.

Valaistus on uusittu. Käytävillä ja auloissa on pyöreitä upotettuja, mutta pari senttimetriä rimakaton alapuolelle ulottuvia led-valaisimia, joissa litteä lasikupu (Limburg). Huoneissa on uudet, upotetut alkuperäisen kaltaiset valaisimet, joissa on alumiinikasettien tasossa opaalilevyt. Valaisimet nyt led-tekniikalla toteutettuina.

Huoneiden tuloilma- ja lämmitysjärjestelmä muutettiin 2002 suutinkonvektoreilla toimivaksi. Näille rakennettiin konvektorikotelot vanha tamminen ikkunapenkki säilyttäen. Vanha patterijärjestelmä purettiin.

2. kerroksen entiset liiketilat on muutettu toimisto- ja neuvotteluhuoneiksi, 2017 (SARC).

Marmorihalli parvikäytävineen ja kahvila

Marmorihallin lattia on säilynyt 2017 uudelleen kevyesti hiottuna ja Basoil-kivisuoja-aineella käsiteltynä. Tavarahissien uusi hissiaula on laajennettu alkuperäiseen pieneen toimistotilaan ja laajennuksen lattia on päällystetty noin 30 x 30 cm marmorilaatoilla. Parvikäytävien lattioiden linot on uusittu 2017 tekstiilimatoksi, lukuun ottamatta hissiaulaa, johon asennettiin valkea kumimatto.

Alkuperäinen vesiallas purettiin ja kunnostettiin 2002 mustat kivet uusien. Vesieristys korjattiin ja kiertovesipumppu palautettiin altaan päätyosaan, jossa se oli hetken 1950-luvulla. Sen päällä ei ole palautettu kasveja. Kahvilan matala marmorikaide on alkuperäinen.

Koboltinsiniset sauvalaatoitetut ja valkoiset tasolaatoitetut seinät ovat alkuperäisiä ja suojaseinäkkeen sauvalaatoitus on palautettu 1990-luvun alussa alkuperäisen mukaiseksi. Lasiseinillä on alkuperäiset sijainnit, ja messinkiprofiloinnit myös ovissa pääosin vanhoja, paloseinätekniikan muutoksista huolimatta. Messinkikehyksisten seinien ja ovien lasitus on joko alkuperäistä rautalankalasia harvalla pystylangoituksella tai uusittua palolasia E30, jossa on silkkipainettuna sama raidoitus kuin rautalankalasilla. Muutamia ovien paikkoja on muutettu. Parvikäytävien alkuperäiset ovet ovat pääosin paikoillaan. Poistetun pikkuhissin kuilun tultua muutetuksi iv-kanavaksi sen ovet muutettiin pystysäleisiksi poistoventtiileiksi 3. ja 4. kerroksessa. 2. kerroksessa vanha tammiviilutettu ovi on säilytetty.

Nykyinen puurima-alakatto hallin 2.kerroksessa vuodelta 2002 on jo neljäs alakatto ja vastaa hyvin alkuperäistä ja vuoden 1991 palautettua

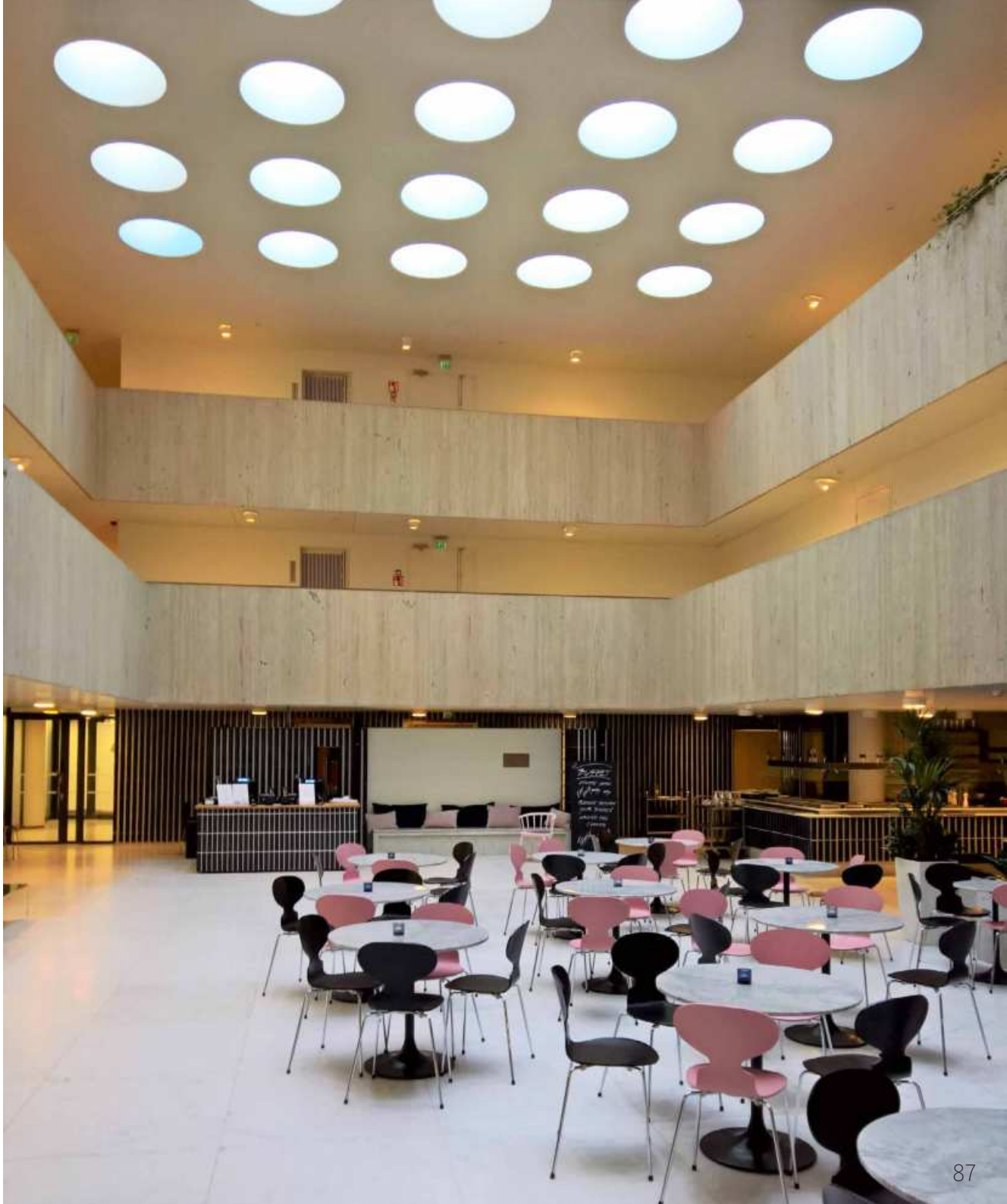

Marmorihalli vuonna 2017 (SARC).

puurimakattoa, profiilipeltivaiheen jälkeen. Kahvilan sivuseinän vieressä on kapea tuloilmaelin. Osa ilmaa tuodaan alakattotilaan ja katon säleiden kautta halliin.

Toisen kerroksen kattoon on lisätty upotettuja lieriövalaisimia, mutta kahvila-alueen valaisimet ovat joko alkuperäisiä tai alkuperäistä mallistoa.

3. kerroksen parvikäytävien alakatot ovat vuonna 1991 uusittuja. Käytävillä ei alussa ollut valaisimia lainkaan. Valo tuli kattoikkunoista joko luonnonvalona tai sähkövalona. Talon valmistumisen jälkeen käytävien kattoihin lisättiin pienehköjä Aallon toimiston suunnittelemia pintavalaisimia ja kaiteiden käytävän puoleisiin pintoihin upotettuja levymäisiä valaisimia. Käytävien köynnöskasvialtaita on osin uusittu alkuperäisen mukaisina, samoin niiden kannakkeita.

Kahvilan keittiö on muutettu, laajennettu, samoin aputilat muutettu. Tarjoilutiski on muutosten jälkeen palautettu lähelle alkuperäistä tilannetta. Tarjoilutilan lattia on muutettu laattalattiasta akryylibetoniksi.

Kahvilan pitäjä myi huutokaupassa asiakastilan Aallon irtokalusteet lopettaessaan toimintansa 1990-luvulla. Stockmann osti ja lahjoitti ne Alvar Aalto-säätiölle. Säätiö antoi niiden käyttöoikeuden Stockmannille, ja tämä edelleen kirjatalon yksityiselle Aalto-kahvilalle. Rautatalon Marmoripihalle tilalle on teetetty alkuperäistä vastaavat pöydät ja tuolit, pöydät hieman suurennettuina. Hallin korkeassa osassa on pyöreitä marmoripöytiä sekä pinkkejä ja mustia Jacobsenin Myran tuoleja.

Oikealla olevat kuvat ovat otettu vuonna 2017. Marmorihalli on pienistä korjauksista huolimatta pitkälti säilynyt alkuperäisenä (SARC).

Alahalli ja pääporras

Vuoden 2017 muutokset, ks. ao kohta edellä

Alahallin marmorilattian viereinen kiertoilmaritilän aukko on valettu umpeen.

Alahallissa on alkuperäisiä valkoisia lasitetuin valkoisin laatoin päällystettyjä seiniä ja hissiedustat ovat alkuperäisiä. Hissin vastapäinen pitkä seinä oli alussa umpiseinä mutta on n. 1970 muutettu rl-lasiseinäksi, jossa lasiovi, metallikarmit pronssiverhoiltuja. Osa rl-laseista on vaihdettu E30 palolaseiksi joissa silkkipainokuvio alkuperäisen rautalankalasin mukaisesti. Nämä seinät on nyt verhottu väliaikaisesti ks. kohta ”Muutokset 2017”.

Pääportaan marmoriaskelmien marmori on vaihdettu uuteen vastaavaan 2000-luvulla kuten myös lakattu tamminen askelrinta.

Alahalli vuonna 2017 (SARC).

Toimistokerrokset

Toimistotilat eivät kuulu Valtioneuvoston suojelupäätöksessä lueteltuihin suojeltuihin tiloihin. Muutokset ja tilanne 2017, ks. kohta ”Muutokset 2017”. Lämpöpatterit on poistettu ikkunaseiniltä 2002 niiden tilalle tehty suutinkonvektorit ja niille kotelot, joiden kannet ovat tammipintaisia vanhoihin kapeisiin ikkunapenkkeihin liittyen ja irrotettavat etulevyt maalattua mdf-levyä.

C-porras vuonna 2017 (SARC).

WC-tilat ja toimistokerroksisen aputilat

Alkuperäisiä wc-tiloja ei ole säilynyt koko talossa. Useat wc-tilat ovat alkuperäisillä paikoilla, mutta silloinkin osa seinistä ja esim. ovien paikoista on uusia. Lattia- ja seinälaatoitukset ja alakatot ovat uusia, wc- ja vesikalusteet, valaisimet, ovet jne. Laatat ovat kooltaan suuria ja seinälaatoitukset ulottuvat alakattoon.

Alkuperäisiä tai v. 2002 tehtyjä keittokomeroita ei ole jäljellä. Nykyiset ovat vuodelta 2017.

Keittokomerokalusteet on 2017 korvattu uusilla, yksi kalusteryhmä/kerros v.2002 muutoksen kolmen keittokomeron sijaan. Ovet ovat tammipintaisia, tasot rst:tä, keittiölaitteina mikrouunit liedet, kahvinkeittimet sekä integroidut astianpesukoneet ja jääkaapit. Uudet vaatesäilytyskalusteet ovat myös tammipintaisia.

Keittiötila toimistokerroksessa, 2017 (SARC).

Portaat

Päähissien viereinen A-porras 2.-8. kerrokseen on säilynyt alkuperäisessä asussaan. Kerros- ja välitasanteiden alakatoissa on tehty muutoksia mm. valaistuksessa ja levyjaoissa ja vaimennuksessa, kuitenkin alkuperäisen mukaisia alumiinikasetteja käyttäen. A-portaan ovet ovat alkuperäisiä: 2. kerroksessa lasiovi pronssiprofiiliverhotuin kehyksin ja Rautatalo-vetimin, ylemmissä kerroksissa rautalankalasiovet valkoiseksi maalatuin vakio teräsprofiilein ja vakio vetimin.

Myös C-porras on säilynyt alkuperäisenä vähäisin tasojen alakattomuutoksin. Ovet tammiviilupintaisia palo-ovia. Marmorihallissa 3. ja 4. kerroksessa viilu yläosaltaan valkoiseksi maalattu, jotteivat ovet näkyisi Piazzan 2. kerrokseen.

Hissit

Toinen vanha tavarahissi on lähes alkuperäisessä asussa, ohjauspaneeli korin sisällä on kuitenkin uusittu, samoin kutsu- ja näyttöpaneeli hissin edustoissa. Toinen tavarahissi on uusittu kokonaan 2012 ja muutettu 10 hengen henkilöhissiksi.

Vanha pikkuhissi on poistettu ja muutettu sen tila iv-kuiluksi. Tämän hissin ovet ja pielet kutsunappeineen on säilytetty alkuperäisinä 5.-8. kerroksessa. Marmorihallin kerroksissa ne on korvattu alakaton kaltaisella vertikaaliritilällä, hissin vanha laatoitettu ohjauspieli on säilytetty, pielen yläosan valkoiseksi maalausta myöten.

A-portaan viereiset kolme henkilöhissiä edustivat rakennusaikanaan alan uusinta kehitystä Suomessa. Hissien edustoilla on tehty muutama pienempi muutos: kutsunapit ja kerrososoittimet on uusittu vanhoilla paikoillaan alumiininvärisiksi anodisoiduiksi, alkuperäistä hieman matalimmiksi. Ovipumput on uusittu suorakaiteen muotoisiksi ja messingin värisiksi, alkuperäiset olivat sylinterimallisia messinkisiä. Edustojen klinkkeripinnat ja pronssikulmalistat ovat alkuperäiset. Ovet ovat alkuperäiset, ulkopinta tammiviilua, ja sisäpintojen rst tammiviilupinnoitettiin v.2017 korin uudelleen sisustukseen sopivaksi. Myös kuilun näkyvä rst-pinta kerrosten välillä pinnoitettiin 2017 tammiviilulla. Hissikorien sisustus muutettiin tammiviilupintaiseksi messinkilistoitettu peili, messinkikaiteet kokovalokatto.

Vuoden 2002 peruskorjauksessa hissien oviin, koreihin ja hissikoneistoihin ei ollut tehty muutoksia, vaan korin sisustus jäi rst-pintaisiksi.

Entinen Artekin porras vuonna on nyt osa ravintolaa. Porrasyhteys toiseen kerrokseen on estetty tummalla verholla. Porras on osittain muurattu umpeen. Alkuperäiset askelelementit päällistetty. Valokuvat ovat vuodelta 2017 (SARC).

Täydentävät rakenneosat ja pintakäsittely

Vaikka katusivun ensimmäisen kerroksen pronssi-ikkunoissa ja ovissa on tehty sijaintimuutoksia, kokonaisilme on alkuperäinen. Muutetuissa rakenteissa on käytetty samoja materiaaleja, samoja detaljeja samoja kuin alkuperäiset ovat, messinkisaranat ja kuparivedin näkyvimpinä esimerkkeinä. Ovipumput on koko talossa muutettu matalammiksi suorakaiteisiksi, joiden pintamateriaali on pyritty säilyttämään kuhunkin tilanteeseen sopivana, päätiloissa pronssin värisenä. Koko taloa leimaavana piirteenä on uusien lukitustapojen ja kulunvalvonnan tuomat lisävarusteet, joiden materiaalivaihtoehdot ovat rajatut ja eivät aina sovi 60 vuotta vanhojen rakenteiden yhteyteen.

Tammi-ikkunoiden heloitusta on laajalti säilynyt alkuperäisenä, osa messinkisistä painikkeista on korvattu saman mallisilla kevytmetallisilla, osa muilla painikkeilla. Saranat vanhoja messinkisiä tappisaranoita.

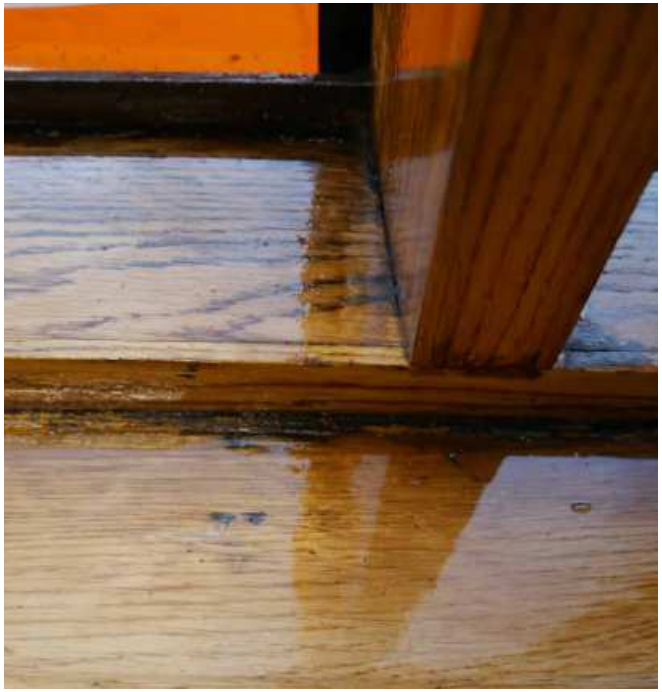

Ikkunakorjauksen yhteydessä kunnostettiin ja uusittiin vaurioituneet ikkunan osat, 2017 (SARC).

10.1.4 Ilmanvaihto ja sen muutokset

Ilmanvaihtojärjestelmä talon valmistuessa **1954-55.**

Jokaisessa kerroksessa oli kerroskohtainen tuloilmakoje, joka sijaitsi päähissien vieressä noin 2 m² komerossa. ilma otettiin kerroksittain ohuesti korkilla eristetyllä vaakakanavalla katusiiven ja pihasiiven nurkassa olevasta umpiseinäosasta. Ilmanottosäleikköihin jouduttiin työmaan loppuvaiheessa lisäämään lumi- ja vesilippoja. Kukin koje käsitti keskipakoispuhaltimen moottoreineen, lämminvesikäyttöisen lämpöpatterin, ilmansuodattimen ja ulkoseinän vieressä raitisilmapellin, joka sulkeutui, jos puhallinmoottori pysähtyi. Raitisilma jaettiin alakatossa ja peltikanavissa eri puolille kerrosta. Sisäänpuhallus tapahtui Armix-venttiileitä, rei'itettyä kattoa tai rei'itettyä kanavaa käyttäen.

Ilmanpoisto tapahtui huippuimureilla. Kaikki poistonousukanavat tehtiin rakennusaineisina, vaakakanavat pellistä, palopellit pystykanavan liittymässä. Poistokanavaryhmiä oli 4-5 kpl paikassa kerroksesta riippuen.

Painovoimainen ilmanvaihto rakennettiin talonmiehen asuntoon, muuntamoon, akkuhuoneeseen sekä kattilahuoneeseen ja tuhkansammutushuoneeseen.

Ilmanvaihdon huono toiminta aiheutti paljon valituksia ja korjauksia rakennusvaiheessa ja myös talon valmistuttua.

1971 Karjakunnan tilalle tulleen Rautagrillin keittiölle tehtiin julkisivuun kuparipäällystetty poistohormi pihajulkisivun sisänurkkaan seinän umpiosan kohdalle (sis.arkk. Antti Nurmesniemi).

1990 poistettiin kerroskohtaiset iv-koneet ja niiden paikalle rakennettiin iv-kuilu ja katolle konehuone alkuperäisten hissikonehuoneiden välille. Uusi iv-kone ja lisättiin jäähdytys, sen koneet ja lauhduttimet konehuoneiden yhteyteen. Iv:tä parannettiin välillä 3. – 8.kerros (arkk. Jorma Toivonen).

1991 B-portaan viereinen pikkuhissi poistettiin käytöstä, ja rakennettiin sen tilalle iv-kuilu alakellarista konehuoneeseen, jolloin voitiin parantaa myös alempien kerrosten ja kellarien ilmanvaihtoa.

Lisäksi ravintolatoiminta laajeni Marmoripihan viereen huoltopihaan ulkoseinään asti. Sitä varten yksi huone muutettiin konehuoneeksi, jolle tehtiin iv säleikkö ikkunoiden paikalle ikkunoiden korkuisina.

Vuosien **2000-2002** peruskorjauksessa rakennettiin Keskuskadun katolle uusi konehuone ja pihalle B-portaan päätyyn toinen, ja sen päälle tehtiin lauhduttimet. Alakellariin rakennettiin uudet konehuoneet. Pihasiiven päälle 90-luvun alussa tehdyssä konehuoneessa uusittiin koneet.

Iv-teknisesti rakennus jakautui seuraaviin lohkoihin:

Toimistokerroksissa Keskuskadun siivessä on kaksi lohkoa ja pihasiiven 4.-8. k muodostaa kolmannen lohkon. Näitä palvelevat katolla olevat konehuoneet.

B-portaan päädyn konehuone palvelee 2.-4. kerroksia ja alakellarin konehuoneet liiketiloja. Stockmannin käytössä oleva alakellarin vyöhyke kuuluu talotekniikaltaan Stockmannin järjestelmiin.

90-luvun alussa käyttöön otetuissa iv-kuiluissa uusittiin kanavat. Keskuskadun siiven molempiin päihin rakennettiin laajat iv- kuilut kanavia varten. Vanhasta keskuslämmityshormista purettiin sisämuuraukset ja kuiluun asennettiin alakellarin konehuoneen tulo- ja poistokanavat, osin lämpöeristettyinä. Kerrosten vaakakanavat uusittiin kokonaan.

Marmorihallin tuloilma johdetaan osin alakatonrakojen kautta, osin kahvilan reunalla olevien kapeiden tuloilmaelimien kautta. Hallin iv-poisto hoidetaan poistetun pikkuhissin tilaan tehtyyn kanavaan liitettyjen poistoelinten kautta 3. ja 4. kerroksissa, ja ne näkyvät käytävälle vanhan oven kokoisina pystyritilöinä. 2. kerroksessa vanha tammipinnoitettu hissin ovi säilytettiin edustoineen ja painonappeineen. Samoin kerroksissa 5.-8. vanhat hissin ovet säilytettiin edelleen kuilun seininä.

2010-luvun lopussa kiinteistö liitettiin kaupungin kaukojäähdytysverkkoon.

11. RAUTATALON TULEVAISUUS

11.1 LÄHTÖKOHDAT JA ARVOT

Rautatalo suunniteltiin ja rakennettiin 1950-luvun alkupuoliskon aikana. Suomessa oltiin päästy pula-ajasta ja muutamaa vuotta aikaisemmin sotakorvauksista. Rautataloa pidettiin valmistuessaan Helsingin hienoimpana liiketalona.

Talon valmistuminen oli merkkitapaus, joka huomioitiin laajalti lehdistössä. Vihkiäisissä oli vieraina Helsingin eliitin merkkihenkilöt kaupungin ylipormestari Rydmania ja pääministeri Kekkosta myöten. Juhlassa esiintyi Helsingin kaupunginorkesteri ja aikansa diiva Ella Eronen. Puheita pitivät mm. Alvar Aalto ja pääministeri Kekkonen.

11.1.1 Kaupunkirakenne

Rautatalon tontti sijaitsee Helsingin cityn ytimessä, joka käsitti 1954 muutaman korttelin rautatieaseman eteläpuolella.

Rakennus sijaitsee Keskuskadun varrella, jonka eteläpään Stockmann rakensi 1920-luvun alussa, ja jonka maanalainen osa on Stockmannin hallinnassa. Kadun toisessa päässä on Eliel Saarisen rautatieasema, ja se päättyy Ruotsalaiseen teatteriin. Esitellessään taloa arkkitehtilehdessä 1955 Alvar Aalto mainitsee muina 1900-luvun merkkirakennuksina kadun varrella Sigurd Frosteruksen suunnitteleman Stockmannin tavaratalon, jonka Aalto mainitsi Helsingin cityn päärakennuksena, Saarisen piirtämän Yhdyspankin talon naapuritontilla ja Pauli Blomstedtin Liittopankin talon. Myöhemmin Keskuskatu on saanut lisää arvorakennuksia varrelleen: Aallon piirtämän Kirjatalon, Kristian Gullichsenin Stockmannin laajennuksen, kiistellyn City-Centerin ja Keskuskatu 7: Liittopankin pohjoisnaapurina.

Lyhyt katu sisältää huippuotoksen Suomen 1900-luvun arkkitehtuurista muutamalla 1800-luvun merkkirakennuksella koristeltuna. Keskuskatu on muutettu kävelykaduksi, eteläpää 2010 ja koko katu 2014.

Kaupunkirakenne on Rautatalon korttelissa ja naapurustossa yhtenäinen. Korttelit on yleensä rakennettu täyteen ja rakennuskorkeus on myös yhtenäinen. Domus Litoniin matala basaariosa 1920-luvun lopulta muodostaa poikkeuksen. Senkin rakentaminen naapureiden korkuiseksi oli vielä 1950-luvulla selvitysten alaisena, mutta ajatuksesta on luovuttu, eikä se enää liene suojelusyistä ajankohtainen

11.1.2 Kaupunkikuva

Rautatalon naapurustossa on taloja noin puolentoista vuosisadan ajalta. Rakennusten arkkitehtuurilta muodostuva kaupunkikuva on siis melko rikas. Aikavälillä 1920-luvulta Rautatalon valmistumiseen merkkirakennuksissa on kaupunkikuvallista vaihtelevuutta, vaikka esim. tummaa tiiltä tai muita tummia julkisivuja esiintyy. Aallon Rautatalo ajoittuu hänen ns. punaiseen kauteensa. Aalto käytti kuitenkin katufasadissa kuparia, joka patinoituessaan on tummunut. Vain fasadin tiilipäädyt liittävät talon naapurien materiaaliin, Saarisen talon puoleinen pääty näyttää jopa olevan ennemminkin osa tätä taloa kuin Rautataloa, jolloin Rautatalon fasadiksi jää siro kupariruudukko. Aalto vältti liittämästä taloaan naapureiden muotoaiheisiin ja linjoihin. Räystäskorkeus ja tiilipäätyjen korkeuden liittäminen Saarisen talon attikakerroksen voimakkaaseen ulokelistaan kertovat ”tahdikkuusperiaatteesta”, jota Aalto korostaa taloa esitellessään.

Rautatalo Kino-Palatsin vieressä vuonna 1997, J. Tiainen (MFA).

11.1.3 Julkiset sisätilat Keskuskadun varrella

Myös yleisölle avointen sisätilojen puolesta Rautatalon marmorihalli-piazza sijoittui Keskuskadun varrella hyvään seuraan:

- Saarisen asemarakennuksen upea asemahalli, aikanaan Euroopan huippua.
- Ateneumin tilasarja monumentaaliportainen
- P. Blomstedtin Liittopankin sali
- Stockmannin tavaratalon keskushalli
- Ruotsalaisen teatterin sali ja lämpiöt
- Valter Jungin rationaalista myöhäisjugendia edustava elokuvateatteri Maxim, joka tosin purettiin toistakymmentä vuotta Rautatalon valmistumisen jälkeen.

Rautatalon jälkeen on valmistunut lisäksi Akateemisen kirjakaupan myymälä kolmikerroksine halleineen Aallon suunnittelemana, Stockmannin laajennuksen korkea halli ja Keskuskatu 7:n valokatteinen tila.

11.1.4 Keskuskadun ja Rautatalon sosiaalinen kehitys

Edellä kuvatut julkiset sisätilat edustavat laajaa kirjoa toimintojensa luonteen ja esim. aukioloaikojensa suhteen. Alueen monet ravintolat ja myymälät sekä työpaikat tuovat oman lisänsä toimintojen ja sosiaalisen puolen monimuotoisuuteen.

Rautatalon osalla 60 vuodessa on tapahtunut tällä alueella vähittäinen muutos. Toimistotiloilla oli alussa lähes 20 käyttäjää, tuon ajan vuokratoimistot keskustassa olivat monesti pieniä. Liiketilat olivat alussa lukuisat ja yleensä laadukkaita myymälöitä. Oman ryhmänsä muodostivat designiin liittyvät liiketilat: Artek, Galerie Artek, Finnish Design Center, Marimekko, jotka muutamien laadukkaiden myymälöiden kanssa löivät voimakkaan leimansa koko Rautataloon. Tämä taas sopi hyvin yhteen toisen kerroksen marmorihallin kahvilan kanssa, toimivathan monet liikkeet marmorihalliin lasiseinin liittyen. Kahvilasta muodostui pian, Pekka Suhosen sanoin, Helsingin ”kultaisen tai snobistisen” nuorison kohtaamis- ja näyttäytymispaikka. Rautatalossa ja kahvilassa kävi jatkuvasti ulkomaisia asiantuntijaturisteja kameroineen aina 1980-luvulle saakka.

Vähitellen Helsingin keskustan luonne muuttui. Kuluttaminen sai yhä tärkeämmän sijan. Rakennettiin kauppakeskuksia lukuisine kahviloineen. Rautatalo yritti pysyä mukana kilpailussa asiakkaista. Useita kahvila- ja ravintolakombinaatioita eri omistajin kokeiltiin.

Rautatalon julkinen kuva ja ilme alkoi rapautua varsinkin marmoripihan ja osittain liiketilojen kohdalla. Kulttuuriympäristöistä kiinnostuneet tahot huolestuivat tilanteesta ja ajatukset Rautatalon suojelusta heräsivät ja johtivat lopulta Rautatalon suojeluun valtioneuvoston päätöksellä rakennussuojelulakiin nojatuen.

P. Blomstedtin sunnittelema Liittopankki vuonna 1929 (HKM).

Keskuskatu vuonna 1969. Oikealla näkyy Rautatalon tiilijulkisivu (HKM).

11.1.5 Rautatalon arkkitehtuuri

Rautatalo oli Aallon toinen liike-toimistotalo umpikorttelirakenteessa Helsingissä. Sitä vanhempi on Insinööritalo Ratakadulla, joka on hieman sivussa keskustasta ja on kärsinyt tulipalosta ja suurista muutoksia.

Rautatalo on omintakeinen kokonaisuus rakennuksen eri osissa esiintyvistä suunnitteluperiaatteista.

Arkkitehtonisesti tärkeimmät osat ovat katujulkisivu ja kolmikerroksinen marmorihalli toisen kerroksen tasolla sinne johtavine portaikkoineen.

Katujulkisivuun Aalto loi mielenkiintoisen julkisivuratkaisun, joka poikkeaa väriltään ja materiaaliltaan sekä julkisivun sommittelulta kaikista rakentamisajankohdan naapureista. Samalla se kuitenkin sopeutuu arvokkaiden naapureidensa arkkitehtuuriin ja rikastaa Keskuskadun eteläpään kokonaisuutta. Vaikutteita julkisivun arkkitehtuuriin on löydetty Amerikasta, mutta julkisivun rakenneratkaisu tekee rakenteesta itsenäisen.

Toinen julkisivun näkyvä ominaisuus on talon liiketilojen avautuminen kadulle suurten näyteikkunoiden kautta. Liiketilojen ensimmäiset vuokralaiset panostivat näyteikkunoihinsa ja loivat katutasolle sen hengen.

Rautatalon laidasta laitaan ulottuvat myymäläikkunat kahdessa kerroksessa olivat melko uutta Helsingissä, ainakin toimistotaloissa. Samantapaisen näyteikkunaratkaisun Aalto oli suunnitellut jo 30-luvulla Turun Sanomien painotaloon.

Toisen kerroksen myymälät liittyivät alkutilanteessa, ja vuosikymmenet sen jälkeen, toisen kerroksen marmorihalliin läpinäkyvin lasiseinin ja -ovin. Kolmikerroksisen piazzan materiaaliratkaisut: marmori ja travertiini, sekä toiminnot: kahvila ja liiketilat sekä kadulta johtavat marmoriportaat veivät vierailijan ajatukset italialaisen kaupungin pikku toreille. Vaikutelmaa vahvistivat suihkulähde ja viherkasvi-istutukset parvikäytäviltä riippuvine muratteineen, sekä kahvilan matalan muurin viereen sijoitetut vuodenaikojen mukaan vaihdettavat viherkasvit irtoruukuissa.

Porrastetuista parvirakenteista löytyy esimerkki kilpailuvaiheen ideapiirustuksesta ”Curia Mercuri”-tekstein varustettuina. Kilpailuvaiheen villeimmille luonnoksille voi löytää vanhoja vertailukohtia vaikkapa muutamasta 1500-1600-luvun anatomisesta teatterista tai 1700-luvun Boulléen Bibliotèque du Roi-suunnitelmasta. Aallolle läheisimpiä esimerkkejä voisivat olla Gunnar Asplundin Tukholman kaupunginkirjasto ja sen luonnosvaiheen suunnitelmat tai hänen Göteborgin kaupungintalon laajennuksensa kolmikerroksinen keskushalli 2. kerroksessa. Sen marmorilattialta nousevaa tilaa kiertää kaksi parvea kuten Rautatalossa. Kaiken yläpuolella siellä on suuri kattoikkuna. Samat elementit kuin Aallolla, vain toisin tulkittuina.

Aalto suunnitteli Rautataloon muutamia teollisesti valmistettavia rakenneosia, joita on käytetty myös muissa rakennuksissa. Tumma koboltin sininen pyörösauva suunniteltiin Rautataloon. Siitä on myöhemmin tehty hieman suurempi versio ulkokäyttöön. Rautatalossa sitä on myöhemmissä korjauksissa tehty eri valmistajien toimesta ja kerran 1990-luvulla jopa keraamikon pienuunissa poltettuna. Muissa kohteissa sitä on käytetty lukuisina eri värisinä versioina. Myös valkoiset ja mustat lasitetut tasolaatat olivat Aallon suunnittelemia.

Rautataloon piirrettiin myös Aallon (ja Lina-Christina Aaltosen) valettu pronssivedin, jota on paljon käytetty Aallon taloissa myöhemminkin.

Sisäoviin suunniteltiin kevytmetallinen painike, joka ”eloksoitiin” mustaksi. Kilvet olivat luonnollisesti myös mustia. Jo rakennusvaiheen lopussa huomattiin että musta eloksointi kului helposti pois ja alta paljastui vaalea metalli. Vuotta myöhemmin samaa painikkeen piirustusta käytettiin Kansaneläkelaitoksen talossa, mutta nyt valkoisena kevytmetallisena. Myös Rautatalon peruskorjauksessa 2002 käytettiin samaa helaa vaaleana kevytmetallisena.

Rautatalo vuonna 2016 (SARC).

11.2 RAUTATALON SUOJELU

Rautatalon ilmeen rapauduttua riittävän pitkään teki arkkitehtiliitto 1985 lääninhallitukselle esityksen rakennuksen suojelemisesta rakennussuojelulain nojalla. Rakennustaiteen seura ja Taideteollisuusyhdistys tekivät lisäksi esityksen toisen kerroksen sisähallin, sen portaikon, kahvilan ja sen kalustuksen suojelemiseksi.

Perusteluina mainittiin kansainvälinen maine, ainutlaatuisuus sekä arkkitehtoniset, kulttuurihistorialliset ja rakennustaiteelliset arvot.

Museovirasto antoi asiassa lausunnon, jossa mainittiin myös hallin valaisimet. Virasto teki ehdotuksen suojelumääräyksiksi.

Lausunnossaan kaupunginhallitus ilmoitti että rakennus on tarkoitus suojella asemakaavalla, mutta tarvitaan pidemmälle meneviä suojelutoimenpiteitä, jotka vaativat suojelua rakennussuojelulain nojalla.

Asiasta kehittyi pitkä prosessi. Lääninhallitus antoi väliaikaisen suojelupäätöksen ja sen jälkeen suojelupäätöksen 29.8.1986. Lääninhallitus alisti päätöksen valtioneuvoston vahvistettavaksi. Asiasta tehtiin valituksia, annettiin lausuntoja ja vastineita.

Lopputulos oli se, että valtioneuvosto antoi suojelupäätöksen 14.11.1991. Siinä Rautatalo mainitaan kulttuurihistoriallisesti merkittävänä rakennushistorian ja rakennustaiteen kannalta, ja että sitä on pidettävä kansallisen kulttuuriperinnön säilyttämiseksi suojeltavana kohteena, jota rakennussuojelulaissa tarkoitetaan. Päätöksessä mainitaan katujulkisivu, valopiha, siihen johtava portaikko, valokaton ulkopuoliset valaisimet, kahvilatilan alkuperäinen kiinteä sisustus: myyntitiski, suihkulähde, matala seinäke, hallin taustalla oleva seinäke penkkeineen sekä kahvilan kiinteät valaisimet.

Lisäksi annettiin täsmentäviä määräyksiä:

- Suojelluissa osissa saa tehdä vain alkuperäistä asua säilyttäviä toimenpiteitä museoviraston hyväksymällä tavalla.
- Rakennuksen käytön tulee vastata sen kulttuurihistoriallista arvoa. Myös kahvilan kalustuksen tulee mahdollisuuksien mukaan sopeutua rakennuksen arvoon.
- Rakennusta on hoidettava niin, että sen kulttuurihistoriallinen arvo säilyy
- Museovirastolla on oikeus antaa tarkempia määräyksiä suojelun soveltamisesta ja myöntää vähäisiä poikkeuksia.

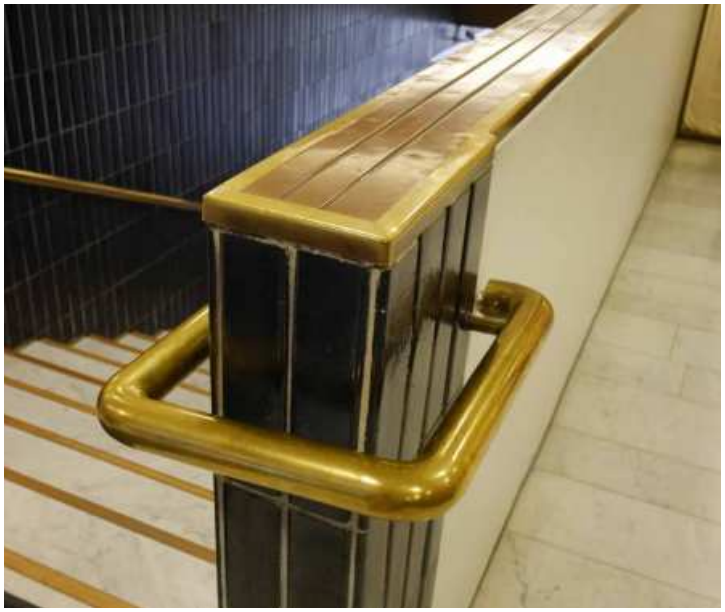

Yläkuva C-portaan kaiteesta. Alakuva Marmorihallin klinkkeriseinästä, 2017 (SARC).

11.3 SUUNNITTELUN, KORJAUSTEN JA YLLÄPIDON HAASTEET

11.3.1 Arkkitehtuuri ja rakenteet

Julkisivut

Rakennuksen katujulkisivun arkkitehtuuriin on tehty muutoksia lähinnä ensimmäisen kerroksen osalla. Muutokset ovat noudattaneet talon alkuperäistä henkeä. Nyt 65-vuotiaan talon ulkokuoreen tullee jossain vaiheessa harkittavaksi myös muita ylläpito- ja korjaustöitä. Julkisivun pellityksissä, profiloinneissa ja erillisissä rakenneosissa on käytetty erilaisia kupari-, messinki- ja pronssiseoksia. Jos korjaustöissä tulee uusittavaksi rakenteita, on syytä selvittää ao. rakenteen lejeeringin laatu. Myös julkisivun yhtenäinen patinoitumisaste tulisi huomioida, tai selvittää tasaiseksi patinoitumisen nopeus.

Pihajulkisivujen historia on erikoinen. Aalto oli jättänyt maistraattiin pääpiirustukset, joissa oli pihasiipi 8-kerroksisena, mutta alkukatselmuksessa 16.12.1952 naapuri Domus Litoni esitti, että pihasiipeä ei saisi rakentaa piirustusten korkuiseksi, vaan rakennusjärjestyksen mukaisesti vain 5-kerroksisena. Aalto lähetti maistraattiin kirjelmän, jossa vedottiin city-kortteleissa jo yleisen, suuremman kerrosluvun hyväksymisen puolesta ja ettei muodostuisi epätervettä ennakkotapausta. Piirustukset maistraatissa kuitenkin jouduttiin vaihtamaan ja piirrettiin merkillinen neljän ylimmän kerroksen osalla kapeneva pihasiipi, kylläkin 8-kerroksinen. Kapea ylin kerros muodostui pääosin portaista, hisseistä ja käytävistä. Kiistassa kysymys oli naapurin rakennuksen valaistusolosuhteista. Koettaessaan ratkaista ongelmaa rakennustoimikunta ehti jo päättää tammikuussa 1953, että pihasivujen julkisivujen nauhat rapataan valkosementillä ja päällystetään lasilla, mutta lopullinen vaalea ratkaisu oli alumiinipelti. Ratkaisuun naapurin kanssa päästiin marraskuussa, ja julkisivu pihalla voitiin rakentaa suorana. Vinon seinän valun betonilaudoituksia oli tällöin jo aloitettu. B-portaan itäpuolinen osa voitiin kuitenkin aluksi rakentaa vain 5-kerroksisena.

Alumiinisten vaakanauhojen väliin ja yläpuolelle jäivät suuret kuparipinnat, ja näin rakennettiin galvaanisesti syöpyvä rakenne. Kokeneet arkkitehdit ja rakenneinsinööri tiesivät hyvin, että ratkaisu ei ollut teknisesti kestävä, mutta arkkitehtoniset seikat ovat mahdollisesti olleet syynä, ettei kokoalumiinista julkisivua haluttu tehdä. Kuparissa haluttiin osittain pysyä, koska se liittyi paremmin Rautatalon materiaalimaailmaan. Jo 16 vuoden kuluttua alumiinilevyt jouduttiin poistamaan ja ne korvattiin vaalealla muovipintaisella teräspellillä. Galvaaninen ongelma kuitenkin säilyi ja etelänpuoleiset teräspellit jouduttiin taas uusimaan 2013.

On huomattava kesän 1952 pääpiirustuksessa nämä ongelmanauhat on verhottu ´3" tiilisauvoilla´.

Mielenkiintoinen vertailukohta on noin 3 vuotta myöhemmän Kulttuuritalon toimistosiiven julkisivut. Ne ovat yhdistelmä Rautatalon katusivun ikkunoita ja sen pihasiiven nauharatkaisua. Siellä ikkunoiden väliset nauhat ovat Rautatalon alumiinipeltien tavoin profiloitua kuparipeltiä.

Rautatalo vuonna 2017 (SARC).

Rautatalon kaltaisen modernilla rakennustekniikalla tehty talo poikkeaa sisärakenteiden ylläpidon ja säilyttämisen osalta perinteisemmistä rakennuksista, joissa rakenteet ovat esim. tiilimuuria ja rappausta, lattiat paksua lankkua tai kiveä, ikkunat ja ovet massiivipuuta, samoin kiintokalusteet. Rautatalossa esiintyy ohuehkoja pintakerroksia ja erilaisia levyjä massiivisempien rakenteiden rinnalla. Ohuissa pintakerroksissa tulevat seikat kuten käytössä kuluminen, ylläpito, korvattavuus, patina harkittavaksi alkuperäisyyden ja alkuperäisyyden kaltaisuuden kanssa.

Rautatalossa on paljon rakenteita, joiden säilymisessä hoidolla on ratkaiseva osuus. Mm. kokotammisten ikkunapuitteiden ja 5 mm tammilevyllä pinnoitettujen karmien asianmukainen käsittelyjen uusiminen pidentää muutenkin kestävien rakenteiden ikää. Muita massiivisia puurakenteita ovat mm. alkuperäiset kapeat ikkunapenkit ja puiset portaiden käsijohteet, tammea ja koivua ja tammiset rintalankut portaissa.

11.3.2 Talotekniikka

Rautatalon talotekniikkaa on muutettu huomattavasti talon elinkaaren aikana, näkyvimmin lämmityksen ja ilmanvaihdon osalta. Kaukolämpöön siirtyminen vapautti konehuone- ja kuilutilaa ilmanvaihdon parantamista varten.

Ilmanvaihtoa on uusittu useampaan kertaan. Tähän on liittynyt konehuoneiden suuri, mutta luonteva lisärakentaminen katolle, B-portaan ulkopuolelle ja kellariin.

Myös jäähdytys on lisätty talotekniikkaan melko suurin vedenjäähdyttimin ja lauhduttimin. Lähiaikoina ja tulevaisuudessa lienee ohjelmassa kaukokylmään siirtyminen jäähdytyksessä, jolloin vapautunee tilaa vanhalta tekniikalta mahdollisiin uusiin tarpeisiin.

11.3.3 Käyttö, omistus

Rautatalon omistus on suomalaisilla kulttuurisäätiöillä. Tätä on pidettävä positiivisena tilanteena, mihin myös entinen omistaja Ilmarinen ilmaisi tyytyväisyytensä luopuessaan kiinteistöstä.

Kuitenkin myös nykyisillä omistajilla on omat tuotto-odotuksensa. Säätiöt ovat merkittäviä suomalaisen tieteen, taiteen ja kulttuurin tukijoita. Sellaiset omistussuhteet, joissa Rautatalon tapaisia kohteita tuettaisiin laajassa mitassa omistajien muilla sijoituksilla, ovat epätodennäköisiä. Julkinen merkittävä tuki lienee vielä epärealistisempaa. Päinvastoin esim. valtio on viime aikoina myynyt omistamiaan museoita ja vähentänyt monien muiden rahoitusta.

Rautatalo ei siis tulevaisuudessakaan ole museo. Sen täytyy olla toimiva kiinteistö, ja taloudellisesti mielekäs osa omistajiensa omistuksia. Toisaalta omistajia sitoo lakiin perustuva suojeluvelvoite.

Jotta 1980-luvun tilanne ei uusiutuisi ja talo alkaisi rapistua, on kahden edellä mainitun tosiasian välillä oltava luonteva yhteisymmärrys. On löydettävä ratkaisu, jossa suojelu toteutuu, ja talo voi olla toimiva kokonaisuus.

Valtioneuvoston suojelupäätöksessä on maininta myös rakennuksen käytöstä.

1950-luvulla toimistot olivat yleensä pienempiä kuin tänään. Suunnittelun alkuvaiheessa Aallon luonnoksissa ja piirustuksissa oli usein vain merkintä ”toimistohuoneita” avoimessa kerrostilassa. Leikkauspiirustuksissa näytettiin ns. otsapinta todennäköisten käytäväseinien paikoilla. Lopputulos oli kuitenkin se, että omistajayhtiöiden ja vuokralaisten toimistot rakennettiin ”hansikas käteen”-periaatteella, ja huoneistojen välille muurattiin kaksinkertainen tiiliseinä.

Käytännössä tämä johti toistuviin pienempiin tilamuutoksiin. 2000-luvun alun peruskorjauksessa toimistokerrokset tulivat pääosin yhden omistajan (Nordea) käyttöön. Tilasuunnittelu tehtiin rationaaliseksi talon henkeä ja materiaalimaailmaa kunnioittaen. Kehitys on jatkunut 2010-luvun loppuvuosina uuden käyttäjän toimintaperiaatteita noudattaen.

Jos Rautatalon toimistokerroksissa ei olisi voitu ajan vaatimuksiin, vaarana olisi ollut 1980-90-lukujen epätoivottu kehitys ja talon arvon lasku. Myös talotekniikan kilpailukykyisenä pitäminen on vaatinut merkittävän suuret uudistamistyöt.

Marmorihallin ja sen kahvilan osalta tilanne on haastavampi. Alkutilanteen tapainen symbioosi laadukkaiden ja yhteyteen sopivien liiketilojen, marmorihallin ja kahvilan välillä ei voine toteutua, jos marmorihalli on yleisöltä suljettu tila. Jos tilan käyttö olisi suljettu, ei ehkä suojelupäätöksen maininta käytön kulttuurihistoriallisista arvosta toteutuisi ihanteellisella tavalla.

Marmorihallin käytön ongelman ratkaisuideoita on vuosien kuluessa esitetty mm. Antmanin diplomityössä ja 1990-luvun ehdotuksessa avata yhteys Akateemiseen kirjakauppaan.

Korttelin sisälle oli jo Rautatalon korotuslupahakemuksen asemapiirustuksessa 1956 lisätty ruudutettu itä-länsisuuntaisen kuuden tontin alueelle ulottuva ”piha-alue tulevaisuudessa”, Keskuskadun tonteilta Wreden pasaasiin. Tämä ajatus on myös naapurikiinteistö Juseliuksen säätiön tontin asemakaavassa.

Kiinteistö Oy Helsingin Rautatalo haki v. 2008 asemakaavan muutosta, jolla mahdollistettaisiin liittyminen koko Gaselli-korttelin suunnitteilla olleisiin jalankulkuyhteyksiin. Yhtiön toimintakertomuksessa sanotaan: ”Yhtiö on toimittanut kaavamuutospyynnön Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastoon. Muutospyyntö liittyy naapuritonttien käynnistämään kaavamuutos- ja korttelikehitys-prosessiin, jonka päämääränä on korttelin liiketoiminnan tehostaminen sekä yhteyksien luominen korttelin eri kiinteistöjen välillä. Kaavamuutokset ovat korttelissa tällä hetkellä pysähdyksissä. Hanke on siis jäissä kymmenisen vuotta sitten tapahtuneen taloudellisen tilanteen huononemisen takia. Tämä korttelin kehityshanke voisi myös avata tarpeen/mahdollisuuden jo louhitun maanalaisen huoltotilan hyödyntämiseen. Hanke liiketiloineen voisi avata mahdollisuuksia myös Marmorihallin käytölle.

Aalto toivoi että kulku toimistotiloihin tulisi pääosin marmorihallin portaan kautta. Piazzaa oli tällä tavoin tarkoitus elävöittää. Ensimmäisen kerroksen alahalli on kooltaan melko pieni ja vaatimatonkin. Tämä on koettu joidenkin vuokralaisten puolelta ongelmaksi.

Liiketilat olivat 1950-luvulla avoimia, moderneja ja valoisia. 90-luvulle tultaessa erilaiset sopimattomat teippaukset jopa toisen kerroksen myymälöiden ikkunoissa ja räikeät mainoslaitteet söivät rakennuksen arvokkuutta. Muutamia ei suojelun piiriin luettavia rakenteita soisi jossain vaiheessa voitavan ottaa esille, esim. Artekin porras, joka nyt on muurattu piiloon, mutta pääosin säilynyt.

Marmorihallin allas vuonna 2017 (SARC).

12. LOPUKSI

Jotta valtioneuvoston suojelupäätöksen ja Rautatalon kulttuurihistoriallisen arvon edellyttämä rakennuksen tila pystyttäisiin säilyttämään tai sitä parantamaan suositellaan:

- Kustakin korjaus-, muutos- tai ennallistamistyöstä tehdään raportti jotka kootaan kokonaisuudeksi.

- Painotetaan rakennuksen huolto-ohjelmaa entistä enemmän suojelunäkökohtia huomioivaksi. Tärkeille alkuperäisille rakenteille ja materiaaleille tehdään koko niiden elinkaaren mittainen ohjelma, Samoin niille alkuperäisen kaltaisille rakenteille ja materiaaleille, jotka niiden elinkaarien perusteella joudutaan aika ajoin uusimaan. Erityisesti ikkunoiden huoltovälin on oltava riittävän lyhyt ja käsittelyn asiantuntevia, jotta vältyttäisiin turhilta vaurioilta ja jopa vaaratilanteilta.

- Em. töiden rakennuttaja- ja suunnittelijaryhmät kootaan siten että kullakin suunnittelun osa-alueella löytyy vastaavanlaisista töistä kokemusta. Erityisesti arkkitehdin rooli on tärkeä.

- Yhteistyö vastuullisten viranomaisten kanssa pidetään hyvällä tasolla.

Rautatalon julkisivu ja pääsisäänkäynti vuonna 2010, Maija Holma (AAS).

13. LÄHDELUETTELO

Alvar Aalto-säätiön aineisto

Aallon toimiston Rautataloa koskevat piirustukset skannattuina Alvar Aalto-säätiön hallussa.

1032 piirustusta vv. 1951/52 – 1974. Sisältää luonnoksia ja piirustuksia kilpailun luonnosvaiheesta alkaen, erivaiheiden pääpiirustuksia, eritasoisia työpiirustuksia, alakatto-, kaluste-, ulkomainos- ym. piirustuksia.

Alvar Aalto-säätiön skannaamat Rautataloa koskevat muut (kirjalliset) dokumentit:

Hakasalmen oy:n suunnittelua sopimuksia ja rakentamisen lähtökohtia koskevat asiakirjat:

- Hakasalmen Oy:n sopimuksia ja kirjeenvaihtoa naapureiden, Helsingin kaupungin ja arkkitehdin välillä, koskien mm. rakennusjärjestys-, valokulma- ja rasitekysymyksiä.
- Hakasalmen Oy:n ja alkup. vuokralaisten dokumentteja kalustuksesta, kannattavuuslaskelmista sekä rakennuttajan hankinnoista.
- Rakennustoimikunnan kokouspöytäkirjoja.

Työselitykset:

- Rakennustyöselitys, Arkk.tsto Alwar Aalto, 29.4.53, sisältää yleispiirteisen huoneselityksen.
- Työselityksen täsmennyksiä, Arkk.tsto Alvar Aalto, 16.5.1953.
- Muistio maalarintöistä, Arkk.tsto Alvar Aalto, 1.3.1954.
- Ilmanvaihtotöiden työselostus, Insinööritoimisto H.O.Lindfors, 10.8.1953.
- Maalarintöiden työselitys, Alvar Aalto/T:mi Mittaus, 15.3.1954 (perusteellinen).
- Det gröna inslaget i marmorhallen, Järnhuset. Vihertöiden kuvaus, Paul Olsson, 1954.
- Pohjatutkimus, Insinööritoimisto P. Alenius, 17.4.1952.
- Työselitys sähkötöistä. Insinööritoimisto Risto Mäenpää, 4.8.1953 (ei sis. valaisimia).
- Työselitys Karjakunta rl:n eräistä kalusteista, Arkk.tsto Alvar Aalto, 1954 (?).
- Muistio julkisivun kuparitöistä, (työselityksen täsmennys), Hakasalmen Oy, 11.2.1954
- Työselitys pihasiiven korottamiseksi, Arkk.tsto Alvar Aalto, 24.9.1956
- Rakennusselitys keskushallin muutostöistä, Arkk.tsto Alvar Aalto, 1973-4 (?) (marmorihallin, 3.k:n parven ja ala-aulan alakaton muutos profiilipelliksi)

Rautatalon rakennustöiden työmaapöytäkirjat, Alvar Aalto-säätiön skannaamat.

- Varsinaisen rakennusurakan 95 työmaakokousta 16.7.1953–10.5.1955 ja osaloppukatselmuspöytäkirjoja.
- Pihasiiven korotustyön työmaakokouspöytäkirjat, 20 kpl, 21.2.1957–11.7.1957 ja loppukatselmuspöytäkirja.

Alvar Aalto-säätiön Rautataloa koskevat valokuvat

- Kuvat vv 1954-55 (musta-valkoisia) ⋯ 2010 (osa värikuvia)

Helsingin kaupungin virastojen ja laitosten aineistot

Helsingin rakennusvalvontaviraston aineisto

- Lupahakemukset ja lupapäätökset 1952 – 2014, 44 kpl.
- Lupahakemuspiirustukset 1.8.1952 – 17.1.2014, 43 lupahakemusta

Helsingin kaupunginarkiston aineisto

Helsingin kaupungin rakennusjärjestys 1946

- Rakennusjärjestyksen muutos 2.4.1952
- Rakennusjärjestyksen muutos 2.11.1953
- Rakennusjärjestyksen muutos 7.1.1955
- Rakennusjärjestyksen muutos 4.11.1955

Byggnadsordning för Helsingfors stad, 1955

- Rakennusjärjestyksen muutos 12.3.1956
- Rakennusjärjestyksen muutos 6.11.1957
- Rakennusjärjestyksen muutos 5.5.1958

Byggnadsordning för Helsingfors stad, 1963

Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto

Kiinteistöviraston aineisto

- Kiinteistörekisteriote 14.6.2000. (rasitteista)
- Kauppakirja ja sopimus rasitteista 3.4.1945, ym. dokumentteja.
- Sopimuksia tonttien 21 a ja 21 b välisistä rasitteista, 1950-1953.

Kaupunkisuunnitteluviraston aineisto

- Asemakaavat 222/1917 ja 223/1921, Hakasalmenkadun (myöh. Keskuskatu) jakaminen ja Gaselli-korttelin jakaminen kahtia huom. Eliel Saarinen.
- Asemakaava2385/1944, Litoniuksen tontin 21 jakaminen kahdeksi tontiksi: 21a ja 21b (Hakasalmen Oy, Rautatalo).
- Asemakaava, 10840, 15.12.2000, Rautatalon tontti ja Keskuskatu.
- Keskustan maanalainen asemakaava, 11300, 28.1.2005, Keskustan maanalainen huolto- ja pysäköintitunneli.
- Asemakaava 11365, 5.8.2005. Stockmannin ja Keskuskadun maanalaisten tilojen asemakaava, liittyy myös Rautatalon kellarie liiketiloihin.
- Asemakaava 11826, 15.5.2009, Naapurin, Juseliuksen säätiön tontin asemakaava. Tontin eteläosalla yleisen jalankulun alue, joka liittyy korttelin sisäosien tulevaan yhteiseen jalankulkualueeseen, ja myös Rautataloon.
- Keskuskadun katuympäristön historian selvitys, 15.8.2003, Arkkitehtiryhmä Forma Urbis (Jääskeläinen, Külm, Schalin), sisältää mm. Keskuskadun rakentamisen 1920-21.

Muu suunnitelma-aineisto

Arkkitehtuurimuseon kuva-arkisto

Artekin kuva-arkisto

Peruskorjaus 2000 – 2002

- Peruskorjauksen piirustussuunnitelmat, 2001-2002, Arkk.tsto Sarc Oy
- Peruskorjauksen rakennustyöselitys, 13.11.2000, Arkk.tsto Sarc Oy
- Peruskorjauksen huoneselitys, 13.11.2000, Arkk.tsto Sarc Oy

Mainoslaitesuunnitelma, 8.2.2002, Arkk.tsto Sarc

Myöhemmät suunnitelmat

- Liittäminen Kirjapalatsiin ja Stockmanniin, YK, 2005, Arkk.tsto Sarc Oy
- Rautatalon AK:n liittäminen Keskuskadun alaiseen Stockmannin liiketilaan, Arkk. tsto Laatio Oy, 2007
- Yleissuunnitelma keskusta huoltotunnelista ja siihen liittyvät huoltohissit ja varaportaat.

Painamattomat lähteet (internet, monisteet ym)

- Rautatalo; Keskuskatu 3a, City-inventointi; Helsinki. Helsingin kaupunginmuseo
- arkkitehti Sinikka Antman: Alvar Aallon Rautatalo - Rakentamisen ja suojelun historia, Diplomityö, TKK,1999.
- MARC 99, Conservation of Modern Architecture, First International Course 17.5.1999 – 18.6.1999, Helsinki, Final report 17.2.2001, TKK (case study Rautatalo)
- Aimo Nissi, Rautatatalo, ongelmakiinteistökö?
- Aimo Nissi, arkk.tsto Sarc Oy, Rautatalo, suojeltu rakennus liian hyvässä osoitteessa?
- Aallon kädenjälki Helsingissä Rautatalo. KSV, Leena Makkonen, 2009
- Rautatalo, kuntoarvioraportti 1.10.2015. Ramboll Finland oy
- Rautatalo, Julkisivurakenteen kuntotutkimus. 17.3.2016, Ramboll Finland Oy
- Kuparimetallit, kooste eri kuparimetalliseosten (kupari, pronssi, messinki) seossuhteista, ja ominaisuuksista ja käyttömahdollisuuksista, koonnut arkkit. Erkki Ölander 2016.
- Rautatalon katujulkisivun kunnostus katutasolla. Nykytilanne, arkk. Erkki Ölander, Arkk.tsto Sarc, 13.12.2016
- Rautatalon näyteikkunoiden kunnostus, nykytila, kaaviot arkkit. Ari Ahonen, Arkk.tsto Sarc, 9.1.2017
- Rauni ja Magnus Malmbergin rahasto, esite no 2850391, skr.fi nimikkorahastot

Painetut lähteet

- ARK 11-12 1952, Rautatalon arkkitehtikilpailun ratkaisun julkaisu.
- ARK 9 1955, Rautatalo julkaistuna, esittely Alvar Aalto
- Alvar Aalto, Band I, 1922-1962, Les Editions d´Architecture Artemis Zurich, 1963.
- Rautatalo / Järnhuset, Helsinki / Helsingfors, Alvar Aalto Museo, Jyväskylä & Helsinki, 2012.
- Göran Schildt, Valkoinen Pöytä, Alvar Aallon nuoruus ja taiteelliset perusideat, Keuruu 1982.
- Göran Schildt, Inhimillinen tekijä, Alvar Aalto 1939-1976, Keuruu 1990
- Alvar Aalto, The Mark of the Hand, Rakennustieto Publishing, Helsinki 2011.
- Artek 1935-1985, Julkaistu näyttelyn ”Artek 1935-1985” yhteydessä, Taideteollisuusmuseon julkaisu no 15, Helsinki 1985

- Aura Kivilaakso, Kun Helsinkiin rakennettiin City: Keskustan vuosina 1945 1990 valmistuneet liikerakennukset, Helsingin kaupunginmuseo, 2014
- Pekka Suhonen: artek, start, bakgrund, utvekling. artek 1985. Historiikki
- Rakennustieto, RT 87-10882, 01.10.2006, Julkisivudetaljeja. Rautatalo. Alvar Aalto
- Anja Kervanto-Nevanlinna: Voimat, jotka rakensivat Helsinkiä 1945-2010, 2012, Helsingin kaupunki ja Otava (Helsingin kaupungin historia vuodesta 1945, vol.4)

Henkilöhaastattelut, luennot

- arkkitehti Annikki Hyötyniemi, puh.kesk 24.1.2017. Aallon toimistossa mukana kilpailu- ja alkuvaiheessa.
- rva Irja Liestalo, puh.kesk.1.2.2017. Rautakonttorin palveluksessa Rautatalossa vv. 1955 – 1990.
- arkkitehti Maija Kairamo, Museoviraston puolesta muutostöiden valvojana, Marc-kurssin 1999 opettaja, (case study Rautatalo).
- arkkitehti, tekn.tri Tommi Lindh, Alvar Aalto – säätiön johtaja, aikaisemmin museoviraston palveluksessa.
- arkkitehti Jorma Toivonen, haastattelu 3.10.2016 ja 15.12.. Muutostyöt 1989 – 1991, kaksi suurta iv-järjestelmämuutosta, Marmorihallikokonaisuuden alakattomuutokset takaisin puisiksi, ravintolamuutoksia.
- arkkitehti, prof. Jan Söderlund, arkk.tsto Sarc Oy, haastattelu 14.9.2016. Peruskorjaus 2001-2002.
- arkkitehti Aimo Nissi, arkk.tsto Sarc Oy, haastattelu 13.9.2016 ja 16.1.2017. Peruskorjaus 2001-2002 ja keittiö-iv -muutos 2005.
- arkkitehti Mats Klockars / arkk.tsto Laatio, haastattelu 27.9.2016. Rautatalon liittäminen Stockmannin tavarataloon, huoltoluola.
- DI Pirjo Kemppi-Virtanen, rakennuttamisen projektipäällikkö 2001-2002 peruskorjauksessa ja myöhemmin.
- ins. Juha Åberg, LVI-suunnittelu 2001-2002 peruskorjaus.
- ins. Erkki Hakanen, sähkösuunnittelu 2001-2002 peruskorjaus.
- Terho Kylli, Juhola Asset Management Oy, haastattelu 3.2.2017. Rautatalon toimitusjohtaja
- Panu Koiso-Kanttila, laatta-asiantuntija, puh.kesk. Aikaisemmin 31 vuotta Pukkilan palveluksessa.
- Ron Kontio, Kematel Oy, aikaisemmalta nimeltään Kokko & Kontio Oy, puh. kesk. Rautatalon julkisivuverhouksen tekijä, mukana myös Kulttuuritalon ja Kelan rakentamisvaiheessa.
- John Simon, Kone Oyj:n ent. tiedottaja ja hist. kirjoittaja, puh. kesk. Arkistoselvitys
- Tauno Paakkari, Kone Oyj, asiakaspäällikkö. puh.kesk. Koneen hissipiirustusten arkiston selvitys
- prof. Wessel de Jonge: Continuity and Change in Modern Conservation. Concepts – Materials – Practice. Esitelmä Kaupunkisuunnitteluvirastossa 6.2.2017
- Janne Raunio, tj. Untamon entisöinti, puh.kesk.14.2.2017. Vuoden 2017 korjausten ikkunaentisöinti ja korjaus.

Muu aineisto

- Kiinteistörekisteriote 8.2.2017, kiinteistötunnus 91-2-8-4. mm. rasitteet
- Kaupparekisteriote 8.2.2017
- Rakennusrasitepäätös. Sopimusten muuttaminen ja poistaminen. 31.5.1983
- Keskuskadun huoltokadun yhteiskäyttösopimus, 17.9.2010

Kuvalähteet ja -lyhenteet

HKM	Helsingin kaupunginmuseo
ARK XX/19XX	Arkkitehti-lehti
AAS	Alvar Aalto-säätiön piirustus- ja valokuva-arkisto
MFA	Rakennustaiteen museon arkisto
ARTEK	Artekin valokuva-arkisto
SARC	Arkkitehtitoimisto Sarcin ottamia valokuvia

Takakannen kuva:
Marmorihallin valokatto vuonna 2016 (SARC).

